

The Project Gutenberg eBook of Muistelmia ja matkakuvia, by Juhani Aho

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Muistelmia ja matkakuvia

Author: Juhani Aho

Release date: November 1, 2004 [EBook #13919]

Most recently updated: December 18, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MUISTEMIA JA MATKAKUVIA ***

Produced by Tapio Riikonen

MUISTEMIA JA MATKAKUVIA

Kirj.

Juhani Aho

WSOY, Porvoo, 1921

SISÄLLYS:

Sakari Topeliuksen talviteloilta
Taru Sakari Topeliuksesta
Lönnrotin kuva
Eräs epäsiiveyden ja epäuskon apostoli
»Suuri vainaja»
Bergbomien jäähyväisjuhla
Muutamia muistelmia Minna Canthista
Vaihdoksissa
Käynti K.G. von Essenin luona
Professori F. Perander-vainaja
Kolme kirjettä Björnsonista
Henrik Ibsen ja me suomalaiset
Paavi Leo XIII
Matkalta Pariisiin v. 1889
Muutamia kuvia Pariisin maailmannäyttelystä v. 1889
Monsieur Henri ja hänen sanomalehtensä

Huutamassa Boulangerin hyväksi
Ranskan edustajakamarissa
Sasu Punanen Pariisin saunassa
Polkupyörällä Pariisissa
Vaikutelmia Venäjältä

SAKARI TOPELIUKSEN TALVITeloilta.

Vaikutelmia käynnistä Koivuniemessä.

Monet ovat ne, jotka ovat Topeliuksen Koivuniemessä käyneet ja näistä käynneistään kertoneet. Sallittakoon kuitenkin vielä minunkin kertoa vaikutelmiani vanhan runoilijan talvimajasta. Sillä harvoin saamme enää nähdä keskuudessamme hänet itsensä, tuon ainoan elossa olevan edustajan kirjallisen suuruutemme ajoilta. Ainoastaan silloin tällöin hän on viime aikoina pikimmältään pistäytynyt Helsingissä, jonne hän kuitenkin säännöllisesti ilmaantuu, silloinkun Taiteilijaseura viettää vuosijuhlaansa, Eläinsuojelusyhdistys pitää vuosikokousta ja tyttökoulut Lucian päivänä kokoontuvat joulukuusen ympärille. Sillävälän elää Sakari Topelius vanhain päivänsä lepolassa, syrjäisessä, kauniissa Koivuniemessään, Hiljaisena, vaatimattomana ja miltei vienona on hän elämänsä suuren ja monipuolisen työn suorittanut. Ja vielä hiljaisemmaksi on hän nyt loppuelämänsä järjestänyt. Sopusointuista ja tasaista on hänen vaikutuksensa ollut isänmaan palveluksessa. Jos mahdollista sitäkin sopusointuisempina kuluvat hänen päivänsä siellä tyynen merenlahden rannalla, josta vain silloin tällöin enää tuulahtavat hänen sanansa ja kauniit ajatuksensa sovinnollisena suven henkäyksenä lauhduttamaan päivän taisteluista kiihoittuneita mieliä.

Minusta on meidän velvollisuutemme hakea hänet sieltä tuon tuostakin käsiimme. Sillä välistä tuntuu siltä kuin ei nuori, parhaissa voimissaan oleva sukupolvi häntä tarpeeksi usein muistaisi.

Ja kuitenkin ei hänen merkityksensä ja hänen persoonansa mieleenjohtaminen ole koskaan ollut enemmän paikallaan kuin juuri tähän aikaan. Sillä ne ajat, jolloin hän teki työtä julkisen sanan palvelijana, olivat monessa kohden samanlaiset kuin ne, jotka tätä nykyä ovat olemassa ja tulemassa. Samoja vaikeuksia vastaan sai hänkin taistella ja välttää kompastumista samoihin kiviin, joita kuormittain ajetaan nykyistenkin miesten tielle. Samaa henkeä ahdistavaa ilmaa sai hänkin hengittää ja yhtä hämärältä näytti tulevaisuuden näköpiiri. Vapaan sanan pauloja oli viritetty silloin, niinkuin nytkin, joka oksalle ja vähäinenkin varomaton liike voi saattaa kaulan kurenauhaan. Suomenkansan itsetajuntaan herättäminen oli siihen aikaan yhtä hankalata tehtävää kuin nyt on tuon tajunnan vireillä pitäminen.

Mutta hän kirjoitti kuitenkin, kirjoitti, innostutti ja herätti, s.o. osasi tehdä juuri sitä, mitä hänen asemassaan vaadittiin. Sen, mitä ei saanut sanoa suorasanaisesti, sen sanoi hän runomitalla. Kun kuvaton puhe oli kielletty, puhui hän vertauskuvin, jotka olivat kyllä kirkkaita ja selviä kangastuksia sekä hänen että hänen kansansa ajatuksista, tunteista ja toiveista, mutta samalla asuivat niin ylhäällä, ettei niiden päälle voinut painaa asetusten varjostinta. Kun hän runoili »jäiden lähdöstä Oulunjoessa», niin kaikki hänet ymmärsivät—paitsi kenties sensuuri.

Hän sai sydämet sykkimään samoja tunteita, joita hän itsekin tunsu. Ja siksi on meillä hänestä opittava ei ainoastaan, mille perille on pyrittävä, vaan myöskin, miten sinne on päästävä. Sitä enemmän, kun hän vielä vanhoillaankin on antanut meille näytteitä tästä isänmaallisen runoutensa lajista. Muistettaneenhan tuo voimakas runo savokarjalaisten viimeisessä »Koittaressa», jonka aiheena oli suomalainen sananlasku:

»Ei ole aina Antin tuuli,
Pietarin peräntakainen,
Vielä on tuuli Tuomahankin.»

Jokainen me sen ymmärsimme ja tunsimme siinä lausutut luottamuksen sanat omiksemme.

Mutta vasta sitten, kun olin saanut nähdä runoilijan itsensä omassa ympäristössään, oli minusta kuin olisin hänet oikein ymmärtänyt.

* * * * *

Oli iltapäivä syyskuun alkupuolella, kun itäisen saariston vartta noudatteleva höyryvenhe poikkesi ulapalta lahtea kohti, joka näytti tunkeutuvan tavallista syvemmälle mantereeseen sisään. Jos en olisi tiennytkään, niin tuntui siltä kuin olisi pitänyt käsittää ympäristöstä, että tämän lahden pohjassa asuu Sakari Topelius. Iso, aava meri kalliopäisine saarineen katosi yht'äkkiä näkyvistä ja samassa pehmeni seutu lehtoiseksi, niittyrantaiseksi sisämaan maisemaksi. Lahti soukkeni soukkenemistaan, ja siellä täällä punoitti pieniä kalastajain tupia vihreän sisästä.

Kun runoa lukee, niin ymmärtää sitä vain vähitellen ja se selviää sitä mukaa kuin siinä edistyy, herättäen aina uusia tunteita. Ja kuta enemmän lähenin Koivunientä, joka minulle tuolta tuonnempata osoitettiin, sitä paremmin luulin ymmärtäväni sen haltijan. Hän oli paikan itselleen valmiina valinnut, mutta sittenkin oli niin kuin olisi paikka muuttunut sellaiseksi hänen vaikutuksestaan. Niin hyvin sopivat ne mielestäni toinen toiseensa.

Tuossa eikä missään muualla näyttäisi pitävän olla se lehto, joka ensiksi sai kuulla Sylvian laulut. Tuossa nuo ruohikkorinnassa lipattelevat laineet, joissa hän olisi voinut kuulla vedenalaisen väen soittelua illan suussa.

Noustaan maihin laivasillalle, ja toisella puolen pienoisen järven kimaltelee ikkuna hänen asunnostaan laskevan auringon valossa. Ja kuinka monta kertaa onkaan hän kuvannut tätä niin runollisen suloista mielialaa, jonka tuo ilmiö synnyttää! Sää on tyyni ja kirkas. Maasta nousee vielä kesäistä lämmintä, mutta ilma on jo kylmä ja taivas selkeä. Puissa ja ruohoissa on vielä kesäinen vihreys vallalla, mutta siellä täällä jo kellertää jokin yksinäinen koivu. Syksy on ovella, mutta ei ole vielä astunut sisään. Luonto ikäänkuin vielä kätkee povessaan kuluneen kesän lämpimiä tunteita, samalla kuin sen yllä taivas jo selvenee talvisiin, järkevän kirkkaihin ajatuksiinsa—niinkuin hänkin, joka täällä sen keskellä elelee. Ja ne minusta yhä enemmän sopivat yhteen, nämä kaksi.

Tie kiertää metsän läpi taloa kohti ja tiellä tulee portti vastaan. Ja siinä on taaskin palanen Topeliuksen omaa runoutta, ja mieleeni muistuvat nuo kolme, joista hän on niin monta kertaa runoilut: »Grinden, vägen och skogen»—portti, tie ja metsä. »Och barnen vid grinden!» Ja siinä ne ovat lapsetkin. Hänellä on tässä maillaan koko hänen rakkain maailmansa.

Yksi hänen hienoimpia luonnonkuvauksiaan on »Kesäyön kirkkaus Pohjolassa». Ja siinä sattuvimpia piirteitä se paikka, jossa hän kuvaa niittyä ja niityllä yösyötössä liikkuvaa hevosta. Tuossa on niitty aitauksen sisässä ja niityllä käyskentelee hevonenkin—kenties se sama.

Mutta me lähenemme taloa, ja se talo tuntuu niin tutulta kuin olisi sen kuinka monta kertaa jo tätä ennen nähnyt.

En tiedä, kuinka olin tullut mielessäni kuvitelleeksi, että hän oli rakentanut itselleen huvilan uudenaikaiseen malliin. Ja nyt minä iloiseksi hämmästykseni näin vanhanaikaisen herrastalon, jommoisia on sadoittain järvenrantojemme ihanissa lehtoisissa niemekkeissä ja joita hän on niin monta kertaa pikkunovelleissaan kuvannut, sekä ulkoa että sisältä.

Siinä on päärakennus lasisine eteisineen, siinä yliskamari, pirttirakennus ja puutarha. Ja siinä ennen kaikkea nuo riippuoksalet koivut, jotka niin suojelevasti ja miltei siunaavasti ojentavat oksansa katon harjaa kohti ja seulovat lehtiään pitkin hiekoitettuja käytäviä.

Ei mitään uudenaikaista, kypsymätöntä ja keskentekoista, kaikki on niin varmaa ja vakautunutta, niinkuin hänen vanhat ihanteensakin. Tulee halu niihin uudelleen tutustua, koettaa niitä taas ymmärtää ja sovittaa niitä omiinsa.

Tullaan eteiseen, josta vievät leveät rappuset yläkertaan. Runoilija on ruokalevolla, mutta talon emäntä, hänen ystävällinen ja herttainen tyttärensä, saattaa meidät ruokasalin kautta saliin odottamaan. Se on sisustettu tavalliseen tapaan sohvineen, pianoineen ja pöytineen, pöydät täynnä albumeja ja korukantista kirjallisuutta. Kukkia on ikkunain edessä ja kahden puolen ovea, joka vie puutarhan puoleiselle verannalle. Seinät ja huonekalut ja koko huoneen vaikutus on hiukan tumma. Ruokasali sitävastoin on sekä vaalea että valoisa. Sisustus on korutonta kuosia, huonekalut vanhanaikuisia häkkiselustimineen ja valkoisine punaraitaisine päällyksineen. Seinällä käyskentelee verkalleen soikeakaappinen Könnin kello ja toisella on suuri Suomen kartta ulottuen katosta lattiaan. Siinä on jotakin kovin viatonta ja puhdasta perinnäistarua tuossa huoneessa.

Salin perällä on tuo niin tavanmukainen herrastalojen vieraskamari, jossa makuutetaan kaikista arvokkaimmat vieraat, jonne ei lapsia päästetä ja jonka sisustuksessa ei ole arkielämän jälkiä. Sen ikkunasta avautuu ihmeen viehättävä näköala alas ruohorantaiselle järvelle lahtineen ja niemineen, ja perällä heloittaa laivasilta ja punainen mökki. Se lienee ennen ollut talon emäntä-vainajan huone, ja sen seinällä yläpuolella sohvia on muistona elinkautisesta toverista hänen muotokuvansa. Hienopiirteinen, lempeän näköinen nainen.

Aiomme jatkaa tarkastustamme ja mennä salin läpi toiseen kamariin, jota sanotaan »kirjastoksi», kun talon isäntä tulee meitä vastaan sen ovella. Minkänäköinen on hänen ulkomuotonsa, sitä ei minun tarvitse kuvata. Monista valokuvista tuntee hänet jokainen suomalainen, tuon pienen, hyväntahtoisen, miellyttävän miehen. Ystävällinen, melkein hellä sointu äänessä ja samanlainen katse silmissä hän toivottaa vieraat tervetulleiksi ojentaen heille molemmat kätensä.

Hetken aikaa puheltuamme ehdottaa hän, että menisimme hänen tiluksilleen, s.o. hänen puutarhaansa. Vanhus valitsee eteisen nurkassa olevasta runsaasta keppivarastosta muutaman ja tarjo minulle tueksi toisen: oikean kansallisen paksun roskulakepin.

Rakennuksen ja rannan välissä on uhkea, hyvin hoidettu hedelmäpuisto ja kukkalavoja toinen toisensa vieressä. Vasta nyt näyttää hän olevan oikeassa ympäristössään, kukkiensa ja kasviensa keskellä. Voisi luulla häntä, kuluneessa kauhtanassaan ja korvia myöten painuneessa lierilakissaan, tuon herrastalon vanhaksi puutarhuriksi. Nuo monet suuret puut ovat varmaankin olleet monta kertaa hänen ilonsa. Ja samalla surunsakin, niinkuin kaikki rakkaat. Sillä viimesyksyinen hirmumyrsky ei ollut säästänyt suojaista Koivunientäkään. Suurimmat ja kauneimmat puut olivat silloin parahtaen kaatuneet taloa kohti ja niistä olivat nyt vain kannot jälellä, niinkuin hautakivet ruohoisella kirkkomaalla, muistuttamassa kuolleista ystäväistä. Hän etsi ne jokaisen käsiinsä ja osoitti, missä ne olivat seisoneet ja millä lailla kaatuneet. Se oli ollut sellaista »isonvihan» aikuista aikaa, jolloin vihollinen tunki sydänmaan rauhaisimpiinkin majoihin. Huoneen seinä myöten oli rauhan vuosina kasvanut viiniköynnöksiä seinä umpipeittoon, maasta katonrajaan saakka. Tämänkin etelämäisen koristeen oli myrsky armottomasti repinyt ikkunoita myöten alas.

Mutta siitä huolimatta oli talo tuossa ja sen läheinen ympäristö kovin kaunis ja soma. Koko tämä paikka oli jo alkujaankin kuin runoilijan silmällä valittu. Ja monien vuosien kuluessa olivat puuttuvat kohdat yhä enemmän muodostetut asukkaan mukaisiksi. Hän kun on ahkera kalastaja ja itse laskee verkkonsa illoin ja nostaa ne aamuin, niin on hän teettänyt itselleen varsinaisen verkko-huoneen, jossa puolisataa erilaista, hyvin hoidettua verkkoa riippuu orsillaan niin hyvässä järjestyksessä kuin huolellisesti nidotut kirjat kaapissaan. Laiturin kaiteelle on asetettu pari tusinaa siististi vuoleksittuja puikkari-merkkejä niihin käärittyine nuorineen, ja sen päässä keinuu kaksi kalavenettä. Ja kun hän on ahkera ja säännöllinen ilmahavaintojen tekijä—toimi, johon hänet nähtävästi on saattanut hänen rakkautensa luontoon ja halu elää sen ainaisessa yhteydessä—niin näemme vielä laiturin päässä säiliön, josta hän laskee sadeveden määrän kunakin päivänä.

Nousemme sitten rannasta pihaan ja teemme kävelyn maantielle päin, jossa on istumasijoja jokaisen kauniimman näköalan kohdalla ja tuuheimman koivun siimeksessä. Siellä on polkuja, joilla on jokaisella oma nimensä ja jotka vievät toisiin istumapaikkoihin ja huvimajoihin. Nämä viimeiset ne ovat hänen lapsenlapsiansa varten, jotka joka kesä asuvat Koivuniemessä ja luovat eloa isoisänsä ympärille.

En voi olla pihaan palattaessa lausumatta vilpítőntä ihastustani tähän hauskaan paikkaan. Sisään astuessaan sanoo hän ikäänkuin selitykseksi siihen, miksi tämä ehkä niin miellyttää:

—Tavallaan ovat Suomen pienokaiset minulle Koivuniemen lahjoittaneet... Olen ostanut sen niillä rahoilla, jotka olen saanut lukukirjoistani lapsia varten.

* * * * *

Tuossa onkin ehkä yksi selitys siihen, miksi hän täällä niin hyvin viihtyy ja miksi täällä muutkin niin hyvin viihtyvät. Ne ovat kai nuo pienet haltijat, jotka sen tekevät ja joita tapaa joka lehdellä hänen kirjoituksissaan. Ja illan pimetessä, ja kuun valaistessa—se nouseekin juuri koivun runkojen läpi kuumottamaan—tuntuvat ne kuppelehtavan joka pensaan ja puun juurella täällä hänen tiluksillaan.

Monet niistä lapsista ovat jo kasvaneet aikaihmisiksi ja poistuneet siitä maailmasta, jonka hän heidän ilokseen on luonut. Mutta joka vuosi ilmaantuu niitä yhä uusia, jotka taas omistavat sen maailman itselleen. Ja kaikilla on niillä tavallaan osansa runoilijavanhuksen kodin ja ympäristön lunastamisessa. Heidän keskuksaan, vaikkakin erillään heistä, elää hän täällä lempeitten lentojensa siimeksessä omaa elämätään ja viettää tuota viisaan lepoa, jota ei ole kaikille suotu niinkuin hänelle ja jonka antaa ainoastaan tieto siitä, että on voinut jotakin toimia sen hyväksi, jota on rakastanut.

Syrjäisestä paikastaan seuraa hän kuitenkin tarkkaan ja hartaasti aikansa rientoja, ja kukapa tietänee, mitä hänen herkkä sydämensä kärsii ja mitä aavistuksia hänen mielensä kätkee, kun hän taaskin näkee kansansa kulkevan uusiin kärsimyksiin ja taas synkistyvän sen taivaan, jonka pilviä hänkin oli niin suurelta osaltaan ollut pois puhaltamassa. Mutta hän ajatellee kai:

»Ei ole aina Antin tuuli,
Pietarin peräntakainen,
Vielä on tuuli Tuomahankin.»

Se on tuo vakaa luottamus oikeuden ja totuuden voittoon, josta hän niin usein on puhunut, joka häntä ylläpitää ja joka seuraa hänen luotaan poistuvan vieraankin mukana.

Ja kun hautaan kallistuva vanhus vielä kiinnittää toivonsa tulevaisuuteen, emmekö sitä sitten tekisi me nuoretkin? Kun ainaisille talviteloilleen asettunut pursi odottaa kevään avovesiä, mitä syytä olisi silloin uusien kolmilaitojen pelätä ikuisen talven tuloa!

»Päivälehti», lokak 7 pna 1891.

TARU SAKARI TOPELIUKSESTA.

Ihmiskunta ei tarvitse ainoastaan ihanteita semmoisinaan, sen tarvitsee myöskin nähdä ne toteutettuina, voidakseen niitä palvella. Se ei tyydy ainoastaan aatteihin aatteina, vaan tahtoo, että aatteilla on edustajansa, joita se voi ihailia. Sehän on tarve ihanteiden, suurien aatteiden ja tunnustettujen hyveiden henkilöimisestä, joka on synnyttänyt pyhimysten palvelemisen. Eiväthän ne ole muuta kuin ihmiskunnan itsensä jalustalle kohottamia edustajia kaiken sen, mitä se pitää hyvänä, kauniina ja totena.

Meillä ei ole pyhimyksiä siinä merkityksessä kuin katolisissa maissa. Uskonto on meille niin korkea ja niin korkealla, ettei se salli näkyväisiä symbooleja eikä kumarrettavia kuvia.

Mutta meillä on suuret miehemme. Eikä tapamme heitä kunnioittaa paljonkaan eroa siitä, miten katoliset pyhimyksiään palvelevat.

Emme tosin kumarra heidän kuviaan, mutta pystytämme kuitenkin heidän muistopatsaansa keskuuteemme ja otamme lakin päästämme niiden ohi astuessamme. Emme suitsuta savua heidän haudoillaan, mutta kannamme sinne kuitenkin kukkia ja seppeleitä ja vuodatamme tunteittemme tulvan lauluissa ja puheissa. Ja meillä on meilläkin pyhänmiestenpäivämme, suurten vainajiemme syntymä- ja kuolinpäivät, jolloin kernaasti vaellamme niille paikoille, missä heidän luunsa lepäävät. Kirkoissa niitä ei vietetä, mutta kyllä juhlasaleissa ja taiteen temppeleissä, työ ei tosin keskeydy niinä päivinä, mutta kouluilla on kuitenkin lupa.

Ja muodostuuhän heidän teostensa, vaikutuksensa ja elämänsä perusteella legendoja, jonkinlaisia muistotaruja, jotka hyvin vähässä määrin eroavat kirkon kanonisoimain miesten muistotaruista.

Eikä ole isoa eroa siinäkään, miten katolinen kirkko puhuu muistettavista miehistään ja miten me esim. Runebergista. Hänen hautansa on koko kansamme pyhiinvaelluspaikka. Lönnrotin hautaseppeleet Sammatin kirkon seinällä ovat mielestämme yhtä luonnolliset ja oikeutetut siellä olemaan kuin pyhän Fransiskuksen reliikit Maria degli Angelin kirkossa Assisissa. Vielä vähempi ero on siinä hartaudessa, millä me puhumme niistä opetuksista, neuvoista ja herätyksistä, joita olemme suurilta miehiltämme saaneet. Emmekä ainoastaan teoista, vaan heidän elämästäänkin me luomme itsellemme noudatettavat esikuvat. Kuinka monta kertaa onkaan kasvavan sukupolven mieleen painettu Lönnrotin nöyryyttä, vaatimattomuutta ja utteruutta, Topeliuksen ihanteellisuutta, hellyyttä ja hänen elämänsä ja mielipiteittensä puhtautta!

Itsestään johtuvat nämä mietteet ja vertailut mieleemme nyt, kun meille rakas runoilijavanhus on laskettu hautaansa. Jo hänen eläessään oli hänen ympärilleen muodostunut kauniita piirteitä hänen julkisesta vaikutuksestaan ja yksityisestä elämästään, ja kohta hänen kuoltuaan riensimme me juhlallisin menoin luomaan kunnioituksemme, ihailumme ja rakkautemme sädekehää hänen nimensä ympärille. Koko kansa, valtion ja kirkonkin edustamana, kanonisoi Sakari Topeliuksen »suureksi vainajaksi». Piispa puhui saarnatuolista käyttäen tekstinä hänen sanojaan ja yliopiston rehtori lausui hänestä: »Ei koskaan ole hän pitkän kirjailijauransa aikana kirjoittanut sanaakaan, jota hänen olisi tarvinnut hävetä ja joka ei olisi kantanut mielen jalouden leimaa.» Enempää ei voi eikä tarvitse ihmisestä sanoa.

Tämä tunnustus, kunnioitus ja ylistys tuntuu meistä aivan luonnolliselta ja oikeutetulta, jota se onkin. Se on koko kansan vilpittön tunnetulva, joka näin kuohahtaen yli äyräittänsä kantaa ihaillemamme miehen aalloillaan kohti sitä kuolemattomuutta, mikä tämän maailman vallassa on antaa.

Niin yleistä, niin kaikinpuolista ja niin itsestään ilmaantunutta mielenosoitusta ei ole meillä ennen nähty. Runeberg oli suuri, suurempi kuin Topelius runoilijana, Lönnrotin merkitys ja seuraukset hänen toimestaan olivat laajemmat, mutta Topelius lämmitti enemmän, kasvatti enemmän ja vaikutti

enemmän keskuudessamme. Hän oli kaitsija, paimen, oikeaan ohjaaja ei ainoastaan suuressa, vaan myöskin pienessä ja jokapäiväisessä. Hänen olennossaan, esiintymisessään ja vaikutuksessaan oli jotakin, joka toi hänet meitä lähemmä, teki hänestä ikäänkuin perheenjäsenen, samalla kun hänen neronsa nosti hänet meitä muita ylemmä. Kaikki olivat hänet nähneet, häntä kuulleet, kaikkien kättä hän oli puristanut ja saanut kaikille sanotuksi ystävällisen sanan, joita hän osasi niin hyvin ja niin sattuvasti sanoa. Se oli juuri se, joka vaikutti, että kansan rakkaus muodostui niin välittömäksi ja pyrki omasta voimastaan häntä ympäröimään. Se oli se, joka jo hänen eläessään kääri hänen olentonsa ympärille tuon tarun harson, tarun vanhasta, viisaasta, lempeästä, hyväntahtoisesta ja sydämellisestä iso-isästä, joka istuu tuolla syrjäisessä talvimajassaan, Suomen lasten hänelle rakentamassa vanhuutensa kodissa, nauttien siellä lasten ja lastenlasten ihailun eläkettä—ei ankarana, kättyisenä, luopääsemätönnä äijänä, vaan nuoria, nuorimpiakin aina ymmärtävänä, heille väliin vakavia sanoja ja väliin hilpeätä leikkiä puhuvana vertaisena. Mutta eniten kaikesta vaikutti hänen ihailuunsa se, että hän ei ainoastaan opettanut, mutta myöskin eli niinkuin opetti, että hänen elämänsä, sekä julkinen että yksityinen, oli sopuosinnussa hänen teostensa hengen kanssa.

Onhan jo olemassa tarusto, kokonainen pikku kokoelma kauniita, liikuttavia kertomuksia Topeliuksen suhteesta Suomen lapsiin, hänen herttaisuudestaan ja suvaitsevaisuudestaan eri tavalla ajattelevia kohtaan, hänen rakkaudestaan eläimiin j.n.e.—kaikki piirteitä, joissa hänet esitetään runollisten lempiaatteittensa toteuttajana ja jotka kerran koottuina tulevat muodostamaan legendakirjan elettyjä runoja, yhtä kauniita kuin ne, jotka hän sepitti. Se on kansa, joka tällaiset runot sepittää miehestä, joka ensin sepitti sille yhtä kauniita siitä itsestään, keräten niihin kaiken toden ja tapahtuneen ja lisäten mielikuvituksestaan kuvaavia piirteitä, jotka eivät ehkä koskaan ole tapahtuneet, mutta jotka olisivat voineet tapahtua. Ja niin on hän astunut siihen pyhäkköön, jossa kansat rakkautensa ja ihailunsa jalustalle asettavat kaikki ne, joita he nimittävät hyväntekijöikseen ja suuriksi miehikseen.

Toiset tulevat sinne pikemmin, toiset hitaammin; välistä kuluu vuosisatoja, ennenkuin kansat ymmärtävät suurten miestensä arvon ja kantavat heidän luunsa kunnioituksensa kirkkoon unhotuksen etäisiltä hautausmailta.

Sakari Topelius tuli sinne jo eläessään.

Ja kuvaavaa oli tälle onnen suosikille, että kaikenlaiset pienet sattumat, liikuttavat tilapäiset tapahtumat hänen viimeisistä hetkistään tulivat kuin loppurepliikit hänen elämänsä näytelmässä vahvistamaan sen kokonaisvaikutusta ja luomaan siihen soveltuvaa lopputunnelmaa.

Sillä eikö hän mennyt täältä pois kuin noudattaen kaikkia taiteen vaatimuksia! Eikö hän elänyt juuri niin kauan kuin sopivaa oli ja kaunista! Eikö hän tullut vähää ennen kuolemaansa vielä kerran keskeemme heittämään meille viimeisiä hyvästejään! Eivätkö nousseet siinä tilaisuudessa hänen eteensä kaikki ne taruolennot, jotka hän oli tyhjästä luonut! Eikö se ollut ihana, harvinainen hetki—liekö kenellekään runoilijalle maailmassa semmoista ennen tapahtunut?

Ja kun hän keskuudestamme poistuttuaan kohta paneutui levolle, josta hän ei enää noussut, oli niin kuin olisi hän itselleen sanonut: »Herra, nyt sinä lasket palvelijasi rauhaan menemään.» Kuinka liikuttavat olivatkaan hänen viime hetkensä! Vähää ennen kuin hänen viimeinen kova kamppailunsa alkoi, virkkoi hän nuo sanat, jotka sananparren sattuvaisuudella kuvaavat koko hänen luonnettaan, koko hänen runouttaan, nuo sanat: »Pieni köyhä lapsi tuli tänne, pieni köyhä lapsi lähtee täältä pois Jumalan luo»—joiden sanain siivillä hän ikäänkuin liiteli luotamme.

Jos ei hän itse, viimeisen runollisen mielijohteensa neuvomana, olisi niitä lausunut, olisi taru varmaankin kerran ne hänen sanomikseen keksinyt.

Entä se auringon säde, joka pitkään pilvipäiväin perästä heijasti hänen huoneeseensa ikäänkuin hyvästiään heittämään!

Entä se lintu, joka lensi Östersundomin kirkon alttarin reunalle ja kävi siinä visertämään juuri kun pappi aloitti kiitosrukouksensa vainajalle!

Ja se toinen, kevään ensimmäinen leivonen, joka meren yli etelästä lentäen itsenään hautauspäivänä, vähää ennen toimituksen alkamista, näyttäytyi Uuden Kirkon päällä, ikäänkuin sekin pyrkien siihen osaa ottamaan!

Kaikki tämä kuuluu kuin kauniilta tarulta, ja kuitenkin se on totta. Vaan ei ole se totta sen vuoksi, että se on tapahtunut, mutta sen vuoksi, että se on hänelle tapahtunut, ja sopii häneen. Pilkistäähän päivä muidenkin sairaiden huoneisiin, laulavathan linnut muidenkin haudoilla. Mutta kun se tapahtuu Topeliukselle, niin on sillä erityinen merkityksensä ja se painuu mieliin. Nuo lintuset, ne muuttuvat silloin niiden hyväin haltijain haamuiksi, jotka hänen kehtonsa ääressä valvoivat, jotka häntä hänen eläessään aina johtivat ja jotka siis tahtoivat häntä hautaankin saattaa.

Ja niin on taru Topeliuksesta valmis, taru suuresta miehestä, joka eli kaiken kauniin palveluksessa ja kuoli yhtä kauniisti kuin oli elänyt.

»Uusi Kuvalehti», huhtik. 15 p:nä 1898.

LÖNNROTIN KUVA.

Ollaan yleensä taipuvaisia puhumaan pilkallisesti siitä innostuksesta suurten miesten persooniin, joka ilmaantuu heidän ihailijoissaan. Ne ovat muka vain työt, jotka ovat otettavat lukuun, sama se, millainen oli se henkilö, joka sen suoritti. Päinvastoin on parempi, kuulee usein sanottavan, että ei tunne suurta miestä, koska helposti voi tapahtua, että hän himmentää sen kuvan, jonka hänen teoksensa antavat. Sellainen pettymys voi kyllä olla mahdollinen, mutta yhtä mahdollista on myöskin, että teot esiintyvät vielä suurempina ja ainakin selvempinä sille, joka on nähnyt niiden tekijän, niiden sepän, ja pajan, missä tämä on vasaraansa heiluttanut. Ainakin pitää tämän kirjoittaja parhaina muistoinaan niitä hetkiä, jolloin hän Kajaanissa istui sen ladon kynnyksellä, missä Lönnrot oli työskennellyt, tai nähdessään sen ahtaan ullakkokamarin, missä Vänrikki Stoolin tarinat kirjoitettiin, tai kävellessään sen talon huoneissa ja ympäristössä, jossa Topelius eleli. Enkä minä mihinkään vaihtaisi sitä onnea, että sain kerran kaksi nähdä Snellmanin ja kuulla hänen puhuvan ja yhtä monta kertaa nähdä ja kuulla Elias Lönnrotia. Ellen sitä olisi saanut, tuntuu minusta kuin en osaisi näitä miehiä ymmärtää ja rakastaa niin kuin nyt voin. Nyt näen heidät ilmi-elävinä edessäni heidän vanhoilla päivillään ja voin kuvailla heidät elävinä eteeni nuoremmiltakin ajoilta.

Tämä kadehdittava onni on tietysti tullut monen monituisen nykyisen polven jäsenen osaksi, monella on tietysti Lönnrotista paljon selvempi ja syvempi kuva kuin minulla, mutta saanenhan kuitenkin tänä hänen muistopäivänään muutamin sanoin kertoa, millä tavalla Lönnrotin kuva on eteeni kasvanut, painunut mieleeni ja millaisena sen nytkin vielä sieltä löydän.

Jo pienenä poikana, ennenkuin oikein tiesin tuota »isoa Lönnrotia» vielä olevan olemassakaan, kaikui Lönnrotin nimi kuitenkin korvissani erään hänen sukulaisensa nimenä. Hän oli silloin ja on vieläkin pappina kaukana pohjan perillä, josta tullen ja jonne menen usein kävi kotonani läpimatalla. Hän on monessa suhteessa merkillinen mies, perikuva maalaispapista ja kansanmiehestä, harva- ja syväsanainen, aina puettuna sarkavaatteisiin jotakin erikoisen hienoa kotitekoa, siroihin suomalaisiin pieksuihin ja kasvot niin rauhalliset, tyynnet ja vakavat, ja otsa, jota keskeltä jakaukselle kammattu tukka reunustaa, niin puhdas ja korkea, että kun kerran on kiintynyt miestä katselemaan, on vaikea saada hänestä pitkään aikaan silmiään irti. Kun sittemmin alkoi selvitä, että oli toinenkin Lönnrot, semmoinen kansanmies hänkin, niin sijoitin aateyhteyden avulla toisen sisällön toisen ulkomuotoon ja pidin pitkät ajat näin saamani kuvan oikeana. Itsessään, niin sanoakseni aatteellisesti katsottuna, ei suurta erehdystä ollutkaan olemassa. Puvun, käytöksen yhtäläisyys oli ilmeinen, ja mitä sisälliseen ihmiseen tulee, niin oli varmaankin hengen ja luonteiden heimolaisuus suurena syynä siihen, että Lönnrot vielä vanhoilla päivilläänkin usein matkusti läpi Suomen aina Ristijärvelle saakka nauttiakseen siellä erikoisesti rakastamansa ympäristön viehätystystä.

Toinen kuva, joka ihmisestä Lönnrotista jo kouluaikana astui eteeni, oli hänen oma antamansa. Sain sen hänen esipuheistaan Kalevalaan ja Kantelettareen. Harvoin on toteutunut sananparsin *le style c'est l'homme*,—esitystapa, se on itse esittäjä—niin hyvin kuin kaikessa, mitä Lönnrot on kirjoittanut. Hänen tyyliinsä on täydellisesti hän itse. Ei mitään tehtyä, ei mitään haettua ja keikailevaa, ei teennäisesti kylmempää ja arvokkaampaa kuin mitä hän itsekään on. Kun hän kirjoittaa, niin on kuin hän istuisi ja juttelisi pirtin lasin alla penkillä, piippu hampaissa, kyynänpää polvien varassa, harvasteeseen, perinpohjaisesti, kuulijakuntana sama Suomen kansa, joka tuvassa asuu ja tuvan täyttää. Alkulause Kantelettareen, jonka hän päiväsi omana syntymäpäivänään, tänä samana huhtikuun 9 päivänä 1840, on alusta loppuun kansantajuinen esitelmä, jossa mitä koruttomimmin, mutta samalla mitä tajuttavimmin tehdään selkoa suomalaisesta runoudesta, sen hengestä, sisällöstä ja sen kauneuden luonteesta. Uudelleen ja aina uudelleen luen tuon runollisia, kansanomaisia vertauksia täynnä olevan alkulauseen enkä voi olla siitä tähänkään panematta muutamia otteita.

Vertaillessaan kansan ja oppineiden tekemiä runoja hän m.m. lausuu: »Jos oppineiden teelmiä arvaisimme, niin siinä Suomen runosto jäisi loitos jällelle monesta muusta kansasta, niinkuin jääki. Joka jälkimäinen ei kuitenkaan paljo puolusta meitä, koska kansantekoisissa runoissaan on pian ensimmäisiä. Kummallaki, niin kansan kuin oppineitten runoilla on oma arvonsa ja etuisuutensa, sitä emme tahdo emmekä taida vastustella, mutta toinen toisensa rinnalla niitä pitäen näemmä edellisissä luonnon, jälkimäisissä moninaisuuden voittavan. Kansanrunoja siitä syystä ei juuri saatakaan tehdyiksi

sanoa. Niitä ei tehdä, vaan ne tekeytyvät itsestensä.—Pilvet taivaalla kulkevat tietänsä eivätkä jätä kun varjonsa maalle. Samate ihmisen mieli ja ajatukset; ne liikkuvat ja vaihtuvat toinen toistansa ajellen, vaan lähimmäinen siinä tilassa heistä ei tiedä suuresti mitään; mutta pilvet viimein kasvavat ja puhkeevat sateeksi; samalla lailla paisuvat mieli ja ajatukset aikansa, puhkeevat sanoiksi ja lähtevät sanamuodossa toistenkin havaittavaksi. Taikka kerran vertauksille ruvettuamme joko sopimattomasti vertaisimma mielen mereksi, lainehiksi ajatukset, ja erinäiset niiden vaikutukset tuuleksi. Tuuli tyvenestä rannasta alkaen ensin siittää pienet väreet, kasvattaa väreistä laineet, kohottaa laineista suuret, ulommaksi havattavat kuohupäät aallot. Samalla tavalla erinäiset vaikutukset ensin liikuttavat tyvenen mielen ja sitä jonkun ajan liikuteltuansa pakottavat viimein äänellä itsensä ilmoittamaan. Olkoon siinä sikseen kansanrunoin synnystä ja ilmauksesta.»

Ja kuinka viehättävästi hän esittää oman naivisen, melkein lapsellisen itsensä seuraavassa:

»Oppineitten runot siinä kohta erotetaan kansanrunoista, etteivät ole ajatuksetta syntyneitä, vaan ajattelema tehtyjä. Siinä on muuttunut työksi, mikä kansanrunoissa on ilmauma; elävän käen ääni metsässä kuvakäen kukunnaksi seinäkelloissa; luonnon puro kaivetuksi vesi-ojaksi; luontainen metsä istutetuksi puistoksi. Lapset usein kuuntelevat mieluisemmin kuvakäkeä, joka seinäkelloissa tiimat huhuvi, kun elävätä metsäkäkeä; pitävät suoran kaivosojan kauniimpana, kun sinne tänne mutkittelevan luonnon puron; asuskelevat ennemmin istutetussa puistossa, kun luontaisessa metsässä. Oppineitten runoissa pilvi itsestensä ei ala sataa, vaan ensinnä tehdään pilvi, jonka sitten annetaan sataa, s.t.s. oppinut runoilille ruvetessaan ensin kokee mielensä ja sydämensä sillä aineella täyttää, josta päätti runoilla— Oppineet kuitenkin, moninaisuutta rakastavaiset, ottavat runoillaksensa aineista, jotka ilman olisivat paremmat. Tätä emme nyt kuitenkaan sano yleensä kaikista oppineitten runoista. Tosin löytyy niidenki seassa toisinaan luonnon siittämiä, kauniita, joiden ei ollenkaan tarvitse kansanrunoin rinnalla hävetä. Myös voittavat ne muotonsa moninaisuudella kansanrunot, niinkuin istutettu puutarha voittaa puittensa moninaisuudella luontaisen metsän, vaikka metsä muuten on suurempi.—Mikä siis on kansanrunoissa se ominaisuus, jossa enimmästi tekorunoista erotaksen?—Se on luonto ja teeskentelemättömyys.»

Luonto ja teeskentelemättömyys—niin, se on se »omaisuus», jossa myöskin noiden sanain kirjoittaja monista muista »erotaksen».

Mutta joskin hän tällä tavalla lyö ikäänkuin lämpimämpää kättä omalle lapselleen, hellii hän toistakin: »Meidän toivotuksemme on, että Suomen uusi laulu perustettaisi vanhan laulun kulmakivelle, vaikk'emme sentähden katso sopivaksi, että koko rakennus tulisi tuon raukeavan, heikon ja rauenneen, mukaiseksi. Mutta erinäisiä huoneita voipi väljentää, akkunoita suurentaa, uloslämpiviä muuri kiukaan ja reppanan sijasta rakentaa, koko rakennus korottaa ja vieläpä seinätkin ulkopuolelta punata.» Onhan siinä uuden runoutemme ohjelma, jota ulomma se vieläkään ei ole kehittänyt.

Vaan kaikista välittömimmin ja suoranaissimmin kääntyy hän kuulijoittensa puoleen koettaessaan osoittaa, etteivät vanhat virret, niinkuin siihen aikaan usein väitettiin, estä »oikean kristillisen elämän harjoitusta maassa»: »Jos niin olisi, niin toki olisimmaki paremmin tehneet, ne kerrassaan tuleen nakata, kun prännttiin toimittaa, ja sitäkin paremmasti, jos niitä emme ensinkään olisi unoituksen tieltä keränneet ja korjanneet. Sen sanomma vielä kertoen, että vielä nytkin kaiken ja monivuotisen työmme perästä, saisivat paikalla pränntin sijasta lieteen lentää nämä laulut ja virret, jos niistä mainitussa kohdassa mitään haittaa, vastusta eli muuta hämmennystä pelkäisimmä. Joka luulee kenenkään mielen ja ajatukset näiltä pidätettävän, se ennen näitä ja meitä tuomitsematta hävittäköön maailmasta kaikki joutavat, mielettömät puheet, seurak, hyyt, tanssit, soitot ja muut semmoiset—kieltäköönpä linnutkin ilmassa laulamasta, koska ne kuitenkin tiättävästi eivät aina laula luojaansa ylistystä, vaan lauluillansa useinkin suosittelevat toisiansa—kieltäköön myös maan kasvamasta muuta, kun *ristinkukkiä, kiesuksen kämmeköitä ja Maarian vuodetheiniä.*»

On kuin *kuulisi* hänen puhuvan, ensin totisesti, opettaen ja neuvoen ja sitten juuri vakavimmallaan ollen puheensa lopuksi jo vähän leikiksikin pistäen. Ja mikä omituinen viehätys tuossa nyt hiukan oudolta ja vanhanaikaiselta kuuluvassa kielessä, niinkuin kuivuneessa hajuheinässä, joka vanhan kirjan sisästä sattumalta käteen putoaa! Siinä on samalla jotakin sammaltuneen muistomerkin viehätystä, jotakin *monumentum linguae fennicae*, jotakin karkeatekoista, mutta samalla tarkkaa ja täsmällistä, joka houkuttelee sen luo aina tuontuostakin palaamaan.

Ja tätä hänen näin itsensä luomaa kuvaa täydentävät ne monet kaskut, joita miehestä mieheen kerrottiin hänen seikkailuistaan: esim. kuinka nimismies, luullen häntä maankulkijaksi, oli ottanut hänet kiinni tiepuolesta, istuttanut rattailleen ja ajanut pappilaan, mutta kuinka sinne saavuttua rovasti oli juossut häntä vastaan ja sulkenut hänet syliinsä—monta muuta samanlaista tapausta mainitsematta, joissa suomalainen hilpeys ja leikillisuus esiintyy mitä viehättävimmässä valossaan.

Tässä yhteydessä mainittakoon myöskin mitä Grot kirjeissä erälle ystävälleen kertoo Lönnrotista: »Hänessä on semmoinen herttainen hyväluontoisuus, suoruus ja teeskentelemättömyys, että kaikki,

jotka hänet tuntevat, rakastavat häntä sydämestään. Tuskin olimme eilen istuneet lautalle (jolla kuljetettiin matkustajia Kallaveden yli) ja hän saanut piippunsa sytytetyksi, kun minä huomasin hänen kädessään vielä toisenkin piipun. Hän oli näet hiljalleen ottanut sen naapuriltaan soutajalta, pisti sen täyteen tupakkaa, sytytti ja antoi sen hänelle takaisin. Muistatkohan sinä oikein hänen omituista muotoansa, rumaa, mutta miellyttävää, kun siihen tottui? Minä oikein ihailen häntä, etenkin kun hän puhuu ja ojentelee käsiään ja nyykäyttää päätään edestakaisin. Kertoessaan jotakin naurettavaa hän itse usein purskahtaa nauruun. Hänen pukunsa on yhtä omituinen kuin hänen olentonsakin. Päässä on hänellä viheriäinen, topattu verkkalakki, jossa on lippu ja samettinen reunus. Palttoo, harmaanruskea väriltään, on tehty kotitekoisesta villakankaasta; siinä on musta samettikaulus ja samanlaiset käänteet; uutena on se maksanut 16 rupl. 50 kop. paperirahaa ja tehty se on Kajaanissa. Hän ei pukeudu näin ainoastaan matkaa varten, vaan sentähden, ettei ole tottunut hienoihin vaatteisiin ja koska hänen täytyy olla säästäväinen.—Hänen koulunaan olivat olleet puute ja kaikenlaiset vaikeudet. Häneltä voin oppia olemaan ilman mukavuuksia ja nautintoja. Jos niitä tarjotaan, ei hän niitä hylkää, vaan jollei niitä ole, on se hänelle yhdentekevää. Hän ei pelkää kuumuutta eikä kylmää, ei tule kärsimättömäksi eikä harmistu, vaikka tapahtuukin pieniä vastoinkäymisiä matkalla, vaan hän on kaikkeen ja kaikkiin tyytyväinen. Kuitenkaan ei hänen terveytensä ole niin vahva kuin voisi luulla. Totta on, että hän on siinä liian välinpitämätön; välinpitämättömyys omasta itsestään on huomattava kaikissa hänen toimissaan. Näitä hyveitä ei voi olla olemassa ilman syvää uskonnollista perustusta, ja minulla onkin ollut tilaisuutta tulla vakuutetuksi siitä, että tällainen perustus on hänessä suuresti kehittynyt.» Kuva, jonka Grot näin piirtää, on niin elävä ja välitön, ettei siihen ole tarvis mitään lisätä, semminkin kun pääväritys siinä on sama, minkä elämäkerrallinen kirjallisuus yleensä Lönnrotista antaa. Ja tuo kuva on lyhyesti sanottuna kuva suomalaisesta kansanmiehestä, jalostuneesta, sisällisesti ja ulkonaisesti hienontuneesta, mutta aina ominaisuutensa ja pääpiirteensä säilyttäneestä, joka oli joka paikassa oma itsensä ja jossa koko kansa näki oman itsensä. Sentähden ei kenenkään suuren miehemme ulkonainen ja sisällinen kuva ole painunut niin syvästi, niin tarkkapiirteisesti muistoomme kuin Lönnrotin. On vanha ja kulunut se lauseparsi, että se kuva ei ole ainoastaan seinillämme, vaan myös sydämässämme, mutta sattuvammin ei hänen paikkaansa voi eikä tarvitse määritellä.

Yhden piirteen siihen ehkä vielä voisi lisätä, sen, jonka Ahlqvist antoi Lönnrotin kuvan selvittämiseksi. Eri runoja kokonaiseksi Kalevalaksi yhteen liittäessään oli Lönnrot menetellyt samalla oikeudella kuin mikä muukin runolaulaja, joka muistamansa yhteen liittää. Tuosta tuli ainakin minun mielikuvituksessani Lönnrotin kuvaan piirre karjalaista runolaulajaa eikä vain laulattajaa, ja minusta tuntuu kuin olisi se luonnos, jonka Eemil Halonen laati Lönnrotin patsaasta vaatimattomuudessaan, yksinkertaisuudessaan ja luonteen- ja kansanomaisuudessaan lähempänä tätä kuvaa kuin se virallisempi, joka nyt kohta tulee Helsinkiin pystytettäväksi. Vaan olisi Halosenkin kotoinen Lönnrotkuva saapa sijansa jossakin. Sija olisikin jo valmis—Kajaanissa, jossa Lönnrot niin kauan asui ja josta käsin hän runot keräsi. Siellä sydänmaan sisässä, mutta samalla vilkkaan matkailijaliikkeen varrella, siellä olisi esim. vuolukiveen hakattu kuvapatsas kuin kotonaan. Onhan Porvoossakin Runebergin patsas.

Että Lönnrot virallisestikin esiintyessään esiintyi samanlaisena kuin yksityisesti, on luonnollista. Kuva, jonka olin muodostanut hänestä hänen elämäkertoistaan, suullisista kertomuksista ja siitä, minkä hän sitä tietämättään itse oli antanut itsestään kirjoituksissaan, oli täydelleen sama kuin se, minä hän astui eteemme juhlassa, joka pidettiin vanhukselle hänen täyttäessään 80 vuotta. Kun seisomme hänen asuntonsa edessä ja hän tulee ulos ja lausuu muutamia ystävällisiä sanoja, on minulla koko ajan tunne kuin olisin hänet aina semmoisena nähnyt, niinkuin olisi hän vanha tuttu, joka on pysynyt yhä sinä, mikä oli erotessamme. Mikä kokonainen, pienimmissäkin liitoksissaan valmiiksi valettu luonne hän mahtoikaan olla, josta jo paljas maine oli painanut mieleen juuri sen hahmon, mikä hän sitten silmin nähden ja korvin kuullen todella oli!

Mutta mikä omituinen olojen iva! Yhtä kokonaisena kuin hän seisoikin silloin kansansa edessä, yhtä hajanaisena seisoivat kansa hänen edessään. Suomen kansa oli siihen aikaan siinä tilassa, ettei se voinut suurimman poikansa juhlaa viettää yhtenä kansana, vaan kahtena puolueena, eri juhlissaan kumpainenkin. Se riiteli hänestä kuin saaliista, kahteen jaettavasta, ja se kahakoi hänestä vielä hänen keskentekoisien patsaansakin ympärillä. Mutta silloin olikin puoluesokeus jo mennyt niin pitkälle, että se kaatui omaan silmittömyyteensä eikä siitä enää niille jaloilleen nousse.

Mutta Lönnrot nousee pian jalustalleen, joka on tehty Suomen harmaasta kivistä, vertauskuvana kansansa parhaasta työstä, kansansa sisällisestä tarmosta ja sitkeästä voimasta ja, toivokaamme toki, myöskin sen yksimielisyydestä ja—sen etevimmistä henkisistä ja siveellisistä ominaisuuksista, sanalla sanoen—sen supisuomalaisuudesta.

»Päivälehti», huhtik. 9 p:nä 1902.

ERÄS EPÄSIVEYDEN JA EPÄUSKON APOSTOLI.

I.

Merkkillinen löytö, jonka tässä tuonnoisena päivänä aivan sattumalta tein.

Ei ole muka mitään uutta auringon alla. Ja tottahan onkin, että niin outoja kuin olivatkin esim. pappissäädyn mielipiteet kotimaisesta kirjallisuudestamme, niin semmoisia on kuultu ennenkin. Ei ainoastaan nykyisiä kirjailijoita ja sanomalehtimiehiä katsottu yleiselle järjestykselle, yhteiskunnalliselle moraalille ja kirkonopille niin vaaralliseksi henkilöiksi, että heidän lehtiään on lakkautettu ja heidän kirjojaan kielletty. Sellaiset miehet kuin Snellman, Runeberg ja Topelius ovat kyllä aikoinaan saaneet kuulla ankaroita moitteita jumalattomuudestaan ja maailmanmielisyydestään, puhumattakaan suomalaisen realistisen kirjallisuuden isästä Aleksis Kivestä ja hänen »Seitsemästä veljeksestään», joka aikoinaan julistettiin jokaisen siivon ja sivistyneen perheen pöydälle sopimattomaksi kirjaksi. Mutta uutta lienee sentään monelle, että näiden tällaisten joukkoon on luettu myöskin mies sellainen kuin—Elias Lönnrot.

Ja niin kuitenkin tapahtui viisikymmentä vuotta sitten! Ajatelkaa, että tätä siivoista siivointa, vaarattomista vaarattominta hiljaista työntekijää, jonka kaikki sekä valtiolliset että kirkolliset auktoriteetit ovat asettaneet suoran suomalaisen esikuvaksi, on syytetty aivan samasta, mistä tätä nykyä niin usein syytetään sanomalehtimiehiä ja kirjailijoita. Hänetkin on asetettu pilkkaajitten penkille ja häntäkin on pidetty uudenaikaisena pakanana, hänen aikansa kannalta katsoen.

Paitsi sitä, että tällä asialla tätä nykyä on n.s. päivän kysymyksen merkitys, huvittanee se myöskin hauskana sivistyshistoriallisena ilmiönä.

Lienee kyllä tunnettu asia, että kansanlaulumme ja runojemme kerääjä ei tämän toimensa tähden juuri ollut senaikuisen papiston suosiossa. Kuinka olisi muuten voinut ollakaan, sillä olihan vanha runoutemme kirkonmiesten mielestä pakanuuden aikuista lorua, jonka hävittäminen kuului heidän ohjelmaansa. Niiden elvyttämistä ja kansan muistoon johtamista katseltiin siis luonnollista kyllä sillä taholla karsain silmin. Mutta että Lönnrotia on syytetty niin samanlaisista asioista ja niin yhteen vivahtavilla sanoilla kuin tätä nykyä syytetään hänen vähäpätöisiä jälkeläisiään sanomalehtimiehen työssä, sen harvat tietänevät.

Eräs lähettäjä J.F.B. oli pitänyt velvollisuutenaan ottaa tätä osoittaakseen, ja varoittaakseen Suomen kansaa tuosta vaarallisesta miehestä ja hänen sanomalehdestään.

Kaikesta päättäen on kirjoittaja pappismies ja kenties on hänen nimimerkkinsä monellekin tunnettu.

Ottakaamme tähän ensin näytteeksi syytös epäsiveydestä. Siihen näkyy antaneen aihetta eräs runo »Hekkan Mari», joka on helmikuun numerossa 1836 ja jossa lauletaan rikkaan tytön sulhaspuuhista. Siinä tavataan esim. seuraavat säkeet:

»Mari sänkynsä levitti,
Paljon peittoja paneepi,
Sanoopi sanalla tuolla:
Riisu vieras vikkellästi,
Poes kintahat käsistä,
Lakki laske arkulleni,
Kengät keskilattialle,
Vilu siell' on seisoessa,
Painu tänne pakkasesta,
Siirry peittojen sisälle.»

Jääköön lukijan verrattavaksi, mitenkä likeinen on yhtäläisyys näiden säkeiden ja erään kohdan välillä muutamassa tähän aikaan paljon puheena olleessa kirjassa.

Mutta se tapa, millä senaikainen kirkollinen kritiikki otti vastaan tämän runon, muistuttaa ainakin hyvin elävästi siitä, mitä samalta taholta on tähän aikaan sanottu samanlaisista kuvauksista.

»Tähän asti—niin kirjoittaa J.F.B.—ei yksin luonnollisille hyvälle tavoille ole Mehiläisessä ollut oikeata puolta. Mikä lieneekään nostanut sen sellaiseen vimmaan? Kun Lönnrot edellä mainitun runon johdosta oli sanonut, ettei siinä 'Hekkan Mariasta lausuta sen pahempaa, ettei kyllä valitettavasti monestakin työstä käy pahempia lauseita' ja kun hän vielä uskaltaa lisätä: 'Melkein lukisi koko runon hälle kunniaksi, koska siinä ei voi hänen arvoansa suuresti millään alentaa', niin ei sovi kummastella, että arvostelija 'ei toki usko yhtään Suomen sirkkuaan niin raaksi, että suuttumatta, ja vieläpä korvallekin

läppäämättä' kuulisi itsestään laulettavan tällaista. 'En usko, sanon vielä kerran, Suomen tytön punottamatta ja vihastumatta toisestakaan tätä kuulevan laulettavan.'»

Kuinka monta kertaa sitä sitten on samalla ponnella vedottu Suomen naisen kasvojen punaan, vaikken tiedä millä menestyksellä!

Saman runon lopussa on sitäpaitsi kymmenkunta säettä, joita kainostelematta sanotaan »irstaisiksi». Ja jos ne todellakin siltä kannalta ovat ymmärrettävät kuin arvostelija ne näyttää ymmärtävän, niin jättää tämä vanha runous tälläkin alalla uudemman realistisen kirjallisuuden kauas jälkeensä epäsiisteydessä ja ajatuksen epäpuhtaudessa.

Rakkaudessaan kansan runouteen oli Lönnrot vielä lehdessään koettanut poistaa vääriä käsityksiä vanhoista runoista ja sanonut, että »monessa kohti maassamme on rahvaalla turha pelko runoistansa, kielletyn, luvattoman olevan, ei ainoasti tehdä, vaan laulellakin niitä».

Sen lisäksi oli hän vielä kehoittanut kansaa runontekoon, painattanut kansanrunoilijain kyhäyksiä ja antanut neuvojakin niiden tekemiseen. Yllämainittu runo oli hänen mielestään esimerkiksi sopiva. »Paljon ei puutu—kirjoittaa Lönnrot—ettei tämä runo sopisi varsin hyvin osoitteeksi eli näytteeksi, miten laadullinen naururuno muillakin kansan runoilijoilla olisi toimitettava.»

Mutta siitä hän sai mitä ankarimman kurituksen:

»Minun luullakseni, runojen ollessa sellaisia, kuin äsken esimerkiksi pantu, ei toki nimitetty pelko olisikaan turha, vaan sangen hyvä, jos vaan voisi tukahuttaa sellaisen runoelemisen innon, joka ei ainoasti päättä suoraa sodi puhdasta kristillisyyttä vastaan, vaan myös on vahingollinen luonnolliselle siistimenoisuudelle.»

Se oli siihen aikaan. Ja jotenkin samalla lailla kuin nytkin.

Sillä jos siihen aikaan olisi tehty anomus kirjailijapalkkioista, niin olisi se tietysti saanut—juuri Elias Lönnrotin julkaisuja silmällä pitäen—pappissäädyssä juuri saman vastauksen kuin kirjailijapalkkioasia sai siellä näillä valtiopäivillä. Ja vielä suuremmalla syyllä, sillä olihan tuo kirjallisuus, jonka silloin katsottiin »turmelevan kansan siveellistä mieltä», varsinaista kansankirjallisuutta, jonka hävittämiseen kansan keskellä kenties olisi voinut varoja myöntää, mutta jonka kehittäminen olisi ollut kauhistus.

Seuraavassa osassa tätä kirjoitusta pyydän saada tuoda esimerkkejä siitä, millä perusteilla Lönnrotista, tästä silloisen epäsiiveyden levittäjästä, sen lisäksi vielä tehtiin—epäuskon apostoli.

II.

Kaikkia niitä, joita joskus on syytetty epäsiiveydestä, on tavallisesti myöskin samalla syytetty epäuskosta. Sillä kulkevathan nämä kaksi hyvää asiaa käsikädessä ja täydentävät toisensa.

Elias Lönnrotia kohtasi syytös jälkimmäisestä vielä ankarammin kuin edellisestä. Me, jotka olemme tähän saakka luulleet, että hänen aikansa katsoi hänet yhtä uskonnolliseksi kuin mikä hän lienee todella ollutkin ja minä hän ainakin meille on esitetty juhlapuheissa ja muissa kirjoituksissa, hämmästyimme tietysti suuresti kuullessamme, että hän sai kantaa »pakanan» nimeä hänkin. Hänestä, niinkuin edellisessä osassa tätä kirjoitusta jo mainitsin, tehtiin täydellinen epäuskon apostoli.

Nekin perusteet, joilla tähän päätökseen tultiin, ovat tavattavissa ennenmainitun J.F.B:n kirjoituksessa vuoden 1840 »Mehiläisessä». Ja nekin muistuttavat hyvin elävästi eräistä hyökkäyksistä, joita tuonnoittain muutamien kirkollisten maaseutulehtien puolelta tehtiin eräitä toisia maaseutulehtiä vastaan.

Hetikohta, »Mehiläisen» ensimmäisen vuosikerran ensimmäisessä numerossa, ajoi Lönnrot loukkauskivelle. Eräässä »Muunnelmia» nimisessä kirjoituksessa selittää hän kansantajuisesti jumaluuskäsitteen syntyä ja rohkenee m.m. väittää, että on ollut ja on vieläkin kansoja, »joilla ei ole pienintäkään tietoa jumalasta». Kirjoituksensa alussa antaa J.F.B. »Mehiläiselle» sen neuvon, ettei sen pitäisi »lentämän korkeammalle kuin siivet kannattavat ja että sen tulisi muistaa päämääränsä olevan ainoastaan tässä elossa kartutella hyödytystä ja huvitusta ihmisille, ei yritelläkään kajoamaan uskonoppiin ja tulevan elämän asioihin——että luonnossaan pysyin ja oikiata päämaaliaan kohden kulki ei taidottomuudessaan peräti hukkaan lentää hurrittaisi».

Tämän alkulauseen jälkeen seuraavat varsinaiset syytöskohdat ja todistukset:

»Mehiläinen on kyllä monasti julistanut pitävänsä P. Raamatun arvossa ja oikean uskon ainoana perustuksena. Mutta sitä ei tämän kirjoittaja jaksa uskoa, nähdessään ja kuullessaan siltä niin monta P.

Raamatun oppia vastaan käyvästä menoa ja äännelemistä. Hän rohkenee esimerkiksi päättää, jotta 'kaikki historian totuus juurraksen enemmältä muisto muistolta säilyneihin tarinoihin ja kirjallisiin tietoihin', että 'pian ainoat muinaisajan tiedot ovat etsittävät tarinoissa', että 'sekä ne, jotka epäilevät suuresti mitänä totta näissä tarinoissa löytyvän, että ne, jotka pitävät enimmästä totena, taitavat erehtyä', ettei 'historiallista totuutta silloin (vanhaan aikaan) kysytty, eikä vaadittu, vaan ainoasti luonnollista totuutta eli asian kertomista sen aikuisten ihmisten luulon ja toivon mukaiseksi, ja että ikivanhoja aikoja tutkiessa, ikäs kun uimme avaralla merellä, kussa ei rantaa erotakana'. Olisin uskonut Mehiläisen näitä puhuneen ei P. Raamatun Historiasta, vaan muista maailmallisista, ellei se taas tulisi sanomaan: 'monet kansat juontavat tarinoitansa aina maailman alkuluomisesta, niin *Juudaankin kansa pyhissä kirjoissansa, jotka vielä meilläkin ovat arvossa pidettävät*'.—

»Ja muut sanokoot, minkä verran puolta tuntunee Raamatulle seuraavista sanoista: 'sen vaan sivumenessämme mainimma olevan, minkä Raamattu alkuosista kertoo, paljon selvemmän, luonnollisemman ja ylevämmän kaikkia muita Aasialaisten kansain loruja, satuja ja mieli johdannolta näistä aineista' j.n.e.—siksikuin mainittuansa kinausta, kahdestako vai useammasta alkuluodusta kaiken maan ihmiset juontavat sukunsa ja syntynsä, erotaksen asiasta Mehiläinen näillä sanoilla: 'me tämän riidan heittämmä silleen ja mainimma ilman kaikista maanpäällä nykyään löytyvistä ihmislaaduista eli roduista' j.n.e.»

Kun muistaa, mitä raamattu niin selvään opettaa ihmiskunnan esi-isistä, niin ei sovi juuri ihmetellä, jos Lönnrotin esiintuomain mielipiteiden julkilausuminen saattoi puhdasoppisen kirkonmiehen epäilemään hänen raamatullisuuttaan ja kysymään: »Mutta missäpä arvossa se pitänee P. Raamattua, joka 'heittää silleen' ratkaisemata sellaisen riidan?»

Yhtä hyvin voipi kirjoittajan kannalle asettuen ymmärtää seuraavankin syytöskohdan.

Eräässä Lönnrotin julkaisemassa ja jonkun Pieksiäisen kirjoittamassa runossa, »Kiitos Keisarille», joka oli voitollisesti taistellut turkkilaisia vastaan, lauletaan:

Voi teitä tuimat turkkilaiset,
Jumalaton julma kansa,
Pahanelkiset pakanat!
Uskon päältä usiasti
Kapinoita kauhioita,
Tappeloita tuimimpia
Harjoittelette häyjä,
Herran oppia hyveä
Estelette eksyväiset.

Näiden säkeiden johdosta uskaltaa Mehiläisen toimittaja, varomattomasti kyllä, antaa näin kuuluvan oikaisun: »Mitä turkkilaisista sanotaan, ei ole toden tosi. Turkkilaiset eivät ole *jumalattomia* eikä *pakanoita*, vaan Mahometin uskolaisia, jotka tunnustavat yhden ainoan jumalan, samaten kuin me Kristinuskovaisetkin, siinä meistä erinomattain poikkeavaiset, etteivät pidä Vapahtajata Jumalana, vaan muuna pyhänä miehenä, eivätkä palvele Jumalata muutenkaan kun yhdessä persoonassa. Pian Vapahtajan sijaan on heillä Mahometi, ei kuitenkaan jumalallisesta vaan propheetan arvosta, jonka kautta Jumala olisi ilmoittanutse.»

Tuosta selityksestä syntynyt epäluulo on terävä ase J.F.B:n kädessä Lönnrotia ja »Mehiläistä» vastaan. »En ihmettelekään, sanoo hän, että hän nureksii Pieksiäistä, kun hän mainitussa runossa sanoo 'Turkkilaisia jumalattomiksi', ja muuten kokee maalata heitä sellaisilla värillä, että lukia, joka ei heitä muista kirjoituksista tunne, pian vetää heidät kristittyin verraksi. Mutta sen vaan tähän sanon, jos ei Turkkilaiset ole jumalattomiksi sanottavat, niin ei sitten pakanatkaan, sillä jokaisellahan on jumalansa, jos ei oikia, niin kuitenkin väärä.»

Kirjoittajan pyhimpiä tunteita loukkasi myöskin se leikillisuus, joka niin usein ilmaantui Lönnrotin kirjoituksissa. Eräässä »Mehiläisen» kirjoituksessa »Nykyisistä asioista», jossa m.m. jutellaan suurista lumituiskuista v. 1835, pistetään pilaa seuraavin sanoin: »Oli kattoa myöten aitan mäkipuolista seinää vasten vahvan lumikinoksen juoksuttanut. Niin eräs matkustavainen sieltä puolen taloon lähenevä, ei tiestä tietten, eikä huonetta nähden, ajaa täyttä vauhtia hevosensa, ensinnä katolle, siitä pihalle kahdenki syllän korkialta pudoten, sillä pihan puoli oli paljas. Sattu talonväkiäkin pihalle, joka kyllä hämmästy tästä miehen, hevosineen rekineen, taivaasta putoamista, sillä ennen ei tietä sieltä ketänä hevosella alas tulleen, jos lieneekin muutamia sinne menneitä.»

Nämä viimeiset sanat, sanoo kirjoittaja »yteliksi» ja »raamattua ylenkatsovaisiksi».

Mutta lopullinen tuomio luetaan Mehiläiselle ja sen julkaisijalle seuraavassa:

»Ja vielä ytelämmäksi ja Raamatun ylenkatsovammaksi tuntuu Heinäkuun n:ossa olevan 'Tupakkirunon' jälkimaineessa tavattava juttu 'Ruotsalaisesta Pohjois-Amerikan pakanoita kääntämään lähteneestä papista', jossa siistimpään pukuun puetaan pakanain senpäiväiset lorut, kuin Kristillisen opettajan Raamatusta otettu lause, niin että jos puolenpitämättömältä kysyttäisiin, pakanallisuudenko vai Kristinopin ystäväksi hän luulee sen kirjoittajaa, hän arvelematta vastais, pitävänsä hänen pakanallisuuden puoltajana.—Se vaan on vahinko, ettei Mehiläinen puhtaalla rakkaudella kohtelee uskonoppia, vaan pikemmin kiukulla ja vahingoittamisen himolla, joka on sitä vaarallisempi, jota enempi se kokee sitä peitellä, tekien itsensä raamatun ystäväksi, sen vihollinen kuitenkin todella ollen. Sentähden en voi uskoa sopimattomalle ja uskossa vahvistumattomalle rahvaalle siitä sen mennä vuonna näytetystä innosta olevan niin suurta hyödytystä, kuin siitä vahinko on, koska uskonoppi raamatullisessa puhtaudessa opetettu, opittu ja seurattu, on kaiken kansan oikian onnen perustus. Sentähden uskon heidän kädessään Mehiläisen olevan niinkuin terävän veitsen taitamattoman lapsen kädessä. Ja sentähden en minäkään ole rohjennut kehoittaa kansaa sitä lukemaan, vaikka edelläpäin mainittuun etuin tähden kyllä olisin tahtonut ja tainnutkin hankkia sille satojakin lukioita.»

* * * * *

Mitä nyt Lönnrot kaikkiin näihin syytöksiin vastasi?

Tavallisella vaatimattomuudellaan, melkein nöyryydellään pisti hän näin kuuluvan palasen J.F.B:n kirjoituksen alle: »Nyt emme tohdi lukijoitamme niin kauan yhden jos tarpeellisenkin aineen kertomisella pidättää. Vaan jos vasta tilaa saamme ja erittäinkin, jos kuulemma sitä muiltakin lukijoiltamme toivottavan eli edes suattavan, niin estelemättä tahdomme sen anotun paremman selityksen lukijoillemme antaa missä taidamme. Siihen asti ajatelkaa niistä harvat lukiamme mitä kuki näkee parhaaksi eli muuten tahtoo.»

Tuo kuuluu hiukan alakuloiselta. Oliko syytetty ehkä tullut syyllisyytensä tuntoon? Vai vaikuttiko laimeaan vastaukseen se, että »Mehiläisen» aineellinen perustus oli kovertunut? Tosiasia ainakin on, että lehti seuraavassa n:ossaan ilmoitti aineellisen kannatuksen puutteessa—lakkaavansa.

En tiedä, olivatko lukijat loukkaantuneet lehden »henkeen». Jos olisivatkin niin tehneet, niin sai ainakin sen toimittaja, tuo maamme ensimmäinen »epäuskoinen» sanomalehtimies, täyden korvauksen kärsimästään vääryydestä.

Omituista kohtalon leikkiä näet on, että hänen tekemiään virsiä nyt veisataan kaikissa kirkoissa ja hänen kuvansa riippuu joka pappilan seinällä.

»Päivälehti», 1891, n:o 104 ja 105.

»SUURI VAINAJA».

Viikon on Vipunen kuollut,
Kauan Antero kaonnut.

Muistopatsasta, joka voisi vastaanottaa hänen kansalaistensa kunnioituksen, ei ole hänelle vielä olemassa hänen maansa pääkaupungissa. Se on, niinkuin minkäkin nurkkapatriootin, pystytetty kaukaiseen pikkukaupunkiin. Täällä on vain hänen hautansa.

Oli varhainen aamu, toukokuun 12 päivänä. Kun astuin portista sisään viedäkseni kukkaskimpun takatalven kylmältä routaiselta maalta hänen haudalleen ja käännyin vasemmalle käytävälle, näin hänen astelevan sieltä vastaan. En sitä ollenkaan ihmetellyt, sillä tiesinhän, että suuret miehet ilmestyvät maailmaan juuri silloin, kun niitä kipeimmin kaivataan.

Tunsin hänet heti, vaikka olikin kulunut kaksikymmentä vuotta siitä kun hänet viimeksi näin—tuossa samassa lyhyessä takissa ja kädessä tuo sama tukeva ruoko kansalaisjuhlassa Ylioppilastalolla toukokuun 12 p:nä 1881.

Astuin syrjään, annoin tietä, paljastin pääni ja aioin mennä ohi, kun hän ystävällisesti pysähytti minut:

—Huomenta, huomenta! Saanko luvan kysyä, minne matka?—Vai sinne!—Ei maksa vaivaa, ei maksa vaivaa ... pistäkää ne tänne, tähän napinläpeeseen ... ei siihen, vaan tähän ... ja tulkaa ennemmin, kun teillä näkyy olevan joutilasta aikaa, pienelle kävelylle kanssani. Pelkään, etten itsestäni siellä enää osaisi minnekään.

Kun olimme tulleet ulos hautuumaan portista, jatkoi hän:

—Teki mieleni lähteä vähän katsomaan ... vähän katsomaan—

—Olen maannut vähän huonosti viime aikoina ... siellä humisee ja jyrisee ja korvissani milloin koirat haukkuvat, milloin sudet ulvoo— sanokaa, miksi ollaan tätä nykyä niin levottomia, niin hermostuneita? Onko vihollinen jo maassa, vai puoluepyörätkö ne taas niin jyräävät?

—Onhan niitä niitäkin taas jyrytetty, sanoin. On viimeinen taipaleen loppu edessä, ja täytyyhän kiirehtiä.

—Se on suomalaisen kyyti-Matin tapa semmoinen, aina semmoinen, sanoi hän. Lähtee myöhään liikkeelle, ajaa laiskasti, torkkuu taipaleella, ajaa kiinni vastaan tulijaan ja kuluttaa aikaa tappeluun ja haukkumisiin, kun olisi viisaampi antaa tietä. Mutta kun majatalo vihdoinkin näkyy ja hän todellakin voisi panna tupakan ja liikkua tynesti, niin tempaa hän piiskansa, huutaa kuin hunni ja karahuttaa rattaansa portin pieleen. Vai niin, vai niin, vai siitä se jyrinä.

—»Kun tapaukset yllättivät meidät, ennenkuin se suuri uudistus oli tapahtunut ja ennenkuin se täällä tapasi yksimielisen kansan»,—niin täytyyhän jouduttaa.

—Se on siis tullut, mitä ennustin. Mutta miksi olette viivytelleet, mitä olette nahjustelleet? Tie oli selvä! Miksi ette valjastaneet kaikkia hevosia vaunujen eteen!

—Me kyllä valjastimme kukin omamme, mutta kuinka valjastimmekaan, aina vetivät ne eri tahoille kaksi kahta vastaan. Ja niin ne vetävät yhä vieläkin.

—Yhä vieläkin? Yhä vieläkin huolimatta kaikesta, mitä on tapahtunut!— Hän pysähtyi keskelle katua, pyörähti päin, puristi keppiään, rypisti kulmiaan, niinkuin olisi vaatinut minua tilille kaikesta siitä, mitä oli laiminlyöty.

—Yhä vieläkin? Ja siinäkö siis seistään?

—Jos haluatte, suuri vainaja, tehdä pienen kierroksen kaupunkiin, niin olette ehkä näkevä, että on sentään edistyttykin.

—No niin, no niin. Katsokaamme. Sitähän juuri halusinkin nähdä ... halusinkin nähdä.

Olimme tulleet sillalle, jonka alitse satamarata kulkee. Pitkä tavarajuna jyskytti juuri ohitse.

—Mikä rata tämä on? kysyi hän vilkkaasti.

—Se on Helsingin satamarata, joka on yhteydessä Joensuun, Kuopion, Oulun ja kohta Tornionkin kanssa.

—Se oli reippaasti tehty, oikein reippaasti!—Mutta nyt on helppo olla finanssipäällikkönä. Jos minulla olisi ollut satamaradat ja radat Ouluun ja Kuopioon v. 1867—. Mutta mikä on tuo lasihuone keskellä katua?

Se oli sähköraitiovaunu. Kysyin, eikö häntä ehkä haluttaisi nousta siihen, niin ajaisimme sillä keskikaupungille. Hän suostui ja oli liikkeelle lähdettyämme kovin ihmeissään ja ihastuksissaan. Minun piti tehdä hänelle tarkkaa selkoa järjestelmästä: kuinka liikevoima syntyy kaukaisella asemalla ja kuinka se sieltä tunkee joka suunnalle johtolankoja myöten ja sitten vaunun koneistoon tuota liikkuvaa heiluria myöten.

—Vai niin, vai niin, puhui hän veitikkamaisesti silmiään iskien, vai tuota »heiluvaa häntää» myöten, joka välittää voimaa säiliöstä rattaihin ja panee ne liikkeelle ja jota ilman vaunun johtaja olisi vain jarrumies—jarrumies.—

—Toden totta, toden totta, se on erinomainen keksintö. Teidän pitää muuttaa kaikki rautatiet Suomessa sähköraitioiteiksi ... koskelta koskelle ... säästää puuta ja polttaa vettä ... kuuletteko, muistakaa, mitä sanoin ... koskelta koskelle, sanokaa se insinööreille, sanokaa se heille!

Huomautin, että siinä ehkä oli vielä joitakin teknillisiä vaikeuksia.

—Ne ovat voitettavat! Suuri aate voittaa kaikki vaikeudet.—Juuri niin, sähköratoja kautta koko maan, yksi ainoa suuri substanssi niitä liikuttamassa... Se on hegeliläinen idea, se on dialektinen metodi, joka johtaa kaikki yhdestä ainoasta alkuvoimasta...—Seis! huusi hän yht'äkkiä, kun tultiin vanhan kirkon puistoon ... tässä nousemme alas, tahdon nähdä vanhan kotini!—ja niinkuin olisi saanut sähkösähkönsä, pyöräytti vaunun johtaja jarrua ja vaunu pysähtyi.

—Katsokaa tuota somaa maalaiskirkkoa keskellä näitä uusia palatseja. Se herättää sittenkin huomiota, se tekee sittenkin vaikutuksensa; se oli minulla aina silmäini edessä. Teillä pitäisi kaikilla olla silmäinne edessä maalaiskirkko. Se on se, joka on Suomen kansan kulttuurin kehto.

—Sen eteen aiotaan pystyttää Lönnrotin patsas, tuonne kadun taa, sanoin minä, viitaten puistiksoon, toiselle puolen Antinkatua.

—Miksi sinne? Miksei tälle puolelle tähän suureen puistoon, näitten tuuheitten puitten varjoon.

—Se paikka odottaa teitä.

Hän kiiruhti kulkuaan. Mutta kun tulimme Yrjönkadun ja Vladimirinkadun kulmaan, ei siinä näkynyt jälkeäkään hänen vanhasta talostaan.

—Mi-mi-mitä tämä on?

—Se on Suomalainen Yhteiskoulu.

—Yhteiskoulu? Onko se taas jokin uusi kasvatustavallinen keksintö à la Casimir von Kothen?

—Se on yhteinen koulu pojille ja tytöille, jossa heitä valmistetaan Yliopistoon.

—Ja kuka keittää ruokaa? Ja kuka hoitaa lapsia?—Jos saan kysyä. Ja tämä minun vanhalla tontillani? Minä heitä opetan!

Ja hän köpitti portista sisään ja minä luulen, että hän sanoi pari kovaa sanaa mennessään.

Hän oli poissa lähes tunnin, jollaikaa astelin edestakaisin kadulla. Kulkiessani taas kerran portin ohitse näin hänet vanhassa puutarhassaan, liikkumassa puulta puulle, joita oli itse istuttanut. Äskeinen ankara ilme oli poissa, hän näytti taas tyyneltä ja tyytyväiseltä.

—Hm! sanoi hän.—Siellä oli pieni pojanpoikanikin. Ne näyttivät varsin reippailta ja iloisilta, sekä tytöt että pojat. Ehkei ole hullumpaa! Johtajatar sanoi minun sanoneeni: »Ei ole olemassa ainoatakaan syytä, miksi ei naisen sivistys ylipäänsä voisi olla sama kuin miehen.»—Ehkei ole hullumpaa!—Suokaa anteeksi, että annoin teidän niin kauan odottaa. Tahdoin tutustua »tulevaisuuden kouluun» minä »vanhan koulun» mies.— Mutta kuinka hyvänsä, se on suomalainen koulu, joka on sijoitettu tuohon palatsiin.

—Tämän saman kadun varrella on vielä kaksi yhtä suurta suomalaista koulupalatsia: Suomalainen tyttökoulu ja Suomalainen Normaalkoulu.

—Kolme suomalaista koulupalatsia saman kadun varrella! Luulen, että suuri koulumies von Kothen kääntyisi haudassaan tämän kuultuaan,—sanoi hän ja hirnahti niin kuin hänen tapansa oli aina silloin, kun oli oikein hyvällä tuulella.

Jatkoimme matkaamme Vladimirinkatua ja tulimme Henrikin Esplanadiin, jossa uudet korkeat rakennukset, sikin sokin kulkevat raitiovaunut ja tavaton liike Aleksanterin- ja Itä-Heikinkatujen kulmauksessa näkyivät hetkeksi panevan hänen päänsä pyörälle. Hänen silmänsä etsivät jotakin ja löysivätkin sen vihdoin, Ylioppilastalon. Mutta se näytti kovin pieneltä ja kokoonkyyristyneeltä, kun sen vieressä seisoivat Tallbergin suuri liikepalatsi korkeine lasisine päätyineen ja loistavine kyltteineen ja Iris-yllisyyksineen.

Mutta yht'äkkiä hän huomasi Suomen Teollisuuskaupan pitkän nimikilven ja pysähtyi katukäytävälle. Kun olin selittänyt, että tuossa kaksi kerrosta täyttävässä kaupassa myytävät tehdas- ja käsityötuotteet olivat kaikki kotimaista tavaraa, virkkoi hän:

—Se oli minunkin lempiaatteitani. »Isänmaallisuutta voi osoittaa jokaisella ihmillisen toiminnan alalla. Ei ainoastaan kotimainen kirjallisuus kysy voimaimme ponnistamista. Mutta muista toimintahaaroista ei varmaankaan ole mitään, joka enemmän voi säilyttää suomalaista kansallisuutta kuin voimakas kotimainen teollisuus. Teollisuustoiminnan edustajat ovat kansallisuuden kannattajia, he elähtävät kansallishenkeä, kiihoittaen kansaa kohoamaan vieraiden kansain vertaiseksi.—Siinä on suurta tuossa: avata älyllä ja yritteliäisyydellä uusia lähteitä maansa elinkeinoille.» Sanoinko sen Saimassa vai Morgonbladetissa?

—Se seisoo siinä nyt, tuo komea talo, muistomerkkinä Morgonbladetin haudalla.

—Niin tekeekin, siinähan juuri oli kerran sen toimituspaikka. Se on siis kuollut, »tidning för politik, ekonomi och litteratur»?

—Ratsu seurasi ritariaan hautaan.

—Mutta Dagbladet, se vanha paraadi-orhi, se kai yhä elää ja hirttelee ja tepastelee liberalismin yhteisillä laiturilla?

—Kuoli sekin—ei tointunut enää siitä huumaavasta iskusta, jonka sai vanhan ritarin säilästä viimeisessä turnauksessa.

—Levätköön rauhassa luunsa. Tahto oli hyvä, mutta aate heikko. Ei paraskaan tahto voi mitään heikon aatteen palveluksessa. Mutta hauta kaikki sovittaa, sovittaa tyhmyydetkin. Historian tuomio heittää multansa erehtyneidenkin yli.

Olimme näitä puhuessamme tulleet Mikonkadun kulmaan.

—Talo toistaan korkeampi ja komeampi, sanoi hän.

Niinkuin kirkkoja kaikki!

Sanoin, että se oli *suomalaisen* palovakuutusosakeyhtiö Pohjolan talo tuo, joka juuri oli kuorestaan puhkeamaisillaan, ja että oli olemassa *suomalainen* tapaturmavakuutusosakeyhtiö Kullervo ja *suomalainen* henkivakuutusosakeyhtiö Suomi, joilla kaikilla oli omat talonsa tai ainakin osaa niihin.

Hän katseli yhä kohti »Pohjolan kivimäkeä», mutisi jotakin auringosta, joka tuskin tulisi sen takaa näkymään, ja virkkoi sitten:

—Niskani taitan, jos kauemmin katselen, niskani taitan.—Entä Suomalaisen Kirjallisuuden Seura? Asuu vielä vuokralla?

—Silläkin on oma talonsa, vieläpä vastapäätä Ritarihuonetta.

—Se oli toki hyvä, oli toki hyvä.

—Tässä vieressä on Kansallis-Osakepankin talo, sekin suomenmielisten perustama laitos. Voimme astua sisään, jos haluttaa.

—Ohhoh! sanoi hän. Kas sitä komeutta! Omat kaupat, omat yhtiöt, omat pankit. Teistä on tullut äveriäitä miehiä—meillä oli vain velkoja meillä.—Hyvä on, hyvä on!—katsokaamme, katsokaamme!—ja vahtimestarit kultakauluksiset kuin senaatin eteisessä!—Mjuka tjenare!—Niinkuin temppeleitä ikään pilareineen ja pylvästöineen! Mammonan temppeleitä!— Uskaltaako köyhä velkainen mies astua sisäänkään?

—Ilman sitä miestä, joka uudisti Suomen rahakannan, ei olisi tätä kaikkea olemassa...

—So-soo-so-soo!—Ja kansa kantaa uhrejaan alttarille ja pipittaret ja papittaret häärivät alttariensa takana ja ottavat vastaan uhreja ja antimia. Pienet somat papittaret—varsin viehättävät Vestan neidot, — jotka ylläpitävät ikuista tulta metallikupposissa ... ei saa koskaan sammua, ei koskaan sammua ... toinen toistaan somemmat, näppärämmät ... kultaset, kullanmuruset ... he, he, he!

Ja hän käännähteli siinä lattialla pilarien välissä ja hymähteli ja astahteli. Kassalta kassalle. Mutta yht'äkkiä kävi hän totiseksi.

—Hoitakaa hyvin kassan rahoja, rakkahani. Antakaa myöskin elkääkää vain ottako. Saavatko talonpoika ja torpparinpoikakin, kun tulevat pienine papereineen? Elkää koskaan unohtako sitä perustusta, jolle olette tämän talon rakentaneet. Minä tiedän minä, mitä on talonpojan rahapula ja kuinka vähällä hän on autettu.—

Elkää vain liiaksi pohattoituko. Rahapöyhkeys on kaikesta pöyhkeydestä vastenmielisin. Muistakaa, että varakkuus velvoittaa.—»Kulta ei luo neroja, mutta nero liittää helposti rikkauden antaman vaikutusvallan muihin etevämmyksiinsä.»

Kassaneidit vähän kummastellen katselivat äijää, joka heille jotakin haasteli, vaan eivät joutuneet sitä sen tarkemmin kuuntelemaan.

—Hyvä se on kuitenkin, hyvä kuitenkin, jatkoi hän taas poistuessamme.

Ehkä on suomalainen sittenkin enemmän toiminnan mies kuin puheen mies.

—Hyvää jatkoa, hyvää jatkoa.

Mutta kun olimme tulleet kadulle, pysähtyi hän lukemaan pankkitalon oven pielessä olevia komeita nimilaattoja.

—»Castrén & Snellman, asianajotoimisto.»

—Omistajat Serlachius & Lassenius, lisäsin minä.

—Kaunis kyltti, kaunis kyltti... Sanokaa,—hän katsahti kulmiensa alta, mutisti suutaan ja virkkoi:— Onko myöskin olemassa »Osakeyhtiö Lönnrot & Runeberg aktiebolag»,—omistajat Andersson & Petterson?— Mutta minne me nyt menemme? Mikä Paapelin torni se on tuo, joka tuolla näkyy?

Olimme Mikonkadulla ja se oli Suomalaisen Teatterin uusi talo, joka sieltä kohosi korkeuteen ja jota vain sen ympärille käärityt telineet näyttivät enää maahan kytkevän.

—Vai niin, vai niin! Yksimielisyyden ja yksikielisyyden symboli. Kansan kaikkein korkeimman kulttuurin temppele. Sen Parthenon, joka kohoo yli koko kaupungin, jota tulijan silmä ensiksi tervehtää ja jota tuo toinen rakennus tuossa vastapäätä riemuiten tervehtii, torin yli sille huutaen: »concordia res parvae crescunt!»—Työmme tunnustetaan, näen mä!

—Se on Ateneum, taidepalatsi.

—Cygnaeuksenkin suuri unelma toteutunut.—Ei nyt Suomen runotarten ainakaan tarvitse pelätä päätänsä kurkikirteen lyövänsä. On siinä nyt heille tilaa asettaa maalinsa korkealle, taivasta tavoitella.

Kerroin vähän vaikeuksistakin, jotka olivat olleet voitettavat, loppumattomista tonttirettelöistä, vastustajain viimeisistä ponnistuksista, jotka olivat turhaan rauenneet.

—Kunde just gissa de'! Kunde just gissa de'!—Mutta nyt se on ainakin katon alla—ja katon alla koko suomalaisuus, mikäli voin päättää. Se oli reippaasti tehty, oikein reippaasti. Sykähtelee ilosta vanha sydämeni...

Ja hetken kuluttua, kun olimme tulleet Kaisaniemeen:

—Se on siis tehty, se on siis suoritettu. Ajattelen, että vastustajatkin jo myöntävät, että se oli niin tehtävä.—Tämä on siis se vanha viileä Kaisaniemi, jossa »lauantai-iltojen» jälkeen kevätkekösen kukunnaa kuuntelimme, kun olimme tarpeeksemme kiistelleet.—Mutta mitä pitääkään minun sanomani? Niin mitä te nyt sitten teette?

—Me taistelemme!

—Taistelette? Kenen kanssa? jos saan kysyä.

—Keskenämme tietysti, sanoin minä.

—Mutta mistä te taistelette? jos vieläkin saan kysyä...

—Sanomalehti-ilmoituksista!—sanoin minä ja minua jo vähän kummastutti, ettei hän sitä tiennyt; olisihan sen melun pitänyt sinnekin kuulua.

—Mutta mitä niissä on taistelemista?

Esitin hänelle asian: kuinka eräät ruotsinmieliset liikemiehet olivat ottaneet ne pois; kuinka sen johdosta suomalaisuuden suuri äänenkannattaja ja koko suomalaisuus, jopa isänmaakin oli joutumaisillaan huutavaan hukkaan, kuinka emme nähneet mitään mahdollisuutta selvittää tästä pulmastamme asettamalla kaikkia joukkojamme sotajalalle ja kuinka ainoa lohdutuksemme tässä suuressa hädässämme oli ollut, että hän, suuri vainajamme, jos tämän tiesi, varmaankin olisi sen johdosta haudassaan kääntynyt.

—Onhan mahdollista,—sanoi hän, vähän aikaa mietittyään, sillä tapaus oli hänelle nähtävästi uusi ja ennen sattumaton. Onhan mahdollista, ettei hän olisi ainoastaan *kääntynyt* haudassaan, vaan siitä ylöskin noussut, saatuaan tietää, että ruotsalaisten rahoilla vielä on niin suuri merkitys suomalaisuuden taloudessa. Mutta lohduttakaa itseänne sillä tiedolla, että hänen lehdellään ei ollut ilmoituksia edes senkään vertaa, että olisi saanut sen musteen maksetuksi, millä hän kirjoituksensa kirjoitti—eikä suomalaisuus kuitenkaan hukkaan joutunut. Ja sallikaa hänen myöskin sanoa, että jos hänen lehtensä olemassaolo olisi joutunut riippumaan hänen vastustajainsa ilmoitusmaksuista, hän olisi ne itse siitä poistanut.

—Sanokaa, onko teillä vielä jotakin muuta aihetta, josta taistelette?

—Ja sitä te voitte kysyä?—kiivastuin minä.—Ettekö siis tiedä, että kieleemme kahleet eivät vielä ole katkenneet! Että vankilamme vuossataiset ovet eivät vielä ole auenneet? Että on vielä virastoja, jotka käyttävät vierasta kieltä keskinäisessä kirjeenvaihdossaan—että tullihallitus antaa meille ilmoituksia, joissa ei ole suomen sanaa— että postilaitos lykkää meille lippuja, joissa ei ole suomen sanaa— että

Suomen pankissa kyllä olisi papereita, joissa on suomenkin san... mutta että niitä papereita ei sieltä anneta? Eikö tämä ole sortoa, jota emme saa sietää, eikö tämä ole kansallisuutemme halveksumista, jota emme voi kärsiä? Vaan ei saa kauemmin olla niin! Me olemme herroja tässä maassa, meillä on oikeus vaatia, eikä vain pyytää! Me emme aio ottaa vastaan lahjana sitä, minkä voimme saaliinamme valloittaa.

—Nuori ystäväni...

—*Vanha*, jos saan luvan pyytää.—Mutta älkää minua keskeyttäkö! Se olisi arvoamme alentavaa, se olisi velttoutta ja taantumista, johon maata ja kansaa unettavilla rauhan huiluilla kyllä koetetaan nukuttaa, niinkuin silloinkin, kun te nousitte. Mutta se ei ole onnistuva nyt enempää kuin silloinkaan! Sillä me taistelemme kaikesta siitä, mistä te olette käskeneet ja opettaneet meitä taistelemaan. Olettehan itse sanonut että »rauhan instrumentti kelpaa ainoastaan silloin kun sitä tukemassa on sodan instrumentti!»—Me toteutamme siis *Teidän* aatteitanne! Meissä elää siis *teidän* henkenne, teidän verenne meissä kiehuu, *teidän* vihanne meissä huokuu, teidän suuri säilänne välkkää nyt kädessämme, teidän...

—Anteeksi, sanoi hän,—sallitteko minun jatkaa?

—Ja-hatkakaa vain! sanoin minä hiukan hengästyneenä.

Ja keskellä Kaisaniemen kenttää hän asettuen ryhdikkääseen asentoon à la Kaarle XII, keppi kuin miekkana kädessä, minua matkien deklamoi:

Kuningas Kustaa Adolf
Salissaan noussut on,
Vait-olon lakkauttaa
Ja alkaa lausunnon:

»Kahdennentoista Kaarlen
Nyt kintaat otamme,
Sen miesnä, kuninkaana
Me tehdä tahdomme:
*Tuon suuren urhon miekan
Vyöllemme sidottaa,
Kuin hänkin hämmästyttää
velttoa maailmaa.»*

Tahdotteko kuulla lisää:

Kuningas vielä virkkoi,
Vakaana lausui näin:
»Suomessa armeijamme
Käy yhä taaksepäin,
Toiveemme Klingsporista
On tyhjiin rauennut,
Ja Viapori mennyt,
Se pylväs kaatunut.»

Ja teidän luvallanne loppuu runo näin:

Ei tiedä aikakirjat,
Hän saiko muuttumaan
Teollaan uljahalla
Asiat Suomenmaan,
Vaan hämmästyipä kyllä
Läheisin maailmans,
Karl Lagerborg, Toll marski
Ja Piper kreivi kanss.

Enempää ei hän virkkanut—enkä minäkään.

* * * * *

Näimme vielä Suomen pankin talon, Valtioarkiston, Säädytalon ja poikkesimme siitä vielä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran talolle. Olimme nähneet kaikki nuo »omat tuvat», jotka suomalaisuuden ja kansallisuuden eri harrastukset olivat itselleen rakentaneet, kaikki nuo varastohuoneet ja työpajat, joihin sopii koota, joissa kartuttaa ja säilyttää—ja saavuimme lopulta

senaatin torille.

Hän kävi yht'äkkiä totiseksi, melkein synkäksi ja kasvot värähtelivät liikutuksesta, kun hän patsasta katsellen itsekseen puheli:

—Siinä seisoo hän kuin linnansa pihalla, jonka uudelleen rakennutti.
Siinä seisoo hän ja vankkoina muureina hänen ympärillään tuolla
Säätytalo—täällä Kirkko, Yliopisto ja Hallitus ja tuolla edempänä
Yhteiskunta ulkovarustuksena kouluineen, teollisuuksineen, kauppoineen,
taiteineen, tieteineen ja kirjallisuuksineen.

»Oppi valtiosta» toteutunut, maahan perustettuna, kiveen hakattuna, korkeuteen kohoavana.

Hän teki hiljaa kierroksen patsaan ympäri ja jatkoi taas sen eteen tullen:

—Kaiken sen sai Suomi häneltä, Suuriruhtinaaltaan. »Sai suojan itsenäiselle valtiolliselle asemalleen, perustuslaeilleen, perustuslailliselle vakimuodolleen, omalle valtiotaloudelleen.—Sai suojan valtiokirkkolleen, sai sen oppi- ja uskonvapaudelleen, sai laeilleen ja kaikesta muusta kuin niistä riippumattomalle lainlaadinnalleen;—sai suojaa yhteiskuntaelämälleen ja kansan vapaalle siveelliselle ja henkiselle työlle; sai suojan perheen vapaudelle ja sen oikeudelle pitää huolta lasten ja nuorison opetuksesta ja kasvattamisesta, niin ettei tätä oikeutta valtiollisilla, Suomelle vierailta tarkoituksilla poljettu julkisissakaan oppilaitoksissa.»

Hän vaikeni hetkeksi ja sai tuskin ääntä liikutukseltaan:

—Kaiken sen saimme. »Emmekä kuitenkaan voineet tehdä mitään suojellaksemme itseämme. Roistojoukkojen käsistä täytyi meidän vastaanottaa kohtalomme. Syvästi painoi meitä hetkellä semmoisella tietä, että olemme pieni voimaton, riippuvainen kansa.» Se on niinkuin se olisi eilen tapahtunut.

—Se tuli se hetki, jota ennustin, jatkoi hän. Mutta ei tullut toki ennen kuin se suuri uudistus oli tapahtunut, ei tullut ennen kuin hento sato oli tuleentunut ja aittaan korjattu ja ennen kuin se tapasi kansan, joka jo voi, jos tahtoo sen yksimielisenä vastaanottaa. Enkä tiedä, mikä estäisi sitä tapahtumasta.

Hän oli noussut patsaan jalustalle ja seisoi »Lain» edessä, sen jalkain juuressa.

—Sen edessä on se tapahtuva ja se on sanova, kuinka se on tapahtuva. Sillä yksi on kansallakin ohjenuora teoillensa ja yksi sen julkisilla miehillä—laki! Jos hän taipuu käskyjen viittausten alle, jotka eivät ole laillisia, vaan päinvastoin sotivat selvää lakia vastaan, niin kieltää hän vakaumuksensa siitä, mikä oikein on.

—Niin, voi ilmaantua olosuhteita, jolloin mielivalta lainaa lain leiman ja julkinen mies on kunnan miehenä velvollinen ottamaan sitäkin tarpeelliseen huomioon. Kuinka? Tuleeko hänen asettaa kaikki sitä vastaan, joka tätä varjoakin halveksuen lakkauttaa lain? Ei. Mutta hänellä on vapaus olla olematta välikappaleena lain loukkaamiseksi. Jos hän päinvastoin siihen antautuu, niin ei hän voi olla kunnan mies. Jos hän sittenkin käy semmoisesta, niin osoittaa se vain suurta yleisen mielipiteen turmelusta. Mutta varmaa on, että joka maassa ja kaikissa oloissa on niitä, jotka antavat tämän tapaiselle toiminnalle sen arvon, minkä se ansaitsee.

Hän otti rinnastaan kukan, joka oli takatalven routaiselta maalta poimittu, laski sen lain eteen ja virkkoi syvällä rintäänellä, niinkuin olisi viimeisen sanansa sanonut:

—Valvo siis vartija lakia, valvo laki vartijaasi! Ja oli kadonnut.

»Päivälehti», toukok. 12 p:nä 1901.

BERGBOMIEN JÄÄHYVÄISJUHLA.

Viime sunnuntaina vietetty juhla Kansallisteatterissa oli varmaankin omituisimpia ja onnistuneimpia mitä meillä koskaan on vietetty. Vaikutus, minkä siinä olleet saivat ja ottivat siitä mukaansa, on säilyvä muistona vuosikymmeniä, se on oleva yksi kulttuurihistoriamme muistopäiviä. Ensinkin juhlan aihe. Nuori on todella kulttuurimme, kun me vielä voimme katsoa kasvot vasten kasvoja niihin, jotka ovat

olleet sitä alusta alkaen luomassa.

Ei missään muualla maailmassa tavattane ilmiötä semmoista kuin tämä meillä: että nykyään elävän sukupolven edessä seisoo ilmielävänä henkilöitä, jotka muualla ovat, joskaan eivät juuri tarujen takaisia, niin ainakin siellä jo aikoja sitten päättäneeseen historialliseen aikakauteen kuuluvia.

Kauan saavat italialaiset, ranskalaiset, saksalaiset, englantilaiset selailta jällellepäin sivistyshistoriansa lehtiä, ennenkuin löytävät niiden nimet, joista tiedetään tai ainakin luullaan tiedettävän, että he ovat olleet avaamassa esirippua, minkä takana kansan oma kieli ensi kerran kuului oman kansan korvaan. Ne ajat kuuluvat noissa maissa tarujen aikaan. Meillä on tuo taru todellisuutta, nykyisyyttä. Mutta kun näkee, mihin meillä nyt jo on ehditty siitä, mistä ensin aloitettiin, niin tuntuu kaikki sittenkin meilläkin tarulta. Teki sentähden melkein aavemaisen vaikutuksen nähdä noiden henkilöiden, joiden työnsä suuruuteen tai taipaleensa pituuteen nähden tuntuisi pitävän olla historiallisia henkilöitä, olevan ja liikkuvan työnsä tulosten keskellä. Se oli unta, mutta kuitenkin totta. He ovat siinä. Mutta vieläkö he todellakin ovat siinä? Ja miks'eivät he tule yhä edelleenkin olemaan? Miksi he juuri nyt menevät.

Tuo kaikki antoi juhllisuudelle aivan erityisen aatteellisen ja tunnesisällön. Se nosti mielikuvituksen omituiseen ristilentoon ja milloin sai sydämen kielet värähtelemään iloa ja ylpeyttä, milloin vei mielen viehkeäksi, jopa surulliseksi.

Mutta ennen muuta nousi eteen kysymys: miltä mahtaa *heistä* tuntua? Onko tämä hetki heille ilon ja tyydytyksen vaiko epäilyn, pettymyksen, jopa katkeruudenkin hetki? Tuntuuko tämä tilaisuus heistä hautaukselta —vaiko ylösnousemukselta? Eivätkö he mahda tulla kaipaamaan sitä, jonka jättivät? Kenties ei mitään kaikesta tästä? Ehkei ajatustakaan omasta itsestä, vaan ehkä yksinomaan huolestumista tästä: miksi on suomalaisen näyttämön lähin tulevaisuus muodostuva?—Olen melkein varma siitä, että tämä viimeinen oli heistä tälläkin heidän omalla hetkellään vallitsevin.

Vaan oli miten oli: juhlan aihe oli suurimpia, joista voidaan juhlaa. Ja juhla itse täysin aiheensa arvoinen.

Se oli ja sen täytyi tietysti ollakin laitettu ja edeltäpäin mietitty. Mutta ei millään ulkolaitteella koskaan voida saada aikaan sitä välittömyyttä, joka puhalsi esiin, silloinkun juhlistavat ilmestyivät heitä odottavaan kukkaisaitioon. Liikituksen puna, joka leimahti neiti Emilie Bergbomin poskille, sytytti saman punan palamaan sadoilla muilla. Tunne, joka silloin tuulahti heitä vastaan, oli koko kansan tunne. Tuo pieni, lyhyt alkukohtaus oli samalla ilmaus koko juhlan sisimmästä sisällöstä. Jos ei muuta ohjelmaa olisi ollutkaan kuin tämä yleisön hermoa väräyttävä lyhyt aploodi fanfaarin soidessa, olisi silläkin saatu tulkituksi, mitä tunnettiin.

Vaikuttava ja välitön, joskin luonnollisesti enemmän tarkoituksellinen, oli myöskin entisten ja nykyisten näyttelijäin juhlakulkue. Se oli paraati, jommoista ei mikään sotajoukkojen johtaja pelkällä komennollaan saa editsensä astumaan, sillä se oli elämäntyön ja elämäntaistelujen tulosten paraati. Siinä astuivat esiin taiteilijan omat teokset. Se oli teatterin ja sen johtajan symbolista historiaa, joka oli semmoisenaan ikuistettava joko kohokuvana teatteritalon otsikkoon tai freskona sen lämpiön seinälle. Mikä liikuttava kohtaus, kun rouva Aspegren Katrina tuo tervehdyksensä teatterin aivan ensimmäisiltä ajoilta. Odotti vain, että vainajatkin, Vilhot, Lundahlit, Salat y.m. olisivat yhtyneet elävien joukkoon. Korkeimmilleen kohosi tunteiden tulva, kun Iida Aalberg näyttelijäin puolesta lausui heidän jäähyväisensä johtajalleen:

»Hehkumielin, kaukokatsein sinä eellä vaelsit. Meitä kiihdit, meitä viihdit, aatteet meihin sytytit.»

»Tarmollasi, taidollasi, rakkautesi ihmetöin vaalit, valvoit, Taatto, parastamme päivin öin.»

Suuri näyttelijä on harvoin kohonnut korkeammalle kuin tällä hetkellä. Oli niinkuin olisi hän tahtonut oman itsensä kautta, omaan kehitykseensä viitaten, osoittaa, mitä hedelmiä suomalaisen näytelmätaiteen luojan työ on kypsytännyt.

Jos missään, niin tässä »näyttelijäin kiitoksessa» työ tekijää kiittää. Ja kun Aino Ackté lopuksi sirotti äänensä hopeat juhlan esineiden eteen, niin oli niinkuin olisi vanha ooppera tyttären kautta tehnyt sen kiitokseksi äidin puolesta...

Mutta kenties kaikista kauneinta tässä juhlassa oli se, ettei se sittenkään saanut suruisen erojuhlan sävyä. Puun runko kyllä peittyi, mutta peittyikin vain omien kasvattamiensa lehtien alle...

»Helsingin Sanomat», toukok. 3 p:nä 1905.

MUUTAMIA MUISTELMIA MINNA CANTHISTA.

Kuopio on tämän kirjoittajalle muistojen kaupunki. Tuskin on sitä saarta Kallavedessä, tuskin sitä lahdelmaa sen rannoilla, tuskin kukkulaa ja laaksoa tämän kauniin kaupungin ympäristössä, johon ei jokin muisto kouluja myöhemmiltä ajoiltani olisi kiintynyt. Torit, kadut, kadunkulmat, jopa yksityiset talotkin johtavat mieleen elettyjä tapahtumia ja tunnelmia ja vaikuttavat niitä kuvitellessa tai niitä uudelleen nähdessä kuin vanhat tuttavat, joilla aina on jotakin kertomista sitten kuin viimeksi tavattiin.

Mutta etenkin yksi paikka tässä kaupungissa on muistoista rikas. Niin usein kuin Kuopio johtuu mieleeni, esiintyy siitä ensiksi tuomiokirkko ja sitten—Minna Canthin talo. Se on se, joka edustaa Kuopiota ajatuksissani ja antaa sille leimansa.

Tuo muistorikas nurkkatalo on nyt tietysti painunut mieleeni niin lujasti etupäässä sen vuoksi, että siinä asui Minna Canth, jonka luona niin monta unhottumatonta, hauskaa ja herättävää hetkeä vietettiin? Mutta ennenkuin tiesin Minna Canthia olevankaan, oli se syöpynyt mieleeni. Sen nurkassa oli ennen vanhaan s.o. parikymmentä vuotta sitten punainen postilaatikko, johon pistin ensimmäisen silloiselle »Suomen Kuvalehdelle» osoitetun käsikirjoitukseni. Se oli jokin rakkauden runo, joka kyllä tuli perille, mutta jota ei koskaan painettu. Hetki oli jännittävä ja syövytti talon ulkomuodon mieleeni.

En kuitenkaan sillä kertaa aavistanut, että sen saman talon seinäin sisällä tulisin myöhemmin viettämään niin monta kirjallisesti herättävää ja innostuttavaa hetkeä.

Muistoni Minna Canthista ja monivuotisesta seurustelustani hänen kanssaan ovat ehdottomasti yhteydessä tämän hänen kotitalonsa kanssa. Siinä, omien seinänsä sisällä, oli hän se, mikä hän oli, ja siinä oli hänet nähtävä. Ulkopuolella sitä, ja varsinkin suuremmissa seuroissa, oli hän kuin omasta itsestään haihduksissa, vieras sekä itselleen että muille. Näin hänet silloin tällöin esim. Helsingissä, häntä ihailevan ja hänelle juhliivan suuren yleisön keskellä. Hän sanoi tuskin sanaakaan, oli ujo ja miltei saamaton, ei ollenkaan se sukkelasanainen, leimahteleva ja nerokas nainen, joka hän oli kotonaan. Siellä, omassa salongissaan, keinutuolissaan oli hänet nähtävä. Siinä kehyksessä hän vaikutti ja siihen hän kuului. Hänen omat seinänsä olivat kuin heijastuslinssit valotornissa, jotka hänen ajatuksilleen ja olennolleen antoivat niiden oikean lentopohjan.

En muista oikein tarkoin, milloin ja missä minut Minna Canthille esitettiin. Kai se tapahtui hänen kotonaan. Mutta ennen sitä näin hänet kerran ulkona, Väinölänniemellä Kuopiossa, ja silloin hän—säihkyi suuttumusta. Oli jotkut kansan hovit jonkin isänmaallisen asian hyväksi, ellen erehdy Kuopion suomalaisen tyttökoulun hyväksi. Se oli tuota kouluinnostuksen kiihkeintä aikaa ja vastustuspuolue teki parastaan hyviä hankkeita häiritäkseen. Että oli salavehkeitä Kuopiossakin, sen arvaa. Nyt oli rouva Canth luullut päässeensä yhden salaliiton perille ja hän kertoi kokoontuneille naisille ja ylioppilaille, pyhän vihan hehku poskillaan, että eräs sveesipohatta juuri siksi illaksi oli pannut toimeen kekkerit estääkseen henkiheimolaisiaan tulemasta juhlaan. »Semmoisia ne ovat ne sveesit! Kun ei iljetä julkisuudessa asettua hyvää asiata vastaan, niin koetetaan salassa!»

Mainitsen tämän tapauksen senkin vuoksi, että rouva Canth siinä tilaisuudessa toimi suomalaisuuden asiaan innostuneena. Tietysti hän pysyi yhä edelleenkin tälle asialle uskollisena, vaikka sittemmin monet muut aatteet, nuo n.s. »uudet aatteet» useissa eri muodoissaan ottivat suuremman osan hänen innostuksestaan ja harrastuksestaan.

Ennenkuin tutustuin Minna Canthiin, oli hän jo kirjoittanut »Murtoavarkauden» ja »Roinilan talossa», ja oli tämä hänen niin sanoakseni kirjallinen viattomuuskautensa jo ohi. Hän oli alkanut innostua syvempiin aiheisiin ja kirjoitti parhaallaan »Työmiehen vaimoa», joka alkaa hänen aatedraamainsa sarjan, ne, joissa hän sittemmin niin suurella voimalla puhui naisten ja köyhän kansan puolesta. Tuttavuutemme alkaessa oli hän saanut valmiiksi mainitun näytelmän viimeistä näytöstä vaille, sitä näytöstä, jossa Homsantuu ampuu »lakia ja oikeutta», mutta ampuu ohi. Ehkä huvittanee kuulla, että kirjailija loppua suunnitellessaan oli ajatellut Homsantuun laukauksen sattuvaksi hänen viettelijäänsä. Kuinka siinä keskusteltiin, selvisi hänelle, että loppuvaikutus olisi suurempi, jos laukaus ei sattuisikaan, ja siten syntyi tuo kuuluisa repliikki: »Lakia ja oikeuttahan minun pitikin ampuu!» Olisi hauska seurata rouva Canthin kirjailijauraa edemmä siihen suuntaan, johon se tästä näytelmästä kehittyi ja muistella niitä »uusien aatteiden» kuohumisaikoja, jotka kuvastuvat hänen näytelmissään, romaaneissaan, novelleissaan ja sanomalehtikirjoituksissaan. Kun ei se tehtävä kuitenkaan sovi tämän muistelmani kehyksiin, tahdon vain huomauttaa siitä, että kaikki se innostus länsimaisiin aatteisiin, joka silloista nuorisoa elähytti, kokoontui hänessä ja hänen teoksissaan polttopisteeseensä ja heijasti siitä hänen temperamenttinsa välittämänä kauas Kuopion kirkkokadun kulmatalosta—pimeään maailmaan. Olisi hauska muistella vieläkin sitä ihastusta ja suuttumusta, joka siitä syntyi, mutta jääköön sekin—varsinkin kun se on vielä kyllin tuoreessa muistossa.

Sen sijaan viettäkäämme hetkinen, parinen, hänen seurassaan ja muistelkaamme häntä semmoisena kuin hän esiintyi emäntänä talossaan ja seuraihmisenä.

Mainitsin Minna Canthin kodin muistoista rikkaaksi. Muistot siitä ovat rikkaat siihenkin nähden, että Kuopiossa ollessani ja siellä käydessäni tuskin kului päivääkään, ettei Kanttilassa ainakin pikimmältään pistäytty; usein siellä käytiin monesti päivässä, oltiinpa välistä aamusta iltaan.

Ennenkuin astuttiin portista sisään, otettiin tavallisesti selko siitä, oliko »rouva» kotona. Se tapahtui varsin tuttavallisesti siten, että kuljettiin ikkunain alitse ja kurkistettiin sisään. Kotona hän nyt melkein aina oli, mutta saattoi hän joko istua kirjoittamassa ja silloin ei häntä hennottu häiritä tai oli hänellä muita vieraita, joiden kanssa ei välitetty tulla tekemisiin. Tästä päästiin pian selville, sillä ikkunoissa oli tuskin koskaan uutimia.

Jos nyt satuttiin aamupuolella menemään vieraisille, niin tapahtui aika usein, että pihalla nähtiin tepastelemassa vanha, kumarahartiainen nainen. Se oli entisen kauppiaan leski, rouva Johnsson, Minna Canthin äiti, joka »yläpuolen» kivijalassa piti sahdinkauppaa ja teki sen vaikutuksen kuin olisi hän ollut talon haltija, joka antoi sille sen tunnetun kauppaonnen.

Soikea pihamaa erotti talon kaksi puolta toisistaan, alapuolen, jossa lankapuoti oli, ja yläpuolen, jossa rouva Canth asui. Yläpuolelle vei korkeat rappuset ylös verannalle, josta mentiin sisään. Ensimmäinen oli siinä kylmä porstua ja aukeni kaksi ovea, toinen suoraan salonkiin, toinen lämpimänä etehisenä käytettyyn huoneeseen, joka samalla oli jonkinlainen konttorihuone, seinillä laskuja ja konossementtejä.

Tavallisesti oli emäntä jo salongin ovella vastassa vieraitaan ja tervehti heitä hänelle ominaisella herttaisella, iloisella lämmöllä, säännöllisesti moittien tulijoita siitä, että olivat olleet niin kauan käymättä, jos olivat pitäneet päivänkään väliä.

Etuhuoneesta mentiin salonkiin. Se oli kohtalaisen iso, soikulainen huone, sisustettu tavalliseen porvarilliseen tapaan ilman mitään erikoista leimaa asujastaan. Kadunpuolisella seinämällä, kahden kukkasilla koristetun ikkunan välissä, oli resoorisohva tavanmukaisine tyynyineen, sen edessä pöytä, jonka päässä oli kaksi mukavaa nojatuolia ja iso sohvaan kuuluva mukava rottinkinojatuoli. Toisilla seinämällä oli hyllypöytä, kirjahylly ja jokin pienempi pöytä ja joukko tuoleja. Sohvan päällä oli laakeriseppeleen ympäröimänä miehen medaljonkikuva, josta usein laskettiin leikkiä kysymällä, oliko se Snellmanin kuva vai lehtori Canth vainajan. Varsinaisia taideteoksia ei näkynyt, mutta sen sijaan oli seinillä, pöydillä ja telineillä joukko valo- ja väripainokuvia, joiden joukossa kerrankin luin seitsemän Vapahtajan kuvaa. Salonki olisi voinut olla kenen herrasväen tahansa, ja vaikka se samalla oli kirjailijan työhuone ja tuo pyöreänurkkainen sohvapöytä oli hänen työpöytänsä, ei siinä näkynyt mitään, joka olisi tästä työstä muistuttanut, ellei ota lukuun jotakuta käsikirjoitusvihkoa, joka kuitenkin kohta vieraiden tultua katosi joko pöytäliinan alle tai upposi kirjailijan avaraan taskuun. Pöydällä ja etaseerilla olevat kirjat ilmaisivat kuitenkin, että tässä huoneessa henkisillä harrastuksilla oli etusija. Ne olivat melkein aina uusinta, tuoreinta ja parasta kirjallisuutta, jota rouva Canth utterasti viljeli. Vähemmän kaunokirjallisuutta, sillä romaaneja ei hän juuri rakastanut, enemmän filosofista, esteettistä ja etenkin kaikenlaisia yhteiskunnallisia kysymyksiä käsittelevää. Hänen lempikirjansa oli kuitenkin Tuomas Kemppiläisen »Kristuksen seuraamisesta», joka ei kyllä ollut koskaan esillä salongissa, vaan kuului olevan hänen yöpöydällään makuuhuoneessa, jossa hän sitä joka ilta ennen maata menoaan tutki.

Sanoin, ettei Minna Canthin salongissa ollut mitään, joka olisi antanut sille persoonallista, hänelle itselleen ominaista leimaa. Oli siinä kuitenkin yksi paikka, tuo hänen jo mainitsemani keinutuoli. Se oli mukava, suuri mööpelä ja kutsuttiin sitä hänen »valtaistuimekseen». Siinä istuen kirjoitti hän enimmäkseen, ehkä kaikkikin teoksensa, siitä hallitsi hän ympäristöään, antoi käskyjä ja määräyksiä puotiin ja kyökkiin, siinä piti hän seurata vierailleen, siinä suri, iloitsi, unhotti huolensa ja souti pois suuttumuksensa, kun tyhvät, ahdasmieliset ihmiset ja ilkeät arvostelijat joskus saivat hänen hermonsaa kiihtymään. Mielestäni on tämä kirjailijatuoli siksi merkillinen, että esim. Kuopion isänmaallisen seuran sopisi toimittaa se kokoelmiinsa ja samalla koettaa hankkia haltuunsa myöskin rouva Canthin käsikirjoitukset.

No niin! Istuttiin siis Kanttilan salissa, rouva itse keinussaan, jonka hän poikkeuksetta tarjosi toisten istuttavaksi, mutta jonka toiset poikkeuksetta hänelle »luovuttivat», vieraat sohvassa ja nojatuoleissa ja, jos seura oli suurempi, puutuoleilla. Ja niin alkoi puhelu.

Tavallisesti alkoi se niin, että rouva Canth merkitsevästi kysyi toisesta toiseen katsellen:

—N-n-no?

Kysymys merkitsi joko:—no, mihinkä päätökseen nyt olette tulleet siitä asiasta, josta oli puhe viime kerralla?—tai:—no, mistäs päästä nyt lähdetään?

Aina niitä oli päitä mistä lähteä, jos ei muilla, niin ainakin rouvalla itsellään ja pian oli puhelu tai

väittäely vilkkaassa käynnissä.

Edellisinä päivinä oli saatettu puhua kaikista mahdollisista aatteista ja asioista taivaassa ja maassa, välistä melkein väsyksiin asti. Rouva Canthin virkeä ja pirteä henki ei kuitenkaan koskaan näyttänyt uupuvan käsittelemään kysymyksiä, joista hän kerran oli päässyt innostumaan, ja tuskin oli sitä asiaa, josta hän ei olisi innostunut. Jos oli jokin vähänkään merkellisempi ilmanmuutos kulttuurimaiden ja varsinkin pohjoismaiden henkisessä ilmapiirissä tekeillä, kohta tunsikin sen lähenemisen. Tuskin oli sitä -ismiä, joka ei olisi häneen vaikuttanut. Syynä siihen, että hän niin voi pysyä liikkeiden pinnalla, oli se, että hän hankki itselleen kaiken kutakin uutta aatesuuntaa edustavan kirjallisuuden. Tuskin sitä viikkoa kului, ettei hän saanut postissa jotakin uutta teosta.

Kun sellainen oli saapunut ja hän sen lukenut, oli hän aina valmis tekemään selkoa sen sisällöstä. Ja semmoisella selonteolla päivän puhelu tavallisesti alettiin. Rouva Canth selosteli mielellään ja selosteli hyvin. Äänettöminä ja kiitollisina me häntä kuuntelimme ja annoimme hänen puhua. Useimmista Millin, Spencerin ja Brandesin teoksista hän teki meille selkoa, tutustutti Bebeleihin, Henry Georges'eihin, kaikenlaiseen naiskysymystä, sosialismia, siveellisyysskysymystä, naisen ja miehen välisiä suhteita, anarkismia y.m. koskevaan kirjallisuuteen, täydensi tietojamme buddhalaisuudesta, teosofiasta, spiritismistä, uusista keksinnöistä luonnontieteiden alalla y.m., puhumattakaan eri virtauksista kaunokirjallisuudessa. Hänen kasvonsa hehkuivat ja silmät loistivat hänen istuessaan aina keinutuolissaan, joka välistä, kun hän jossakin innostuttavassa paikassa teki tavallista suuremman liikkeen, oli pettää ystävänsä ja keikauttaa hänet selälleen.

Silloin helähti heleä nauru sekä hänen huuliltaan että muiden, lumous oli lopussa ja vieraat käyttivät tilaisuutta hyväkseen päästäkseen esiin leikkeineen ja piloineen.

Leikki ja pila olivat jokapäiväisenä suolana niissä henkisissä yhteisaterioissa, joita Kanttilassa tarjottiin, ja jos sitä suolaa vieraatkin toivat mukanaan, niin oli sitä runsaasti talossakin.

Se tapa, millä Minna Canth omisti ja omiksi mielipiteikseen sulatti ulkoa saamansa aatteet, antoi hyvinkin usein aihetta hilpeyteen hänen kustannuksellaan. Kuta »hurjempi» jokin uusi aate oli, sitä enemmän se häntä miellytti. Kaikenlaiset utopiat, tulevaisuuden tuulentuvat, olivat niitä autuaitten asunnoita, joissa hän parhaiten viihtyi. Eikä hän tyytynyt ristissä käsin asumaan toisten tekemissä ilmalinnoissa, vaan pani itsekkin ilmakerrosta ilmakerroksen päälle. Lukemattomat olivat ne pilvipalatsit, joita hän ihmiskunnan onneksi uudesta suunnitteli tai vanhoista paranti. Lukemattomat kerrat siellä Kanttilan keinutuolista luotiin tämä miesten hutiloima maailma uudelleen naisten avulla ja järjestettiin mallimaailmaksi. Vanhan alasrepiminen alkoi tavallisesti huudahduksella: »Voi teitä suurmiehiä!»—ja uuden sijaan rakentaminen: »Jos me naiset vain kerran oikein saisimme j.n.e.» Paitsi sitä, että nyt kaikenlainen moraalit, niinkuin valtiollinen, yhteiskunnallinen, parlamentaarinen, kauppa- y.m. moraalit tulee kerrassaan muuttumaan, tekevät naiset maailmansa parantamiseksi myöskin kaikenlaisia keksintöjä, joiden rinnalla Edisonin keksinnöt ovat vain lasten leikkiä!

—Mitä keksintöjä te tekisitte, rouva Canth, jos me miehet antaisimme teille luvan tehdä jotakin?

Rouva Canthilla oli keksintönsä valmis.

—Minä keksisin esimerkiksi semmoisen koneen, jonka avulla voitaisiin muuttaa kaikki ruoka-aineet kaasun muotoon, niin että me naiset pääsisimme kyökissä seisomasta ja te miehet ruuan päältä riitelemästä. Olisi vain johtotorvia, joita myöten eri kaasut, lihakaasu, leipäkaasu, voikaasu päästettäisiin tänne sisään, ja samalla kun me teemme työtä huoneessamme tai istumme näin intelligentissä keskustelussa, voisimme tyydyttää ruumiimmekin tarpeet. Se olisi oiva keksintö.

Keksintö ei nyt ollut vallan uusi, olivathan jo Jukolan veljeksetkin siitä haaveksineet. Mutta kieltämättä oli se sentään parannus heidän puuro-automaatistaan, joka kuten tunnettu oli ajateltu sellaiseksi, että hanikan avattua yhdestä alkaa työntyä puuroa, toisesta olutta ja sen semmoista.

—Ja kun lähtisimme huviretkelle Puijolle tai Myhkyrin saareen, ei tarvitsisi kuljettaa ruokavakkoja eikä keittokaluja, vaan olisi meillä sitä kaasua pienissä pulloissa, niinkuin naisilla nyt on hajuvettä...

Ja siitä tuli pitkät haaveilut, miten ihmiset sen keksinnön avulla vähitellen vapautuvat materiaasta, muuttuvat nerokkaammiksi, hienommiksi, henkiseemmiksi...

—Ja lopulta ehkä kaasuna, hienona hajukaasuna, eetterinä, eteerisinä olentoina liitelevät kohti korkeuksia? Rouva Canth purskahti muiden kanssa iloiseen, sydämelliseen nauruun, sillä hän rakasti paradokseja ja yhtyi niihin aina, vaikka ne olisivat koskeneet hänen rakkaimpia lempiaatteitaan. Ja tulevaisuuden ruokakaasua odottaessa ja sen asemasta tuotiin kahvitarjotin sisään.

—Kahvin minä kuitenkin tahtoisin kahvina juoda! nauroi rouva Canth ja kävi nauttimaan mielijuomaansa, jota hän omaan puheidensa mukaan tyhjensi toistakymmentä kuppia päivässä, tuoden

puolustukseen Balzacin, joka »eli ja kuoli 20,000 kupista kahvia».

Vaikka nyt siis olisi lähdetty puheisiin kuinka totisista ja syvällisistä asioista tahansa, niin tavallisesti sitä aina lopulta päädyttiin leikkipuheisiin ja juuri se se teki seurustelun rouva Canthin kanssa niin viehättäväksi ja virkistäväksi. Hänen herttainen naurunsa tempasi jäykimmätkin ja kankeimmatkin mukaansa. Seuranaisena ja ympäristönsä elähyttäjänä oli hän ensimmäisiä. Siihen ei vaikuttanut ainoastaan hänen kykynsä itse kertoa, mutta myöskin taitonsa panna muut kertomaan ja esiintuomaan parhaat puolensa. Jokainen, joka tuli hänen kanssaan tekemisiin, oli hänestä joltakin kannalta katsottuna intressantti ihminen. Vaikkei hän suinkaan umpimähkään ihaillut ihmisiä ja vaikka hän useinkin varsin sattuvasti ja pistävästi toi esiin tuttavainsa ja ystäväinsä heikkoudet, niin oli hän jo seuraavalla hetkellä valmis esittämään heidät siinä edullisessa valossa, jossa hän yleensä näki ihmiset. Pieninkin sympaattinen piirre esim. jossakin hänen vastustajassaan, joka häntä oli jotenkuten julkisessa tai yksityisessä arvostelussa pahoin pidellyt, riitti muuttamaan hänen mielipiteensä asianomaisesta. Pappien kanssa eivät välit yleensä olleet hyvät, sillä monessa kirjoituksessaan oli rouva Canth heitä kolhinut ja he häntä, ja oli hän virallisen kirkon edustajista muodostanut itselleen jotenkin epäedullisen käsityksen. Mutta kerran sattui Minna Canth vierailemaan eräässä rauhallisessa maalaispappilassa. Ja katseltuaan elämää siellä ja hengitetttyään sitä herttaista ilmaa, joka on niin useille maalaispappiloille omituinen, tuli hän niin liikutetuksi, että kyynelsilmin virkkoi:—»Voi, voi, kuinka hyviä ihmisiä ne papit kuitenkin ovat ... minkätähden niitä niin sätitään ja moititaan!»

Voisin lopettaa nämä muistelmani tähän, mutta kun Kanttilasta oli aina vaikea erota ja kun täytyi uudelleen ja aina uudelleen istuutua sijalleen, jossa jo tuntikausia oli istunut, niin noudatan vieläkin talon vanhaa tapaa.

Mainitsin hänen kyvystään selostaa lukemainsa kirjain sisältöä. Se ei ollut ainoastaan suureksi huviksi, mutta vielä suuremmaksi hyödyksi niille, joilla oli onni siitä nauttia. Tekemällä selkoa siitä kirjallisuudesta, jota hän niin hartaasti viljeli, teki hän sillä suuren palveluksen niille, joilla ei ollut tilaisuutta kirjallisuuden hankkimiseen eikä aikaa sen lukemiseen. Kirjat maksavat rahaa ja kalliita teoksia lukee ja lainaa mieluummin kuin ostaa. Olen esim. minä suuressa kiitollisuuden velassa rouva Canthille siitä, että sain häntä kuulemalla ja häneltä lainaamalla tutustua Brandesin, Tainen y.m. kallishintaisiin teoksiin. Paljon hän senkin kautta vaikutti niiden uusien aatteiden levittämiseen ja tunnetuksi tekemiseen, jotka häntä elähyttivät. Sillä paljon oli niitä nuoria miehiä ja naisia, jotka tässäkin muodossa saivat käyttää hänen vieraanvaraisuuttaan hyväkseen. Eivätkä ainoastaan Kuopiossa asuvat, mutta myöskin siellä vierailevat ja kauttakulkevat.

Ja niitä, noita satunnaisia vieraita, niitä oli sadoittain. On usein kummasteltu, miten »tuo lankapuodin rouva», »tuo pikkukauppias tiskinsä takana tuolla kaukana Kuopiossa» voi pysyä niin pirteänä mieleltään, niin avara-aatteisena, ja miten hän voi saavuttaa semmoisen ihmistuntemisen. Etupäässä tuli se tietysti siitä, että pirteys, avara-aatteisuus ja ihmistuntemus olivat synnynnäisiä, mutta hyvin paljon vaikutti siihen, ettei hän päässyt jäykkeneämään ja maatumaan, sekin, että hän piti talonsa ovet selki selällään kaikille, jotka tahtoivat sinne tulla. Ostajat, kauppaystävävä ja kauppatuottajat tarjosivat ainaista tilaisuutta havaintojen tekoon ihmisistä. Ylioppilaat, taiteilijat, kirjailijat, näyttelijät ja yleensä kaikki henkisiä asioita harrastavat henkilöt, miehet niinkuin naisetkin, toivat tullessaan tuoreita tuulahduksia ulkomaailmasta ja pitivät hänet m.m. pääkaupungin rientojen tasalla. Varsinkin kesäiseen aikaan sai olla varma tapaavansa Kanttilan verannalla tai salongissa uusia kasvoja. Ja joka kerran oli yhden kerran ollut siellä, hän tuli kyllä toistekin. Yhtä paljon kuin he häneltä oppivat, oppi hän heiltä. Ja jos oli joku, joka häntä enemmän huvitti ja miellytti, sai se kunnian tulla pyydytyksi asumaankin hänen luonaan ja melkein aina oli hänellä kesäaikoina joku vieras asumassa eräässä suuressa huoneessa, jonka ikkunat antavat Kirkkotorille päin. Tervetulleimpia vieraita oli rouva Canthille aina tohtori Kaarlo Bergbom, jolle hän kernaasti myönsi olevansa suuressa kiitollisuuden velassa hyvistä kirjallisista neuvoista ja joka vuorostaan taas ei ole vähemmässä velassa rouva Canthille Suomalaisen Teatterin puolesta. Teatterin käynnit Kuopiossa olivat muuten juhlahetkiä rouva Canthille, ne kun tarjosivat harvinaisen tilaisuuden hänelle niin tarpeellisiin herätyksiin draamallisena kirjailijana. Vaikka teatteri, joko Suomalainen tai Maaseututeatteri, jonkin kuukauden vuodessa vierailikin Kuopiossa ja rouva Canthilla siis oli hiukan tilaisuutta näyttämöllisten vaikutusten tutkimiseen, pysyy kuitenkin salaisuutena, miten hän niin perin pohjin oli perehtynyt teatterin tekniikkaan, vaikka niin vähän oli teatterin kanssa tekemisissä.

Melkein kaiken aikansa vietti rouva Canth Kuopiossa, sinne kerran tultuaan. Kerran nuorena tyttönä lienee hän käynyt Pietarissa, mutta se onkin hänen ainoa ulkomaanmatkansa. Helsingissä hän silloin tällöin kävi, mutta sielläkin harvoin. Ja päävaikutuksenaan hän näiltä pääkaupunkimatkoiltaan kertoi koti-ikävänsä. Vasta sitten, kun hän istui keinutuolissaan perheensä ja monien tuttaviansa piirissä, oli hän siinä ympäristössä, jossa parhaiten viihtyi. Kuopiossa oli muutenkin niin hyvä olla. Ei ole toista kaupunkia Suomessa, jossa ympäristöt olisivat niin kauniit, vaihtelevat ja viihdyttävät. Rouva Canthin asunto oli melkein keskellä kaupunkia, tuomiokirkon juuressa ja aivan kauniin kirkkopuiston partaalla. Tuon tuostakin, kuului sinne hänen kirjoituspöytänsä ääreen kumeat tornikellon lyönnit ja

torninvartijan vastaukset kolmikulmaiseen äänirautaan. Sunnuntaisin avasi hän ikkunansa veisuuta ja urkujen soittoa kuullakseen ja nautti siitä sanomattomasti. Siinä oli aina tunnelmaa ja se herätti sitä. Kun hän, uupuneena istumaan, lähti säännöllisille aamu- tai iltapäiväkävelyilleen, oli siinä tuuhea kirkkopuisto, josta sitten voi laskeutua vilkasliikkeiseen laivarantaan kansanelämää katselemaan ja ulottaa retki rantakatuja myöten Väinölänniemelle ja sen ympäri. Lähellä juhkakenttää olevassa niemekkeessä, jossa Kallavesi aukeaa kahdelle haaralle, oli hänen mielipaikkansa, johon hän aina pysähtyi laineiden loiskinaa kuulemaan. Ja kun kyllästyi niihin näköaloihin, joita niemen puiden välitse aukeni, oli toisaalla Valkeisen tie, ihana Alava ja Huuhanmäki, oli Savilahti ja Kelloniemen tie. Mutta ennen kaikkea oli komea Puijo, jonne rouva Canth oli valmis kiipeilemään milloin vain seuraa sai ja jonka teiden varsille rakennetuissa huvimajoissa hänet useinkin voi tavata kesäpäivinä kirja kädessä istumassa. Hänen lemmitin lempipaikkansa oli kuitenkin Myhkyrin kalliainen saari.

Siinä oli eräässä pienessä suojaisessa poukamassa tasainen rantakenttä ja sinne hän suuressa, avarassa perhevenheessään oli valmis viemään vieraansa, milloin heitä vain halutti. Siellä juotiin kahvia ja syötiin ja aatteita ahmittiin. Ja kun maailma oli ensin mullistettu ja sitten uudeksi ja entistään ehommaksi taas raunioistaan rakennettu, niin pistettiin paluumatkalla lauluksikin ja naurettiin herttaisesti, kun laulun tahti pyrki soudun tahtia sotkemaan...

Semmoinen oli hän, Minna Canth, jokapäiväisessä elämässään, aina valpas ja aina aikaansa seuraava, aina innostunut, herttainen ja hauska seuranainen, aina vierasvarainen emäntä. Nyt hän on poissa, nyt ei voi käydä häntä enää tervehtimässä. Sentähden tulee kaiho mieleen hänen talonsa ohi kulkiessaan, eikä silloin Kuopiokaan enää tahdo Kuopiolle tuntua.

»Nuori Suomi», 1897.

VAIHDUKSISSA.

Kirjoittaako rouva Canth ruotsinkielellä?

Äskettäin oli »Uudessa Savossa» pieni kirjallinen uutinen, jossa kerrottiin, että rouva Canth kirjoittaa näytelmää ruotsinkielellä. En ole nähnyt tätä uutista muihin lehtiin otettuna ja luulen, että se on johtunut siitä, että sitä on pidetty sellaisena siivekkäänä, joita tuon tuostakin lentelee sanomalehtipaperin valkoista pintaa pitkin. Sellaisena sitä minäkin pidin. Oleskellessani »Päivälehdessä» lentävänä kirjeenvaihtajana täällä Kuopiossa päätin kuitenkin käydä tiedustelemassa uutisen todenperäisyyttä rouva Canthilta itseltään.

Rouva Canth asuu täällä kesänsä talvensa. Snellmanin-puiston kulmassa nurkakkain vanhan tuomiokirkon kanssa on hänellä talonsa ja kaksi kauppapuotiansa. Alapuolella porttia on hänen hyvin varustettu lankakauppansa, yläpuolella toinen kauppa ja asuinhuoneet. Jyrkkiä rappuja nousta isolle veranalle, siinä on pöytä ja keuhutuoli, jossa kirjailijatar kauniilla säällä istuu ja tuumii tuumittavansa. Kun kaikki ovet ovat auki, menen ympärilleni katsellen salooniin. Siellä ei näy ketään. Se on tavallisen kokoinen, vaatimattomasti sisustettu sali, jonka yhdellä seinällä riippuu niitä seppeleitä ja nauhoja, joita hän näyttämöllä on saanut vastaanottaa ihailevalta yleisöltä. Niitä käännellessäni tulee rouva Canth itse sisään. Istuttuamme käyn heti kohta kiinni asiaan.

—Sallikaa minun kysyä, sanon minä, eikö välinne »Uuden Savon» sanomalehden kanssa ole jotenkuten kireä?

—Kuinka niin? kysyy hän kummastellen.

—Minä vain ajattelen siksi, kun se on laskenut ilmoille tuon uutisen siitä, että muka kirjoittaisitte ruotsinkielellä.

—Mukako? Kyllä se on aivan totta.

—Ettäkö siis todellakin olisitte muuttanut kielenne?

—Toistaiseksi olen. Miksi se sitten teitä niin kummastuttaa?

Minä en osannut tehdä selkoa tunteistani, mutta pyysin kuitenkin saada tietää, mitkä syyt olivat vaikuttaneet tähän mielestäni vähän odottamattomaan muutokseen.

—Minä kirjoitan niin siksi, että se huvittaa minua. Minä olen saanut kasvatukseni ruotsinkielellä ja minä tahdoin nyt koettaa, enkö voisi sillä kielellä kirjoittaaakin?

—No, ja kuinka se käy?

—Olen liian likeinen sitä arvostelemaan; saattehan sen sitten itse päättää, kun teokseni on valmis.

—Ettekö suvaitsi kertoa minulle sen sisältöä?

Kirjailija kertoi minulle hyväntahtoisesti uuden draamansa sisällön. En tahdo siitä kuitenkaan nyt tehdä sen tarkempaa selkoa kuin että se käsittelee aviollisia suhteita ja päättyy siihen, että nuori rouva — myrkyttää miehensä. Aihe on jännittävä ja kaikesta päättäen tulee käsittelykin vastaamaan sisältöä.

Mutta—niin, minun teki mieleni saada vielä syvempiä syitä siihen, miksi meidän yhteinen äidinkielemme on saanut väistyä »toisen kotimaisen kielen» tieltä.

—Eikö siinä ole jo kylliksi, kun minä sanon, että minua huvittaa kirjoittaa ruotsiksi!

Mutta kun rouva Canth on avonainen ja pelkäämätön, niin kävi jatketusta keskustelustamme kuitenkin selville, että hänellä oli muitakin syitä, jotka tähän muutokseen olivat vaikuttaneet. Tuntui siltä kuin eivät hänen tunteensa Suomalaista Teatteria kohtaan olisi olleet oikein suosiolliset ja kuin häneenkin olisi epämiellyttävästi vaikuttanut se kohtelu, joka siellä oli tullut m.m. hra v. Numersin osaksi. Omasta puolestaan näkyy rouva Canthilla olevan yhtä ja toista tätä kotimaista taidelaitostamme vastaan. Hän viittasi m.m. siihen kohtaloon, joka oli tullut hänen näytelmänsä »Kovan onnen lapsia» osaksi, joka ensimmäisen näytäntöillan jälkeen katosi näyttämöltä ilman mitään selityksiä syistä. Se oli sitä kummallisempaa, kun teatteri oli sittemmin näytellyt aivan yhtä karkeakuorisista näytelmiä, esim. Therese Raquin'in.

—Mutta ehkä oli teatterin pakko valtiollisista syistä pyyhkiä pois teidän radikaalinen kappaleenne ohjelmastaan? huomautin minä.

—Miksi sama kappale katsottiin voitavan esittää Uudenmaan pataljoonan julkisissa seuranäytelmissä, joista sanomalehdissäkin puhuttiin?

Sitähän en minä tiennyt.

—Ja sitäpaitsi, sanoi rouva Canth, vähän kiivastuen, on minua loukannut se tapa, millä minua ovat kohdelleet muutamain teatterin kanssa hyvin likeisten sanomalehtien arvostelijat. Minä en enää voi kauemmin kärsiä sitä enkä tahdo tulla millään tavalla heidän kanssaan tekemisiin. Yksinomaan sille teatterille, jonka näkyy olevan pakko ottaa huomioon U.S:n-laisen lehden surullisesti tunnettuja arvostelijoita, joista m.m. eräs on julistanut sopimattomaksi »Papin perheen» esittämisen kansan näytäntönä—ja teatteri näkyy tätä kieltoa totelleen—ei minun tee mieli kirjoittaa. En minäkään ikääni kaikkea jaksa olla heidän hammasteltavanaan. Tekee minunkin mieleni kääntyä yleisön puoleen, joka on osoittanut minua paremmin ymmärtävänsä ja voivansa kirjailijaa hellempin ja hienommin kohdella.

—Minkä yleisön puoleen aiotte kääntyä sitten? Minä tarkoitan: mihin teatteriin?

—Ruotsalaiseen.

Synty hetken äänettömyys. Minä katselin häntä epäilevästi hymyillen.

—Ehkä te sittenkin teette pilaa? Te ette kirjoita ruotsinkielellä?

—No hyvänen aika! nauroi puhuteltavani. Te näkyisitte toivovan, etten kirjoittaisi ruotsiksi. Mutta miksi en sitä tekisi? Niinkuin jo sanoin, ei itse kieli tee esteitä. Ja sitten sopii se itse aiheeseenikin, sillä minä kuvaan uudessa näytelmässäni ruotsia puhuvaa herrassäätyämme. Jos ette usko, niin katsokaa!

Ja hän haki kirjoituspöydältään käsikirjoituksensa, joka oli kuin olikin—ruotsinkielinen.

—Mutta oletteko ajatellut seurauksia? kysyin.

—Minä vähät välitän siitä, mitä ihmiset sanovat. Minä olen vapaa ja kenestäkään riippumaton. Tietysti tullaan nyt huutamaan, että olen puolueeni pettänyt, että olen liitossa viikinkien kanssa y.m.s. Mutta kyllä ääntä maailmaan mahtuu! Ja syy lisäksi, miksi kirjoitan ruotsiksi, on vielä se, että kun fennomaniaa on aina käytetty usutusvälillä kappaleena, agitatsioonikeinona kaikkia niitä vastaan, jotka eivät sovi kuin valetut sen kannen alle, tahdon minä näyttää, etten siitä vähääkään välitä. Ja minä toivon, että sillä aseella nyt tullaan iskemään niin silmittömästi, että se lopullisesti on kärkensä katkaiseva.

—Hm ... se oli ainoa, mitä voin sanoa. Sillä minä näin, että rouva Canth oli niin varma päätöksessään,

ettei hän olisi siitä luopunut, vaikka olisin häntä siihen kehoittanutkin. Kiitin häntä niistä hyväntahtoisista tiedonannoista, joita olin häneltä saanut, heitin hyvästäni ja läksin.

Läksin hra Tavaststjerna luo saamaan häneltä lähempiä tietoja siitä, kirjoittaako hra Tavaststjerna suomenkielellä?

Oli näet samassa »Uuden Savon» uutisessa, jossa kerrottiin rouva Canthista, myöskin mainittu, että hra K.J. Tavaststjerna valmistaa näytelmää suomalaista teatteria varten. Ajattelin, että kenties hän vuorostaan kirjoittaa suomenkielellä ja menin häneltä sitä kysymään.

Hra Tavaststjerna asuu tätä nykyä täällä Kuopiossa nuoren rouvansa kanssa. Hänellä on asuttavanaan oikea runoilijan paikka, paras, mitä suinkin voi toivoa. Se on johtaja Killisen asunto, josta on mitä ihanin näköala ulos Kuopion lahdelle ja Kallaselälle.

Hra Tavaststjerna oli juuri tullut pitkältä purjehdusmatkalta Iisalmesta ja oli hän aivan ihastunut niihin seutuihin, joiden kautta hän oli kulkenut. Hyvällä senterboordivenheellä oli hän, tämä »För Morgonbris»-nimisen runovihkon kirjoittaja, vastatuuleen purjehtinut tuon yhdeksän penikulman pituisen saarisen ja salmisen väylän kahdessa päivässä. Paluumatkalla oli viivytty kolme päivää, mutta silloin oli saatukin purjehtia melkein tyynessä.

Tultiin sitten käyntini tarkoitukseen, ja minä asetin hänelle yllä olevan kysymyksen.

Hra Tavaststjerna, joka on kotoisin suomalaisesta seudusta—hän on syntynyt ja suurimman osan lapsuuttaan viettänyt Mikkelissä—käyttää suomenkieltä jotenkin virheettömästi.

—Minä kirjoittaisin suomenkielellä, jos osaisin, sanoi hän. Sillä kansanelämää kuvatessani minä ajattelen suomenkielellä. Siitä onkin seurauksena, että kielessäni on paljon suomalaisia käänteitä ja että taitavan suomentajan on helppo saada esille ajatukseni aivan yhtä hyvin kuin ne itse olen kirjoittanut. Onneksi on tätänykyä helppo saada hyviä kääntäjiä, vaan jos en niitä saisi, koettaisin harjoittaa itseäni kirjoittamaan suomeksi.

Kysymykseeni, miksi hra Tavaststjerna ei aio tarjota näytelmänsä Ruotsalaiseen Teatteriin, vastasi hän, ettei hän luota tämän teatterin taitoon eikä tahtoon esittää kotimaisia kappaleita. Sen on kokemus jo kyllin osoittanut ja siitähän on syntynytkin se uusi harrastus, joka viime keväänä vei »draamallisen yhdistyksen» perustamiseen Helsingissä. Tyytymättömyys ruotsalaista teatteria kohtaan on jo kauan kytenyt hra Tavaststjernankin mielessä! Olipa hän ensimmäisiä, jotka tästä asiasta kirjoittivat muutamia vuosia sitten. Silloin oli aate vielä uusi ja se lehti, jonka palstoilla hän arvostelunsa julkaisi, pani siihen pitkän vastalauseen. Eikä maamme ruotsinkielinen sanomalehdistö vielä nytkään ole oikein taipuvainen myötävaikuttamaan niihin perinpohjaisiin muutoksiin, joita ruotsalainen teatteri tarvitsisi. Vielä vähemmän teatterin johtokunta. Sentähden ei hra Tavaststjerna tee mieli tämän teatterin puoleen kääntyä, vaan on hän päättänyt muuttaa ainakin nykyisin valmistumaisillaan olevine kappaleineen Suomalaiseen Teatteriin, jonka johtajan tahto ja taito samalla kuin näyttelijäin kyky ja taipumukset ovat paremmin omansa vaikuttamaan näytelmän menestymiseen.

Jouduimme tämän johdosta puhumaan hra Tavaststjerna uudesta näytelmästä. Se on muodostettu hänen romaanistaan »Kovina aikoina». Kirjailija on näyttämön vaatimusten mukaan jotenkin vapaasti käsitellyt ainettaan ja muutellutkin sitä. Siinä on m.m. aivan uusi henkilö: rouva Thoreld. Neiti Louisesta ja hänen äidistään on muodostettu nainen, jonka kanssa kapteeni Thoreld menee naimisiin.

Tämä näytelmä, joka jo aineensa puolesta sopii erittäin hyvin suomalaiselle näyttämölle, valmistunee jo ensi syyskautena esitettäväksi. Ja vaikka se kirjoitetaankin ruotsiksi, ilmaantuu se kuitenkin sitä ennen suomalaisessa puvussa ja voi sitä siis tavallaan pitää ruotsinkielisen kirjailijan—suomalaisena alkuteoksena.

Nyt ovat siis yhden suomenkielisen ja yhden ruotsinkielisen kirjailijan osat tätä nykyä vaihdoksissa, ja hauskaa on nähdä, millä lailla he näitä uusia osiaan tulevat hoitamaan.

»Päivälehti», heinäk. 12 p:nä 1892.

KÄYNTI K.G. von ESSENIN LUONA.

Jokapäiväiset lehdet kertoivat tuonnottain hänen kuolemastaan ja elämäntyöstään. Ne huomauttivat siitä merkityksestä, mikä vainajalla oli ollut kansamme uskonnollisessa ja valtiollisessa elämässä. En aio niistä tässä puhua. Tahdon vain julaista muutamia muistiinpanoja eräästä päiväkauden kestäneestä seurustelustani professori von Essen-vainajan kanssa neljättä vuotta sitten, jossa hänen luonteensa

esiintyi niin herttaisessa valossa, etten voi siitä olla kertomatta. Ehkä valaisevat eräät kohdat allaolevassa sitä asemaakin, johon hän oli asettunut herännäisyyden suhteen.

Tekemääni kirjeelliseen pyyntöön saada tulla häntä puhuttelemaan vastasi hän myöntävästi ja niin minä, eräänä talvipäivänä v. 1892, ajoin hänen maatilalleen lähelle Parolan asemaa, jonne hän oli asettunut vanhuutensa lepopäiviä viettämään. Siellä tuli hän minua vastaan jo porstuassa ja vei minut kohta kättä puristaen saliin. Syy siihen, miksi se pisti niin erityisesti silmäni ja miksi sen mainitsen, ei ole se, että se tapahtui minulle, vaan etten ollut juuri tottunut sellaiseen vastaanottoon kaikkien niiden puolelta, joiden luona olin samoissa asioissa käynyt. Mutta suvaitsevaisuus ja älykäs toisten harrastusten ymmärtäminen olivat pääpiirteitä tämän herttaisen ja valistuneen vanhan heränneen luonteessa. Vähän aikaa istuttuani ja puheltuani pienen, leikkisän ukon kanssa, joka välistä oikein kipeöitsi älykästä huumoria, olin häneen aivan ihastunut.

Tietysti tuli heti paikalla puhe vanhasta herännäisyydestä ja sen miehistä. Aivan niinkuin vertaiselleen kertoi hän minulle, mitä halusin tietää ja mitä hän muisti. Sai häneltä kuulla monta kuvaavaa piirrettä senaikuisista miehistä ja monta sattuvaa kuvausta silloisista oloista.

Oman herätyksensä historiaan ei vanhus kajonnut enkä sitä rohjennut häneltä kysyäkään. Olin siitä kuitenkin juuri vähää ennen saanut hyvinkin kuvaavan yksityiskohdan eräässä kirjeessä, jonka minulle oli lähettänyt eräs hänen vanhoista tuttavistaan, rouva Leontine Castrén. Tämä kirje on jo ollut julaistuna »Uuden Kuvalehden» 22 n:ossa vuodelta 1892 nimeltä »Heräys eräissä häissä» ja on sitä myöskin käytetty pohjana kuvaukseen »Häät» kertomussarjassa »Heränneitä». Se kuvaa ihmeen elävästi Essenin samoinkuin monen muunkin senaikaisen nuoren miehen uskonnollista »Sturm und Drang»-kautta ja osoittaa, kuinka kiivaasti sitä siihen aikaan törmättiin yhteen aatteiden puolesta. Saatiin niiden puolesta taistella ehkä enemmän kuin nyt. Essenin taistelutovereita oli hänen hyvä ystävänsä Lars Stenbäck. Ylioppilasaikanaan saivat he monta kovaa kokea, pietistejä kun siihen aikaan pidettiin valtiollisestikin vaarallisina. Molempia epäiltiin heitä m.m. simonismista, jonka tarkoituksena oli luoda jonkinlaista yhteiskunnallista, yksistään kykyyn ja kelpoisuuteen nojautuvaa pappeutta. Ranskassa oli tästä liikkeestä siihen aikaan paljon melua syntynyt, ja sen johdosta kielsi Helsingin poliisimestari näitä nuoria ylioppilaita yksityisiä hartaushetkiään pitämästä. Essen oli kiivasta miestä eikä tahtonut alistua moisen omavaltaisuuden alle, vaan meni suoraa päätä kuvernöörin puheille vaatimaan oikeutta. Hauska ja tavallaan hullunkurinen oli tämä retki Essenin oman kertomuksen mukaan. Tultuaan korkean herran etehiseen odotti hän vuoroaan ja katseli, kuinka toinen mitalirintainen herra toisensa perästä meni sisään. Hän kyllä näki pikentän aina vähänväliä katsahtavan ovesta sisään, mutta kun ei hän tiennyt, että piti ilmoittautua sisään päästäkseen, työlästyivät hän odottamiseen, meni ilmoittautumaan sisään, astui suoraa päätä kuvernöörin eteen ja huusi kuin sotamies raporttinsa säikähtyneen korkean herran korvaan. Raportti ei sisältänyt vähempää kuin vaatimuksen, että poliisimestari oli—erotettava virastaan. Samoissa asioissa joutui hän kutsuttuna myöskin senaikaisen kenraalikuvernöörin apulaisen Thesleffin puheille.—»Mitä te sitten teette noissa kokouksissanne!» oli hänen ylhäisyytensä kysynyt.—»Me rukoilemme Jumalaa.»—»Kenen puolesta?»—»Rukoilemme kaikkien puolesta, rukoilemme Jumalalta armoa itsellemme ja kaikille ihmisille.»—»Rukoiletteko sitä keisarillekin?»—»Rukoilemme sitä hänellekin.»—»No, ettehan te sitten olekaan mitään maailman mullistajia, niinkuin väitetään!» Ja iloissaan siitä, että sai antaa näin rauhoittavan raportin Pietariin, jonne pietisteistä oli kieliä kanneltu, sulki kenraalikuvernööri hämmästyneen ylioppilaaan syliinsä, ja tästä lähtien saivat Essen ja hänen ystävänsä häiritsemättä seurojaan pitää. Harhaoppisuus oli ankarin niistä syytöksistä, jotka kohtasivat heränneitä pappeja. Varsinkin yliopistossa suuntaa kovin pelättiin. Lars Stenbäckkiä vastaan käyty taistelu on siitä parhaana todistuksena. Mutta vaikkei liikettä olisi voitu suorastaan harhaoppisenakaan pitää, koetettiin sitä kuitenkin toisilla syillä tukahduttaa. Muun muassa sai Essenin pitemmän aikaa odottaa papiksi vihkimistään, joka häneltä kaikenlaisten tekosyiden nojalla kiellettiin. Hänen kertomuksensa mukaan oli Runeberg, joka siihen aikaan oli asessorina Porvoossa, hänen puolellaan, mutta piispa oli vastaan. Hänen syynsä, jotka hän Essenille ilmaisi, olivat hyvinkin omituiset ja aikaa kuvaavat. Kun Essen oli julkaissut teesinsä, sanoi piispa, että ne kyllä olivat hyvät, mutta että suuri vika niissä kuitenkin oli se, että olivat liian ankarat.—»Ovatko ne ankarammat kuin tunnuskirjat ja raamattu?» sanoi Essen kysyneensä.—»Eivät ole», vastasi piispa, »mutta nekin ovat liian ankarat». Ja yht'äkkiä purki piispa kylläisen sydämensä, vaikeroiden, ettei hänen ollenkaan olisi pitänyt papiksi eikä piispaksi tulla, sillä ei hänen mielestään ole mihinkään koko kristinopista. »Mitä hyvää se on vaikuttanut? Onko ihmiskunta siitä parantunut? Ovatko sodat loppuneet, onko kurjuus maailmasta kadonnut?»—»Ei tarvitse lisätä, että nuori papinkokelas seisoi kuin puulla päähän lyötynä tuollaista oppia kuullessaan—piispan suusta.

Papiksi tultuaan joutui Essen Pohjanmaalle ja siellä likeiseen yhteyteen herännäisyyden johtajain kanssa. Itsenäinen mies kun oli, ei hän kuitenkaan kauan näy voineen alistua sen johdon alle, jota m.m. Lagus ja Malmberg vaativat seuraamaan. Laguksen kanssa lienee väli rikkoontunut erään kirjeen johdosta, jonka Essen hänelle kirjoitti ja jossa hän kysyi häneltä, eikö hän ehkä ollut langennut hengelliseen ylpeyteen ja eikö tahtonut olla mestarina Israelissa. Lagus lähetti vastaukseksi

jäähyväisensä.—Malmbergin ja Essenin suhde kylmeni samoista syistä kuin tämän ja niin monen muun hänen virkaveljensä. Essen oli saanut virkaveljiltään tehtäväksi nuhdella Malmbergia heidän puolestaan, mutta ei tahtonut saada häntä mitenkään käsiinsä. Kerrankin, kun hän tuli Malmbergin luo, teki tämä asiaa pitäjälle ja jätti vieraansa siihen. Vihdoin hän kuitenkin tapasi Malmbergin ja nuhteli häntä, virkkaen lopuksi, että jos ei hänessä muutosta tapahtuisi, täytyisi heidän, kaikkien hänen virkaveljiensä, hänestä luopua; niinkuin sittemmin tapahtuikin. Siihen oli Malmberg vastannut: »Sen minä kyllä olen jo kauan tiennyt, että herrat minusta luopuvat, mutta talonpojat ovat minun!»—Ja ne hänelle pysyivätkin uskollisina hänen kuolinpäiväänsä saakka, sillä harvat uskoivat hänen lankeemukseensa ja pitivät häntä viattomasti vainottuna.

Omituiseen asemaan joutui Essen, kun hän Malmbergin kuoltua sai pitääkseen tälle ruumissaarnan. On mielestäni Essenin luonnetta kuvaavaa se tavallaan sukkela tapa, millä hän tästä tehtävästä suoriutui. »Minä suomensin», kertoi hän, »erään vanhan saarnan, jonka Malmberg aikoinaan oli pitänyt Achrén vainajan haudalla Munsalossa. Kirkosta kuului kuiskauksia, että se oli väärää oppia, ja että toista oppia oli neuvonut vainaja. Mutta lopussa sanoin minä: »Se, mitä nyt olen puhunut, on häneltä, joka tuossa kirstussa makaa.» Semmoinen oli hänen oppinsa silloin, kun hän tuli tänne Lapualle.»

Ettei tämä saarna lisännyt hänen suosiotaan kansan kesässä, lienee varma. Mutta ettei hän suosiota takaa ajanut missään, siitä on todistuksena muun muassa seuraava: Vähää ennen kuolemaansa lähetti Paavo Ruotsalainen Essenille kirjeen, jossa varoitti häntä Vilhelm Niskasesta ja tuolla tavallisella tönkeydellään käski ajaa hänet ulos, jos taloon tulisi. Essen kertoi vastanneensa, ettei hänen ja V. Niskas välillä ole koskaan ollut lähempää yhteyttä, »mutta jos hän tulee luokseni, niin en aja häntä ulos enemmän kuin ketään muutakaan. En ole vielä alistunut minkään inhimillisen auktoriteetin alle, olkoot ne sitten Laguksia tai Malmbergeja tai Ruotsalaisia tai suomalaisia. Jumalansana on ollut ja on oleva ainoa auktoriteettini.» Tämä kirje oli mennyt Bergin kautta Ruotsalaiselle ja oli Ruotsalainen sanonut sen sisällön kuultuaan: »Mistä on tuo nuori mies sen viisauden saanut?»

Toinenkin Essenin ja Ruotsalaisen välinen kohtaaminen osoittaa samaa pelkäämättömyyttä ja itsenäisyyttä. Erään kerran olivat Essen ja pappi Landgren olleet Paavon luona. Essen oli silloin puhunut suunsa puhtaaksi ja m.m. kosketanut »ukon» taipumusta väkeviin juomiin. Ukko ei ollenkaan paheksunut tuota puhetta, oli selittänyt vain, että hän tarvitsi väkeviä virkistykseksi. Mutta Landgren oli ollut hädissään, että ukko suuttuisi, ja korvat punaisina ja käsi silmillä tehnyt syrjästä merkkejä, että Essen vaikenisi.

Näitä ja monia muita muistellessa kului päivä puolisiin, istuessamme vanhan »emerituksen» kanssa, hän kertoen ja minä muistiinpanoja tehden. Totisten asiain sekaan tuli aina jokin hupainenkin kasku. Päivällispöydässä kysyi hän yht'äkkiä: »Tiedättekös, miten minä pääsin kappalaiseksi Ilmajolle? Siitä minä saan kiittää—mustalaisia.» Ja veitikkamaisesti kertoi hän apulaisena ollessaan vihkineensä mustalaispariskunnan, vaikkei näillä ollut mitään perukirjoituskirjaa. Siitä syntyi rettelöltä ja seurakuntalaiset arvelivat hänen vaaliin päästyään, ettei tuota tuollaista kokematonpoikaa huolit. Mutta kun nuo mustalaiset saivat sen tietää, niin panivat he kaikki voimansa liikkeelle ja kertoivat ympäri pitäjää toisesta kilpahakijasta sellaisia juttuja, että tämä ei tullut kysymykseenkään. »Ja sillä lailla minä sain kiittää mustalaisia siitä, että pääsin kappalaiseksi Ilmajolle», lopetti hän.

Vastaukseksi kysymykseeni, eikö hän tahtoisu kertoa minulle jotakin tuosta n.k. »suruttomasta» papistosta, jonka kylmä ja kuollut oppi ja hengettömät saarnat niin vähän kykenivät tyydyttämään kansan uskonnollisia tarpeita, kertoi isäntäni—kun iltapäivällä taaskin istuimme näistä asioista keskustellen—m.m. seuraavan kaskun: »Tenholassa oli ennen minua, sanoi hän, muuan kappalainen nimeltä Bergman, joka kunakin neljäntenä sunnuntaina saarnasi myöskin Bromarvin kappelissa. Tällä papilla oli silloin tapana lukea sama saarna joka pyhä.—'Kuulkaahan nyt, herra maisteri', huomautti hänelle sitten muutaman kerran kappelin kirkkoväärti, 'kun ensi kerran saarnaatte, ettekö voisi lukea jotakin toista saarnaa; tämän olemme kuulleet jo niin monta kertaa peräkkäin.'—'Osaatteko sen sitten jo ulkoa? Niin kauan minä sitä saarnaan, kunnes sen opitte'.—'Jos tarkoitus on oppia se ulkoa', vastasi kirkkoväärti, 'niin saan sanoa herra maisterille, että minulla on minullakin Hagborgin postilla, ja on se monella muullakin.'»

Pukukysymys oli hyvin arka kysymys vanhoilla heränneillä. Varma kanta siinä asiassa oli yhtä tärkeä, paikoitellen ehkä tärkeämpikin kuin monessa uskoa ja oppia koskevassa. Essenin kantaa tähän kysymykseen valaistakseni panen tähän vielä seuraavan jutun, jonka hän kertoi minulle vähää ennen poislähtöäni:

»Kerran tuli minun luokseni nainen suuressa hädässä valittamaan, että naapurin akat ahdistavat häntä siitä, että hänellä on tasku hameessa, niinkuin herrasväen naisilla, eikä tuollaista irtonaista nauhalla vyötäisiin kiinnitettyä lakkaria, ja kysyi, onko synti sellaista taskua pitää.—'Mitä pidät sinä siinä?' kysyin minä.—'Avaimia ja veistäni' —'Ei se siis ole koristukseksi aiottu?'—'Eihän sitä näykään hameen poimujen alta.'—Silloin menin minä hänen eteensä ja sanoin hänelle: 'Sinä olet sen

ymmärtäväisen isäsi tytär enkä minä voi käsittää, kuinka sinä olet noin typerä. Mene sinä vain kotiisi ja sano, että pastori sanoi, ettei missään raamatun paikassa ole kielletty taskuja pitämästä.—Vaimo meni ja teki niinkuin olin neuvonut. Mutta Malmberg moitti minua neuvostani. 'Minä en ole räätälin oppia käynyt', vastasin minä, 'mutta sinä näyt tekeytyneen räätäliksi koko Lapuan pitäjässä'.»

Ja vanhus nauroi makeasti tuon jutun kerrottuaan. Vietin yön vanhan professorin vieraanvaraisessa kodissa. Varhain aamulla oli lähdettävä junaan ja ukko tuli minua herättämään, pitkä kauhtana yllään. Uuni lämpisi ja ulkona oli vielä pimeä. Sill'aikaa kun pukeuduin ja aamukahvini join, istui isäntäni takan ääressä lämmitellen ja sen tulta kohennellen. Oli niin omituinen tuo tunnelma, joka siinä mieleni täytti hänen henkeviä ja älykkäitä, vaikka jo elämän taisteluista väsyneitä kasvojaan tarkastellessani. Nyt hän oli siinä niin tyynen ja rauhansa saavuttaneen näköinen tuo mies, jonka tiesin aikoinaan vakaumuksensa tulesta hehkuneen ja monen sisäisen ja ulkonaisen ristiriidan kanssa taistelleen. Mieltikö hän siinä kadotettuja ystäviä, ajatteliko kaihoten kaatuneita ihanteita, tekikö itsensä kanssa tiliä jostakin, en tiedä. Mutta jotakin sellaista hänessä lienee liikkunut, koska yht'äkkiä, kun kuuli hevosen ajavan rappujen eteen, virkkoi kuin muistoistaan heräten: »Niin, niin, oli niissä ajoissa ja niiden aikain miehissä paljon hyvää, jos oli puutteellistakin. Mutta kyllä oli kuitenkin niin, että ne suuren herätyksen ensi ajat olivat paremmat ja puhtaammat kuin viimeiset. Sitten tuli se lahkolaisuus, toistupaisuus ja eripuraisuus ... vaan kukin kai kulki sitä tietä, minkä parhaaksi näki. *De mortuis nil nisi bene.*»

Eli toisin sanoen: levätkööt rauhassa vainajat!

Levätköön hänkin, tuo herttainen vanhus, rauhassa,—ja rauhassa hän kai lepääkin.

»Uusi Kuvalehti», elok. 15 p:nä 1895.

PROFESSORI F. PERANDER-VAINAJA.

Vanhan vuoden tuottamain tappioiden joukossa oli epäilemättä odottamattomimpia professori F. Perander-vainajan kuolema.

Sillä varmaankaan ei kukaan olisi voinut luulla, että niin äkkiä katkeaisi miehen elämä, joka näytti olevan voimakkaimmillaan, ja että tuo ryhti, joka näytti niin jäykältä, näin nopeaan murtuisi. Se ulkonainen tukevuus, joka vainajan vartalossa sattui jokaisen vastaantulijan silmään, ei suinkaan antanut aihetta pelkoon, että katkeaminen jo olisi niin lähellä. Ja jonka korviin tunki hänen syvän äänensä sointu ja jolla oli tilaisuus kuulla sitä aatteiden ja esitystavan eheyttä ja tuoreutta, mikä Peranderin puheissa kuuluville kumpusi, hän ei suinkaan olisi uskonut, ettei särkyminen kestäisi kuin muutaman tunnin. Ainoastaan tarkan ihmistuntijan ja tottuneen lääkärin silmä ehkä saattoi vainajan synkkiin ryppyihin vetäytyneestä otsasta ja uupuneen näköisestä katseesta päättää, ettei sisus ehkä ollutkaan niin eheä kuin kuoresta päättäen olisi luullut.

Mutta kun äkillinen kuolonsanoma saapui, silloin varmaankin monelle muistui mieleen juuri nuo uupuneet katseet ja niitä varjostava ryppyinen otsa, ja niitä muistaessaan tuli hän ehdottomasti ajatelleeksi, että ehkä olivat synkkä mieli ja pitkät ilottomat päivät jo aikoja sitten jäytäneet rikki elon juuret. Ja ehkä juuri tämä olikin syynä synkkään, umpimieliseen mielialaan ja yksinäiseen erakkoelämään.

Kenenkään yksityistä elämää ei toisella ole oikeus mennä kaivamaan. Vaan kun aavistukset ja arvelut tunkevat mieleen, niin saahan ne aavistuksena ja arveluina lausua. Sillä yksityinen elämä se kuitenkin eniten kaikista vaikuttaa miehen luonteeseen ja kehitykseen, sen vaiheet ja kokemukset ne luonteen luovat ja niistä katsantotapakin muodostuu. Ne tavallisesti määräävät suhteen ulkomaailmaankin ja samalla sen kannan, jolle ympäristöön nähdessä asettuu.

Millainen Peranderin lapsuus ja nuoruus lienee ollut, sitä emme yksityiskohdittain tarkemmin tiedä. Mutta varma kuitenkin on, että kovaa aineellista taistelua hän sai taistella ja on hän kärsinyt siinä kohden ainakin saman verran kuin niin moni muu meidän etevimmistä miehistämme. Kärsimyksiä hänellä epäilemättä on ollut enemmän kuin iloja, ja sellaiseen herkkään ja syvään luonteeseen kuin Peranderiin jää kaikesta ulkonaisesta koskettelusta herkemmin ja tunkee syvemmälle jälki kuin tavalliseen lapseen tai nuorukaiseen. Ja luuloni on, että useissa aikaisemman iän tapahtumissa jo lienee ollut syy siihen, että vainaja sulkeutui itseensä, vetäytyi yhä enemmän erilleen muista ja tavallaan erakkoelämää vietti. Tietysti oli tähän taipumukseen syynä myöskin hänen mieltiväinen filosofinluonteensa, mutta epäilemättä olivat nämä molemmat vuorotellen syynä toinen toiseensa ja

seurauksina toinen toisestaan.

Vaan oli miten oli, erakkoelämää hän rakasti ja sitä eläen hän parhaiten näytti viihtyvän. Useat kesät vietti hän aivan yksinään saaristossa jossakin, eivätkä aina tienneet hänen lähimmät ystävänsäkään, missä hän lupa-ajat oleskeli. Mahtavan luonnon kanssa hän meren rannalla seurusteli, toisen vuoron sen kanssa, toisen vuoron kirjojensa. Ja niinpä kerrotaan, että hän voi kesäkauden yhtä ainoaa teosta tutkia, lukea esim. Dickensin David Copperfieldia, ja sukeltaa tuon etevän psykologin kanssa ihmissielun salaisimpiin soppiin.

Sielunelämän tutkimiseen olikin vainajalla tavattoman hyvät taipumukset ja sen hienoja puolia käsittämään oli juuri hänen sisäänpäin kääntynyt henkensä kuin luotu. Sekä yksityistä sielunelämää että koko ihmishengen kehitystä aikakausien kuluessa. Sillä filosofi oli Perander ennen kaikkea, ja ne, jotka häntä kuuntelivat, ovat sitä mieltä, että hän nykyään elävistä tiedemiehistämme oli sillä alalla itsenäisin ja syvin. Samoin kuin Snellman edusti hän Hegelin kantaa, joka ennen kaikkea vaatii yksityisen antaumista valtion ja isänmaan palvelukseen. Paitsi väitöskirjaansa ei hän juuri mitään filosofisella alalla ole julkaissut, mutta luennoillaan hän epäilemättä suuresti oppilaihinsa vaikutti. Koulunopettajana on hänen vaikutuksensa myöskin ollut perinpohjainen. Ankaran hänen siinä toimessaan sanotaan olleen. Mutta kaikki hänen entiset oppilaansa häntä siitä kiittävät, sillä vaikka lujuus useinkin saattoi tuntua vähemmän mieluiselta, totutti se kuitenkin oppilaan velvollisuuttansa tinkimättä täyttämään ja katkeruus suli kunnioitukseksi, kun kukin tiesi, että opettaja ei oppilaaltaan muuta vaatinut kuin sitä, mitä itse oli tottunut tekemään.

Mutta aikomukseni ei ollut tässä puhua Peranderista filosofina ja opettajina. Aikomukseni oli vain lausua muutama sana hänen niin sanoakseni kaunokirjallisesta vaikutuksestaan. Sillä siinä, mitä hän keveämmässä muodossa on suuremmalle yleisölle kirjoittanut, ilmenee pääpiirteissään hänen katsantotapansa ja luonteensa toinen tärkeä puoli, sen runollisuus.

Mies, joka itseensä sulkeutuu ja käy yksinäisyydessä luontoa ja ihmishenkeä tutkimaan, hän on tavallisesti aina runollinen henki. Ja että Perander oli sellainen, sen sanoo heti ensimmäinen katsahdus siihen, mitä hän on kirjoittanut. Paljon hän ei ole kirjoittanut, eikä kaunokirjallista ollenkaan, sen sanan varsinaisessa merkityksessä. Arvosteluja ovat hänen kynästään lähteneet kirjoitukset melkein kaikki, mutta kuitenkin tekee niiden lukeminen vaikutuksen sellaisen kuin olisi lukenut jonkin suorasanaisten runoelman.

Useimmat suomalaisen kirjallisuuden tuntijat ovat epäilemättä lukeneet nuo nimimerkki F.P:n kirjoittamat kuvaelmain tapaiset mietteet Kullervo- ja Aino-runoista, jotka ovat painettuina ylioppilasalbumissa »Kaikuja Hämeestä». Niinikään ei varmaankaan keneltäkään Uuden Suomettaren lukijoista ole jäänyt huomaamatta nuo useissa isänmaallisissa tilaisuuksissa pidetyt aaterikkaat ja muodoltaan ehyet puheet, joita silloin tällöin on ollut mainitussa lehdessä nähtävänä. Ja luettuaan ne, luettuaan esim. Peranderin käsityksen Ainon traagillisesta kohtalosta, on jokainen sen jälkeen varmaankin monta vertaa paremmin Kalevalansa käsittänyt ja ruvennut sitä aivan toisilla tunteilla lukemaan ja tutkimaan. Hänen silmänsä ovat sen jälkeen pysähtyneet moneen hienoon kohtaan, joiden ohitse olivat sitä ennen liukuneet, ja on hän käynyt miettimään monta paikkaa, jonka syvää tarkoitusta ei ollut ennen tullut ajatelleeksi.

Mitenkä on Perander esimerkiksi selittänyt tuon kohdan Kalevalassa, jossa Väinämöinen tapaa Ainon lehdossa ja häntä kosii! Aino silloin riistää ristit rinnoiltansa, helmet kaulasta karistaa ja jättää ne maalle maan hyviksi, lehtohon lehdon hyviksi sekä menee itkien kotihin.

»Kuinka kaunis tämä runon kohta! Kuinka merkillinen tuo Ainon itsessään vähäpätöinen teko: koristeensa poistaminen!» huudahtaa Perander ja vähän päästä sanoo hän: »Väinämöisen sanat, joilla kehoitti Ainoa vast'edes kantamaan koristeitaan ainoastaan hänen ihailustaan varten, teki Ainon mielen—kuten luonnollista—katkeraksi ja närkästyneeksi. Vaan ei ainoastaan Väinämöinen itse ollut hänelle vastenmielinen, nuo koristeetkin kävivät hänelle vastenmielisiksi, niitä olivat saastuttaneet Väinämöisen näitä koristeita koskevat sanat, niiden kauneutta oli häirinyt se ajatus, jonka Väinämöinen oli rohjennut niihin yhdistää kosimapuheessaan. Ne eivät enää neidon mielestä olleet yhtä kirkkaita, yhtä puhtaita. Aino ei niitä enää voi kärsiä, hän ne menettää.»

Niin selittää Perander sen kohdan Kalevalasta. Kansanvalistusseuran laulujuhlassa Jyväskylässä pitää hän v. 1884 tuon kuuluisan puheensa ja lausuu siinä muun muassa laulun voimasta näin:

»Kotka kun kotonansa kuuli sorean soiton, heitti pesähän pentunsa ja loihe itse soittohon lentämään. Itse ilman luonnottaret, ilman ihanat immet, keskeyttivät tavalliset toimensa, kuunnellaksensa kanteloista pilvien rusoreunoilla. Kuutar ja Päivätär, kultakangasta kutoessa, hopeaista helskyttäissä, pitelevät pirtojansa, nostelevat niisiänsä, mutta soiton kuultua

Pääsi piosta pirta,

Suistui sukkula käestä,
Katkesihe kultarihmat,
Helkähti hopeaniit.

»Sisarukset Sotkottaret, rannan ruokoiset kälykset, hiipoivat hivuksiansa, harjasivat hapsiansa. Soiton kuultua heiltä

Suikahti suka vetehen,
Haihtui harja lainehesen,
Jäi nivukset hiipomatta,
Tukat kesken suorimatta.

»Mikä verraton kuvaus! Ei ole kansalle kellekään onnistunut ihanampaa luoda eikä elävämmästä kuvata taidetten vaikutusta, niiden merkitystä kansojen elämässä. Sävelet kun ovat todellista laatua, kun ovat säilyttäneet oikeat tajunsa, keskeyttävät meidän jokapäiväiset, erehtyväiset käsityksemme onnellisuudesta, ne saavat meille, vaikka hämärästikin, tuntuiksi ne ihanteet, joita Luoja on kätkenyt maailman sisimpään pohjaan. Ne auttavat meitä tuntemaan, että ihanteiden havaitseminen ja niiden palveleminen on ihmisen tarkoitus.»

Nämä esimerkit olen vain umpimähkään maininnut parhaimpia etsimättä. Monta valaisevampaakin epäilemättä löytyisi. Olen nämä pari kohtaa tuonut esille vain siksi, että tuollaisesta niin sanoakseni kaunotieteellisestä selittämisestä on varsin suuri hyöty, että, niinkuin jo mainitsin, Kalevalan lukijan huomio herää ja teroittuu hakemaan ja löytämään sitä, mikä kansanrunoudessamme on todellisesti kaunista ja hienoa.

Etenkin taiteilijoilla, jotka joko marmorisiin tai kankaalle kuvaavat Kalevalan henkilöitä tai tapahtumia, luulisin tuollaisten viittausten olevan varsin tervetulleita. Ehkäpä Perander näillä huomautuksillaan juuri tällaista vaikutusta tarkoittikin. Sillä ainakin kerran kuuli tämänkin kirjoittaja hänen suorastaan kääntyvän maalarien puoleen. Muutama vuosi sitten piti hän näet esitelmän Helsingin Suomalaisessa Seurassa, Kalevalan aiheen johdosta silloinkin. Tuolla kertaa puhui hän Väinämöisen kosioretkestä Pohjolaan. Vanha laulaja purjehtii merta pitkin ja Ilmarisen sisar

Annikki hyväniminen,
Yön tytti, hämärän neito,
Pitkän puhtehen pitäjä,
Aamun valvoja varainen,
Joutui sotkut sotkemassa,
Päässä portahan punaisen,
Laajan laiturin laella,
Nenässä utuisen niemen,
Päässä saaren terhenisen,
Katselvi, kääntelevi
Ympäri ihalat ilmat
Päänsä päälle taivahalle,
Rannatse meriä myöten,
Ylähällä päivä paistoi,
Alahalla aallot välkkyi.

»Tuo paikka, sanoi Perander, on kuvaavimpia ja maalarin siveltimelle kiitollisimpia. Siinä erinomainen aihe tauluun, johon runon sanoissa jo pääpiirteet ovat olemassa: ulos ulapalle tarkkaava nainen, ylhäällä paistava päivä ja alhaalla välkkyvät aallot, mutta ennen kaikkea juuri tuon veljelleen kilpakosijaa vainuavan sukkamielisisaren pahaa aavistavat piirteet.»

Nämä mainitsemani esimerkit ovat kuitenkin, niinkuin jo sanoin, ainoastaan lyhyitä otteita satunnaisista puheista ja esitelmistä, joita Perander silloin tällöin piti. Hajallaan ne ovat siellä täällä sanomalehdissä ja aikakauskirjoissa ja melkein kaikki isänmaallistaiteellisissa tilaisuuksissa pidetyitä. Mutta vaikka esitelmän tai puheen aine ei olisikaan varsinaisesti Kalevalasta otettu, niin useimmissa tulee kuitenkin jokin piirre näkyviin siitä rakkaudesta, joka niiden pitäjällä oli Kalevalan kaunotieteelliseen tutkimiseen ja selittämiseen.

En tiedä, ovatko nämä hajanaiset palat näytteitä pitemmästä tutkimuksesta vai ovatko ne vain joutohetkien huvityön hedelmiä. En siis myöskään tiedä, oliko vainajan tarkoitus joskus tällä alalla jotakin suurempaa ja kokonaisempaa teosta luoda. Ehkei ollut, mutta siitä taidosta päättäen, millä hän nuo muutamat hajanaiskuvat piirsi, ei suinkaan olisi ollut epäilemistäkään, ettei kokonaiskuvan luominen olisi onnistunut.

Ja että nuo mainitut hajanaiskuvat tekevät itse kohdaltaan paljoa vakavamman vaikutuksen kuin eräs

vasta ilmaantunut suurempi, samoja aiheita käsittelevä ja palkinnon saanut teos, se on ainakin tämän kirjoittajan kokemus. Tarkalla psykologisella silmällään olisi Perander varmaankin voinut tunkea paljota syvemmälle Kalevalan sankarien sielunelämään ja tuoda sen ilmiöitä esille.

Mutta paitsi tuota tarkkaa psykologista sattuvaisuutta viehättää Peranderin kirjoituksissa suuresti myöskin niiden niin sanoakseni plastillinen esitystapa. Sillä Perander oli perinpohjin klassillisesti sivistynyt, oli ottanut vaikutuksia vanhasta maailmasta ei ainoastaan aatteeseen ja katsantotapaan katsoen, vaan myöskin muodostanut itselleen hyvien esikuvien pohjalla täsmällisen tyylin. Lukiessa tuo tulee hyvin kyllä näkyviin, mutta vielä enemmän se vaikutti silloin, kun hän itse puhujalavalla seisoi, vartalo vankkana, otsa korkeana ja silmät syvästi kuulijoihin luotuina. Ääni lausui sanottavansa varmasti, pontevasti ja vaikuttavasti, pannen tarkan painon kullekin sanalle. Ja niin tuntui kuin olisi siinä ollut kuvanveistäjä taltallaan marmorista muodostelemassa. Jokainen lyönti antaa kumean äänen, irtauttaa palasen kovasta kivistä, ja joka palasen pudotessa tulee yhä enemmän näkyviin taiteilijan ajatteleva muoto ja kuultaa läpi yhä selvemmin hänen tarkoittamansa aate.

Tuollaisen vaikutuksen tekivät Peranderin puheet. Se vaikutus oli kuulijaan ja katsojaan syvä, useinpa mahtavakin ja aina se antoi aiheita ajattelemiseen. Ja kun häntä nyt taas ajattelen, näen hänet hetikohta edessäni puhujalavalla tuona ulkonaisesti voimakkaana miehenä, joka voimakkaasti sanojen marmorista aatteitaan esihin veistelee. Hän näyttää siinä seistessään itsekin jonkinlaiselta vartalokuvalta, joka on saanut puheenlahjan ja filosofin järjen ja jonka sisässä sykkii voimakas runollinen henki.

Semmoinen kuva on minuun hänestä tarttunut ja sitä muistellen olen tämän vaillinaisen hahmokuvan hänestä piirtänyt.

»Keski-Suomi», marrask. 28 p:nä 1885.

KOLME KIRJETTÄ BJÖRNSONISTA.

I.

»Björnson on tullut!»

Helsinki, 4 p:nä toukok. 1888.

Ellen suuresti erehdy, en ole ainoa sanomalehtimies, joka juuri tällä hetkellä istuu pöytänsä ääressä ja ihailee tuota mielestään kuvaavaa otsaketta siihen uutiseen, jossa ilmoitetaan, että Björnson on saapunut Suomeen.

»Björnson on tullut!»... »Björnson on tullut!»—Eikä mikään muu paremmin kuvaakaan sitä hommaa ja sitä hätiköimistä, joka aina vallitsee Helsingissä, silloinkun joku suuri mies muualta maailmasta saapuu tänne.

Olisittepa nähneet sitä hyökkäilemistä, joka oli junalla tänä iltana. Tiedettiin, että tuo suuri norjalainen kirjailija sillä saapuu. Ja häntä tietysti kaikki katsomaan. Mustanaan vilisi katuja pitkin väkeä asemalle, ja minä otaksun, että ne enimmäkseen olivat niitä, jotka »vaativat mieheltä samaa siveellisyyttä kuin naiselta»—eikä päinvastoin. Varsinkin oli naisia epäluokuisin ja minun silmäni sattui leikkotukkia tukuttain.

Mistä ovesta hän tulee? Jos hän tulee sieltä? Mutta ehkä hän tulee täältä? Seisotaan tässä! Mennään tuonne!

Suurin osa riensi kuitenkin toisen luokan odotussaliin, jossa valkotakkiset ylioppilaat odottivat laulullaan.

Ja ne, jotka sinne menivät, ne olivat oikean paikan valinneet. Tähdättiin ovea kohti ja kohta tulikin hän ovesta. Mies roteva ja juhlallinen. Harmahtava tukka, tuuheat kulmakarvat. Astui sisään kuin kuningas, joka on tottunut kunnioitukseen. Käsipuolella pienoinen nainen, kainaloon asti, hänen puolisonsa.

»Ja vi elsker dette landet»—helähti, ja suurella liikkeellä paljasti sankari päänsä. Seisoi ja kuunteli ja katseli ympärilleen.

»Eläköön Björnstjerne Björnson!» ylytti laulun loputtua laulajien johtaja. Ja »eläköön» kajahti kymmenkertaisesti kaikilta tahoilta. Jotkut uusmaalaiset koettivat kiilata »hurraataan» väliin, mutta se haihtui kuin rantasipin papatus meren kohinaan.

Toivottiin tietysti pienoista puhetta ja se saatiinkin. Puhe siitä, ettei tässä ole tilaisuus pitkältä puhua, mutta ehkä vasta sitä enemmän. »Antakaa minun kuitenkin kuulla, miten te huudatte eläköön-huudon Suomelle.»

Sen hän sai ja vielä »Savolaisen laulun» lisäksi. Jonka jälkeen lähti menemään, kädessä kukkaskimppu, ja kainalossaan nuori neitonen. Kahden puolen jakausi yleisö ja hattuaan nostaen kiiruhti hän heidän ohitsensa.

Kun oli jo ovesta ulos menemäisillään, viilsi vielä ilmaa kimakka naisen »eläköön». Runoniekka nosti lakkiaan ja näkyi hymähtävän. Ja sitten hän katosi kadulle.

Huomenna on hänen ensimmäinen luentonsa yliopiston juhlasalissa. Ihmiset tietysti rikkovat jäsenet itseltään ja muilta tapellessaan pileteistä. Monet perheet ja hyvät ystävät riitaantuvat ikuisiksi ajoiksi siitä, kuka saa pitää suurelle miehelle kutsut silloin ja kuka silloin.

Ja naiset! He ovat viskanneet viuhkansa loukkoon ja tarttuneet kahden käden »hansikkaihinsa». Jos niillä vain löyhyttelisivät! Mutta minä pelkään pahoin, että he läiskyttelevätkin.

II.

Ensimmäinen luento.

Helsinki, 5 p:nä toukok. 1888.

Björnson on pitänyt ensimmäisen luentonsa. Tulen juuri sieltä. Istun keinutuolissani poltellen ja tuumin sitä, mitä olen nähnyt ja kuullut.

Aivot tietysti koettavat pureskella ja sulattaa kaikkea, mitä ovat saaneet vastaanottaa. Se ei ole suinkaan helppo tehtävä. Sillä kahden tunnin kuluessa on sinne koottu aineskerroksia aineskerrosten päälle, kuva kuvan jälkeen on työnnetty ovesta sisään. Vaikea on niiden järjestyä ja asettua seiniä pitkin sopusointuun, varsinkin kun puhuja pyysi, ettei hänen sanojansa pantaisi paperille.

Vaan jos en puhujan sanoista voikaan kokonaista vaikutusta säilyttää, niin sitä kokonaisuutena hän itse seisoo silmissäni. Jos hänen puheensa ei pitemmältä pysyisikään mielessä, niin sitä kauemmin pysyy siinä puhuja. Hänen todistuksiansa alla saattaa silloin tällöin kuulla onton pohjan kumahtavan, mutta mies itse on tiivis ja täyteläinen kuin tervashonka, joka juurensa tunkee syvälle maan penikseen, jopa kallionkin kamarasta sisään.

Heti kohta kun on kerrankaan katsahtanut Björnsoniin, huomaa, että on edessä mies, joka on aivan sankarin rajalla. Jo se, kun hän kantapäillään käännähtää, ilmaisee voimaa ja rautaisia jäntereitä. Mutta sisäisestä ponnesta puhuu voimakas katse, tuuheitten kulmien alta tuleva, ja ennen kaikkea tuo leveän rinnan pohjasta kumpuileva suuri ääni. Tuskin kukaan, joka oli tänään luennolla, unohtaa sen vaikutuksen, jonka sai hänen ensimmäisestä esiintymisestään. Väkeä oli kokoontunut ääriään myöten juhlasali täyteen. Juuri kun kello on 2, aukeaa oven edessä seisova väkijoukko ja heidän keskestään siirräkse Björnson verkalleen esiin. Hänen kookas vartalonsa, korkea otsa, harmaa pysty tukka, joka seisoo kuin kypärän harja, korvaparta ja harmaat kulmakarvat erottavat hänet heti kohta muusta kansasta. Ja muista luennon pitäjistä, jotka tavallisesti esiintyvät frakeissa ja hansikkaissa, erottihe hän myöskin. Tavallinen pitkä takki vain oli hänellä yllään, vakava puku vakavan asian puolesta esiinnyttäessä.

Kunnioittavat käsien tapatukset seurasivat häntä hänen laskeutuessaan alas kateederiin. Sinne tultuaan hän kumarsi muutamia kertoja, ryyppäsi vettä ja alkoi puhua.

Ääni oli, niinkuin sanoin, suuri, mutta vielä paremmin sitä kuvaa sana avara. Hän alkoi hiljaisella rintaäänellä, saneli harvaan ja vakavasti. Mutta kun asia alkoi isota, kun aatteet ja kuvaukset rupesivat tulvailemaan viljavammin, niin muuttui niiden ilmituojakin. Syöksymällä syöksyi jo esille vakuuttavaa voimaa, myrskysi kuin orkesteri rumpuineen ja torvineen. Mutta kun tarvittu vaikutus oli voitettu, niin lakkasi se kohina silmänräpäyksessä ja saattoi päättyä sulavaan, hienoon huiluääneen. Liikkeet käsillä

ja päällä ja kasvojen piirteillä seurasivat mukana, ollen milloin laajoja ja leveitä, milloin tuskin näkyvätä sormien päitten pianopianissimoa.

Eivätkä ne milloinkaan tuntuneet teeskennellyiltä taikka luonnottomilta. Jos niin olisi ollut, ei puhuja olisi saanut yleisöä mukaansa. Sillä niin pian kuin huomaa, että temppeja tehdään, niin ihailaan niitä, jos ne ovat taitavasti tehtyjä, eikä sitä, mitä niiden takana on.

Vaan kun Björnson puhui, niin tempasi hän mukaansa, veti luokseen, pakotti seuraamaan. Niin pitkän matkan päästä kuin hänen esiintymisensä ulottuu vetämään—ja se apaja ei ole pieni—sitos hän kuulijat itseensä, jopa kietoo heidät kahleihinsa. Vastustaminen ei auta, ja vaikka olisi ollut ikänsä vakuutettu siitä, että se, mitä hän sanoo, ei pidä paikkaansa, niin täytyy se myöntää oikeaksi ainakin sillä kertaa, kun hän sen sanoo. Arvosteluun ei ole aikaa. Sillä asia ajaa asiata, todistus tunkee toistaan kylkeen ja jos jää yhtä punnitsemaan, niin tulee toinen ja riistää puntarin kädestäsi. Siltä varalta, että ehkä ei yksi väite vaikuta, on olemassa toinen ja sen takana, kolmas, jotka pamahtelevat peräkkäin kuin raketit ilotulipyörässä. Niin kauan kun sen läheisyydessä olet, täytyy sinun ihmetellä. Ja kun se loppuu, taputtaa käsiäsi.

Vaan vaikka siis sanonkin, että Björnsonin persoonallinen vaikutus on pääasia, niin ei sillä ole sanottu, etteivät hänen sanansa semmoisinaanakin tekisi vaikutustaan. Ne sattuvat kuin nuolet tarkoitettuihin maaleihin. Sahahtavat kerta ilmassa vain ja ennenkuin tiedätkään, on kärki seinässä, ja niin syvällä, ettei edes pyrstösulka vavahda.

Mikä on sitten se seinä, johon hän ammuskeli? Se oli monivaimoisuuden musta seinä. Ei sen monivaimoisuuden, joka itämailla on luvallinen tapa, vaan sen, jota länsimaissa harjotetaan kenties vielä suuremmassa määrin, vaikka salaa. Ellei puhuja olisi kieltänyt kertomasta sanomalehdissä sanainsa sisältöä, tekisin sen mielelläni. Mutta hänen pyyntöään noudattaen, joka perustui siihen, että hän väärinkäsityksien välttämiseksi tahtoo kertoa näistä aroista asioista omilla sanoillaan, olen vaiti ja odotan, kunnes esitelmä ilmestyy kirjana.

Pääasian saanee kuitenkin sanoa. Sen, että hän vaatii ehdotonta puhtautta ennen avioliittoa, että hän katsoo sen saavuttamisen mahdolliseksi sopivan kasvatuksen avulla. Semmoisia kuin olot nyt ovat, turmelevat ne luonteen, kehittävät uskottomuutta, vilppiä ja petosta. Ihmiskunta näyttää kuitenkin yhä enemmän kallistuvan yksivaimoisuuden aatteeseen. Ja puhuja oli varma, että siihen lopulta tullaan kokonaan.

Päästäänkö sellaiseen paratiisiin, sitä lienee vaikea tietää. Mutta uskoa täytyi silloin, kun hän sen vakuutti ja löi nyrkkinsä kateederin laitaan. Hänen esittämiskykynsä vei väkisinkin mukaansa. Kun näki, kuinka lujasti hän itse luotti asiaansa, tuli siihen sillä kertaa itsekin luottaneeksi.

Ja jos tuo hänen luomansa taikavalaistus on haihtunut, sitten kun on saanut paperossinsa loppuun poltetuksi ja ehtinyt tarkemmin punnita yksityiskohtia, niin kaipaa sitä kuitenkin ja haluaa, että se kauemminkin kestäisi.

III.

Runebergin haudalla.—Ylioppilasten kunnianosoitus.

Helsinki, 22 p:nä toukok. 1888.

Kirjoitetaan pitkiä kirjeitä pienemmistäkin miehistä. Saanenhan sentähden minäkin kertoa vielä jotakin Björnsonista.

Viimeksi kulunut viikko on ollut oikea Björnsonin viikko, kaiken kaupungin huomio on ollut kääntyneenä melkein yksinomaan häneen. Hän on ollut kuin iso pyrstötähti, joka maailman avaruutta kierrellessään vähäksi aikaa osui näkymään meidänkin taivaanrannallamme. Perässään veti hän pitkän viirun valoa ja uusia aatteita, jotka hetkiseksi loivat monelle outoa loimoa meidän harmaisiin oloihimme. Toiset sitä ihastelivat ja taputtivat käsiään. Toiset olivat jo ennen hänen tuloaan hänestä paha ennustaneet, ja kun hän tuli, ristivät he silmiään ja vakuuttivat viimeisten aikain olevan käsissä.

Vaan toisessakin suhteessa saattaa Björnsonin oloa täällä verrata pyrstötähden kulkuun. Sillä missä hän vain liikkui, siellä oli hänellä tuuheaa töyhtö ihailijoita kintereillään.

En ole kertonut vielä hänen käynnistään Porvoossa, jonne ihmistulva Helsingistä epäilemättä oli siksi niin suuri, että tiedettiin hänen sinne tulevan ja siellä ehkä vielä puhuvankin.

Kun juhlakulkueen oli lähteminen liikkeelle Runebergin kodin kohdalta, osoitettiin Björnsonille ja

hänen rouvalleen paikka taiteilijain ja kirjailijain rivissä, jossa muun muassa kulki Sakari Topelius. Nuo molemmat runoilijat tapasivat toisensa siinä ensikerran. Heidän tervehdyksensä oli sydämellinen ja herttainen. Soma oli muuten nähdä meidän pienen, sievoisen lasten »sedän» seisovan tuon suuren jättiläisvartalon vieressä, joka kohosi kuin tunturi kukkulan rinnalla.

Ensimmäisenä puheenaiheena näkyi heilläkin olevan ilma.

—Täällä on niin kylmä täällä Suomessa, sanoi Topelius.

—Kaikkialla Pohjolassa puhaltavat tätä nykyä kylmät viimat,—vastasi siihen Björnson.

Kun sitten lähdettiin liikkeelle, kulkivat he vierekkäin. Topelius astui kumarahartiaisena ja katseli suoraan eteensä. Björnson kulki pää pystyssä ja tarkasteli kirkkaitten, kultasankaisten silmälasiansa takaa ympäröiviä seutuja. Silloin hän varmaankin teki sen huomionsa, jonka hän sitten lausui eräässä yksityisessä seurassa. Hän kummasteli sitä, että koko juhla-kulkueessa ei näkynyt ainoatakaan naista, ei muuta kuin paljasta »miesväkeä» (mandfolk).

Haudalla kun seistiin, oli Björnson mukana, mutta kaikesta näkyi, että hänen tuli ikävä siinä kuunnellessaan Estlanderin äärettömän pitkää ja kuivaa puhetta, joka ei tahtonut milloinkaan päättyä ja joka päätyttyään—alkoi uudelleen suomenkielisenä. Kerrottiin, että hän tuon juhlamenon aikana, jommoista ei liene ennen nähnyt, väsyi niin, ettei enää huolinut puhua haudalla, vaikka oli aikunut.

Mutta alhaalla asemahuoneella hän puhui ylioppilaille. Kun hän yhdessä Topeliuksen kanssa laskeutui hautakummulta pitkin kukkulan rinnettä kiertävää tietä, saavutti heidät ylioppilasten valkolakkinen jono, joka rientomarssissa kiiruhti junalle, ja ruoduittain heille kohotettiin raikkaat »eläköön» huudot. Asemalla sitten laulettiin: »Ja, vi elsker». Björnson astui esille kiittämään ja esitti eläköön-huudon Suomen ensimmäiselle tenorille Z. Topeliukselle. Ennenkuin juna pääsi lähtemään, laulettiin vielä useita lauluja, joita kaikkia runoilija läheltä kuunteli, ja muodostui hänen ympärilleen siihen suuri, tiheä ihmisryhmä.

* * * * *

Luonnollista on, ettei sellaisen miehen kuin Björnsonin käynti täällä voisi jäädä kunnianosoituksia hänelle synnyttämättä. Ei kuitenkaan olisi luullut, että ne niin isoiksi ja suurenmoisiksi muodostuisivat.

Mutta taantumisen henki synnyttää vastavirran ja luultava on, että eläköön-huudot Björnsonin, tuon kaiken edistyksen miehen kunniaksi kohosivat juuri sen tähden niin raikkaasti, että tahdottiin vähän vavahduttaa sitä ilmaa, joka paikoitellen alkaa käydä yhä tukalammaksi ja painostavammaksi.

Ylioppilaskunnan oli ensiksi aikomus panna toimeen juhla sille miehelle, joka omassa maassaan on ollut nousevan nuorison innostunut johtaja ja joka kirjoituksillaan on tavattoman syvästi vaikuttanut nykyisen sukupolven katsantotapaan. Se juhla olisi ollut jonkinmoinen kiitos niistä monista muista tuoreista aatteista, joita Björnson on meille antanut. Ja samalla olisi ollut tilaisuus sanoa hänelle, kuinka suuri on ollut hänen ynnä muiden norjalaisten vaikutus siihen nuoreen kirjallisuuteen, joka meillä parhaillaan on nurmen alta nousemassa.

Ylioppilaskunnan juhla jäi kuitenkin pitämättä, koska sen pelättiin tulevan kaupunkilaisten toimeenpaneman juhlan tielle. Mutta sen sijaan tehtiin kunnianosoitus toisessa muodossa, ja epäilemättä hyvin onnistuneessa.

Ylioppilaat näet kävivät laululla tervehtimässä Björnsonia niiden päivällisten aikana, joihin suuri joukko kansalaisia oli kutsunut hänet torstaina t. k. 10 p:nä.

Kun astui siinä sujuttelevassa valkotakkisessa rivissä, joka ylioppilastalolta kulki Kämpin ravintolaan, niin muistivat ehdottomasti mieleen nuo monet kerrat, jolloin kuljettiin suomalaisuuden aatteen edustajia samalla tavalla kunnioittamaan. Sitä nyt ei ole enää pitkiin aikoihin tapahtunut. Mutta aate se oli nuorison tälläkin kertaa saanut liikkeelle, vapaamielisen edistyksen aate, ja kuta lähemmä määräraikkaa tultiin, sitä selvemmäksi kävi ainakin tämän kirjoittajalle, että viime aikain akanvirrasta aletaan hiljalleen päästä irtautumaan. Yliopiston nuoriso oli kuin ensi askeltaan julkisuuden alalla ottamassa uudenaikaisen miehen ja uudenaikaisten mielipiteiden tunnustamiseen.

Ääretön oli ihmisjoukko meitä odottamassa. Esplanadi oli yhtenä mustana paikkana ja koko Kluuvikatu niin pakaten täynnä, että nelimiehinen rivi vaivoin pääsi sen parvekkeen kohdalle, missä oli tarkoitus laulaa.

Kohta kun helähytettiin ilmoille laulu: »Ja vi elsker dette landet», astui Björnson esille ja vähän jälempi hänen rouvansa. Niin pian kuin laulu oli loppuun kajahtanut, kohosi eläköön-huuto pitkin riviä.

»Minä kiitan teitä tästä laulusta», vastasi tähän Björnson äänellä, joka kuului kauas yli alhaalla olevan

väkijoukon.—»Joka kerta kun te tämän laulun minulle laulatte, tuntuu minusta, kuin te toisitte mukananne kaikkein rakkaimman, mitä minulla on: Norjan, minun isänmaani. Mutta minä en tahdo puhua teille Norjasta, vaan Suomesta, Kun minä näen tuon pitkän, valkoisen juovan polveilevan mustan väkijoukon keskitse, niin toivon minä, että te kulkisitte kautta koko maan samanlaisena valkoisena juovana, joka levittää valoa kaikkeen siihen pimeyteen, mikä kohtaa teitä tiellänne. Kun tapasin teidät ensi kerran tänne tullessani, pyysin ylioppilasten kohottamaan äänekkään eläköön-huudon Suomelle. Tahtoisin kerran vielä kuulla, kuinka yhdytte eläköön-huutoon tämän suuren kauniin tulevaisuuden maan kunniaksi!»

Ja siihen eivät yhtyneet ainoastaan valkolakkiset, vaan heitä piirittävä mustapäinen väkijoukko.

Kun oli vielä pari norjalaista laulua laulettu, joiden aikana runoilija yhä seiso i parvekkeella, palattiin »Savolaisen laulun» so i d e s s a takaisin ylioppilastalolle, sittenkun kerran vielä oli hurrattu Björnsonille ja Norjalle.

Sen pitempi ei ollut ylioppilasten mielenosoitus, muuta enempää ei tarvittukaan. Siinä oli kylliksi todistusta ei ainoastaan Björnsonille, vaan vielä enemmän meille itsellemme siitä, että Suomessakin on sen paras nuoriso uskaltanut kohottaa lippunsa hulmuamaan siinä raittiissa ilmassa, joka yhä täyteläisemmissä henkäyksissä alkaa aaltoilla meidän rannikoltamme kohti. Ja länsimaisella lämmöllään sulatella niitä nietoksia, jotka välistä uhkaavat huoneen korkuisiksi kohota ja sulkea tien kaikelta edistykseltä ja kaikelta uudelta.

»Savo», toukok. 8, ix ja 22 p:nä 1888.

HENRIK IBSEN JA ME SUOMALAISET.

Kun suuri mies tulee jossakin maassa niin kuuluisaksi, että muidenkin maiden alkaa sopia ylpeillä hänestä, esiintyy kohta elämäkertain kirjoittajia, jotka koettavat todistaa, että hän joko omaan tai vanhempainsa sukuperään katsoen oikeastaan onkin heidän omansa. Ja jos ei häntä tällä tavalla saada anastetuksi, koetetaan hänet keinotella omaksi hänen saamansa kasvatuksen ja sivistyksen tai ainakin hänen heille osoittamansa myötätunnon nojalla.

Niin kävi aikain kuluessa Homerokselle ja niin on käynyt monelle muulle hänen jälkeläiselleen.

Eihän tämä ole muuta kuin jaloa kilpailua, ilahuttava todistus siitä, että suuret miehet oikeastaan ovat kaikkien kansojen omia.

Vaikkei nyt voitaisikaan kieltää norjalaisilta sitä kunniaa, että Ibsen on Norjassa syntynyt ja että hänen vanhempansa olivat puhdasrotuisia norjalaisia, ei se kuitenkaan estä tanskalaisia ylpeilemästä siitä, että hän on saanut ensimmäisen kirjallisen sivistyksensä heidän kauttansa. Saksalaiset väittävät, että hän heidän keskuksaan on elänyt miehuutensa parhaat päivät, omistanut heidän kulttuurinsa ja heidän maassaan oleskellessaan kirjoittanut suurimmat mestariteoksensa. Ranskalaiset eivät ole hänestä ottaneet omakseen muuta kuin sen, minkä hän muka on heiltä ottanut: mainion tekniikkansa ja repliikkinsa terävyyden. Ja luultavasti keksivät ruotsalaisetkin jotakin, josta Ibsenin on heitä kiittäminen. Ovathan kaikki skandinaavit serkuksia keskenään ja pikkuserkuksia germaanien kanssa.

Entä me suomalaiset!

Meille tulee usein se kunnia, että meidät luetaan skandinaaveihin. Kun ulkona maailmassa tulee puhe Ibsenistä, Björnsonista, Liestä, Strindbergistä y.m., sanotaan meille heidän johdostaan kohteliaisuuksia niinkuin omista miehistämme, ja kun huudahdetaan: *la lumière vient du Nord!* (valo tulee pohjolasta), saamme mekin olla kannoilla mukana.

Välistä saamme olla toisillakin kannoilla mukana. Kun ranskalainen tahtoo mielitellä meitä oikein hienosti, puhuu hän ensin hyvin kauniisti Tolstoista ja Turgenjevistä ja Dostojevskistä ja lisää sitten suojelevasti: *vous etes russes, n'est-ce pas!* (tehän olette venäläisiä tekin!) Me nyt emme kuitenkaan ole skandinaaveja emmekä venäläisiä. Mutta eihän olisi niin tuiki ihmeellistä, jos me kaiken tämän jälkeen ylpistyisimme niin, että koettaisimme hankkia itsellemme oikeuden Ibseniinkin.

Ja miksikä ei!

Tiedetäänhän, että suomalaista verta juoksee virtanaan norjalaisten suonissa ja kuka tietää, eikö Ibsen, samoinkuin Lie, ole saanut siitä osaansa. Olen ollut huomaavinani, että kun norjalaiset kirjailijat

kuvaavat jotakin oikein kamalaa ja puistattavaa ja ontosilmäistä jossakin henkilössään, hakevat he siihen selityksen siitä, että hänen suonissaan vuotaa—»finnblod» (suomalaista verta). »Merentyttäressä» sanotaan tuosta »mystillisestä, vieraasta miehestä», että hän oli »födt over i Finland» (syntynyt Suomessa). Ja novellissaan »Den fremsynte» (Näkijä) koettaa Lie todistaa, että norjalaiset ovat saaneet parhaat kansalliset ominaisuutensa—suomalaisilta!

Ajatelkaas, jos se olisi ollut atavismia Ibsenissä, joka loihti esille tuon oudon, salaperäisen puolen hänen mielikuvituksessaan! Entä jos se oli suomalainen noita, joka noin purkihe esiin! Noita!

Niin, mutta sehän hän oikeastaan onkin, suomalainen noita runoilijaluonteeltaan: itseensä sulkeutunut, harvasanainen, synkkämielinen, ihmispelko, joka yksinäisyydessään hautoo elämän syntyjä syviä ja silloin tällöin pitkään väliaikain kuluttua lausuu salaperäisen viisauden sanansa.

Eihän meiltä suomalaisiltakaan siis puutu syytä ottaa osaa kilpailuun Ibsenin omistamisesta.

Mutta me voimme kuitenkin luopua tästä kilpailusta, koska on muita aloja, joilla voimme kilpailla hänestä paljoo suuremmalla menestyksellä. Me voimme kilpailla siitä vaikutuksesta, joka hänellä on ollut meihin ja joka—suotakoon ainakin meidän itsemme uskoa se—on ollut yhtä suuri meillä kuin missään muussa maassa.

Ibsenillä ei meidän maassamme ole paikkaansa toisten suurten kirjailijain rinnalla, niinkuin hänellä omassa maassaan on paikkansa Björnsonin, Lien y.m. rinnalla. Hän täytti meillä tyhjän paikan. Eikä ainoastaan niin, että hänen draamansa olisivat olleet kirjallisia merkkitaipauksia, ne olivat samalla uusien aatteiden juhlia, joiden loistoa eivät mitkään kotimaiset kirjalliset muistopäivät himmentäneet. Vanhemmat runoilijamme olivat joko menneet manalle tai asettuneet talviteloilleen ja uusia ei ollut vielä ilmaantunut; kaikkien huomio oli suuremmassa määrässä kuin koskaan ennen suuntautunut länteen, etupäässä Ruotsiin, josta me niin usein olimme tottuneet vastaanottamaan kirjallisia ja muita herätyksiä. Herättäjä, aatteiden antaja, taidemuotojen uudistaja ei tullut tällä kertaa Ruotsista, tuli vuorien takaa, »over de høje Fjelde», maasta, josta me siihen saakka olimme tuskin mitään tienneet ja jonka kirjailijat olivat meille vielä vähemmän tunnetut. Mutta me omistimme hänet heti, sillä hänessä oli jotakin, jota meillä oli kaikki edellytykset ymmärtää. Hänessä oli sitä totisuutta, raskasmielisyyttä ja pessimismia, jota pienet olot, vuosisatain sorto vieraiden valtain alla ja kansan pietistinen kasvatus ovat omansa synnyttämään. Mutta sen lisäksi oli hänessä jotakin muutakin, oli ennakkoluuloista vapauttavaa voimaa, vastustusta ja vihaista mieltä olevia oloja vastaan, joka ei kenessäkään omista kirjailijoistamme ollut puhjennut ilmi niinkuin hänessä.

Tietysti oli Ibsenin vaikutus samanlainen muissakin maissa, mutta muualla oli kuultu vapauttavia sanoja muiltakin huuililta, oli kuultu ruoskan vinkuvan muissakin käsissä. Muualla elettiin verrattain valoisemmissa oloissa yleensä ja paljoo vapaammassa paino-oloissa erittäin. Sentähden tervehti häntä meillä se yleisö, joka kykeni vastaanottamaan uusia vaikutuksia, innostuksella, jota ei ole tullut kenenkään muun osaksi.

Tuossa tuokiossa opimme me norjankieltä lukemaan. Olin juuri tullut ylioppilaaksi (v. 1880), kun ensi kerran kuulin puhuttavan Ibsenistä. Ostin hänen runonsa ja aloin niitä tavailla. Puolet sanoista olivat minulle tuntemattomia tai ymmärsin minä ne väärin, selittäessäni ne ruotsin mukaan, mutta siitä huolimatta opin minä niistä ulkoa useita niinkuin: »Bergvaeg brist med drön og brag for mitt tunge hammerslag»— »Agnes, min dejlige sommerfugl».—Ihmeellinen oli noiden voimakkaiden säkeiden vaikutus meihin, jotka olimme tottuneet Runebergin, Topeliuksen ja suomalaisen kansanrunouden lempeämpään lyriikkaan.

Kun ovi kerran oli auennut, astuimme me sitten Ibsenin draamallisten henkilöiden pylvästöön, tutustuen ensiksi niihin taideteoksiin, jotka hän aikaisemmin oli luonut, ja sitten niihin uudempiin, joita hän aina säännöllisten väliaikain kuluttua pystytti eteemme. Suomalainen Teatteri piti huolta siitä, että Ibsenin henkilöt asetettiin ilmielävinä eteemme, ja on meillä ilo omistaa sellainen hänen naisluonteittensa esittäjä kuin Iida Aalberg, jonka asetamme siinä kohden yläpuolelle kaikkia muita. Noran luonteen tulkitsijana ei hänellä lieneäkään vertaistaan, ei ainakaan monta.

»Noran» jälkeen tulivat Ibsenin muut draamat kukin vuorollaan, joista jokainen on meillä esitetty ja jotka melkein kaikki ovat herättäneet vilkasta keskustelua ja ylläpitäneet kirjallista harrastusta, jommoista emme ennen olleet nähneet. Kävi kahden vuoden väliaika välistä pitkäksi, mutta siitä huolimatta jaoimme me kuitenkin aikamme näiden kirjallisten merkkipäiväin mukaan. Viime vuonna ei ollut »Ibsen-vuosi», mutta tänä vuonna se taas on ja me odotamme joulua jännityksellä ja samalla luottamuksella, varmoina siitä nautinnosta, jota »uusi Ibsen» on meille taas tuottava.

Ibsenin merkitys meillä on vielä siinäkin, että hän, kulkien loistavana pyrstötähtenä harmaalla kirjallisella taivaallamme, toi tullessaan koko sikermän muitakin tähtiä, jotka valaisivat meitä niinä

väliaikoina, jolloin hän itse oli piilossa. Virinnyt myötätuntoisuutemme Ibseniin sai meidät tutustumaan Björnsoniin, Liehin, Kiellandiin ja Garborgiin. Norjalainen kirjallisuus kävi meille yhtä rakkaaksi kuin omamme ja syrjäytti osaksi ruotsalaisen. Norjankieli tuli meille kulttuurikieleksi ja kärsivällisesti tavailimme me outoa kansanmurrettakin Garborgin kirjoissa. Tällä kielellä, jota me tunnumme vain kirjallisuudesta, on meidän korvissamme omituinen, juhlallisen voimakas kaikunsa, sen sanoilla on meille tuoreempi ja kuvaavampi merkitys kuin niille, jotka käyttävät sitä jokapäiväisenä kielenään. Jos sitä sitten kuulemme jonkun norjalaisen huulilta, niin nostaa se puhujan meidän silmissämme jonkinlaiseen tenhopiiriin ja tekee tavallisesta merimiehestä tai jonkin sahalaitoksen konttoristista—ibseniläisen henkilön. Se tekee meihin samanlaisen vaikutuksen kuin esim. italiankielessä käytetyt tunnetut latinalaiset sanat, joita luulimme voitavan käyttää vain vanhassa klassillisessa runoudessa.

Mutta minä huomaan alkavani käydä juhlalliseksi! Niin käy aina, kun on kysymys Ibsenistä. Käy niinkuin jotakin vanhaa duomoa katsellessa, jota aikoi tarkastaa vain ohimennen, mutta jonka juureen kuitenkin pysähtyy tuijottamaan, kunnes niskaa alkaa pakottaa ja päätä huimata. On siis aika lopettaa. Tiedänhän, että me suomalaiset, kun on kysymys Ibsenin ihailemisesta, kuitenkin viemme voiton kilpailussa kenen kanssa hyvänsä.

»Uusi Kuvalehti», maalisk. 15 p:nä 1898, ja eräs Ibsenin kunniaksi toimitettu norjalainen juhlaulkaisu, hänen täyttäessään 70 vuotta.

PAAVI LEO XIII.

Jouduin hiukan omituisella tavalla tekemisiin paavi Leo XIII:n kanssa tai oikeastaan vain hänen Vatikaninsa. Oli näet Roomaan tultuamme ensimmäisenä työnä asunnon hankkiminen. Kun tahdottiin huone hyvälle paikalle, josta olisi näköala niin laaja kuin suinkin yli ikuisen kaupungin ja sen ympäristöjen, kesti kuleksia päivän ja toistakin eikä sittenkään vielä osattu oikeaa valita. Näillä harhailuretkillä tultiin kerran Pietarinkirkon edustalle. Saadapa tämän torin varrelta jokin huone, niin tässä olisi kaikki, mitä tarvittaisiin: tuo komea kirkko, sen mahtava pilaristo, suihkulähde keskellä ja kaiken päivää kirkkomiesten vilkasta liikettä! Kuinka siinä seisoskelimme ja tähtäilimme, niin jo valitsimme kirkon seinustassa olevasta monikerroksisesta kivirakennuksesta sen kerroksen ja ne ikkunat, joita mielestämme sopisi kysäistä. Ja jo kysäisimmekin luokse ehättävältä oppaalta, luuliko hän tuossa talossa olevan huoneita vuokrattavana. Italialaiset oppaat ovat kyllä tottuneet mitä kummallisimpiin kysymyksiin, eivätkä he helposti hämmästy. Mutta tämä oli vähällä lentää selälleen. Eikä se ihme ollutkaan, sillä me olimme halunneet vuokrata huoneita itsestään Vatikanista ja päälle päätteeksi olimme tähdänneet silmämme paavin omiin ikkunoihin.

Se oli harmillista kyllä, sillä jouduttuamme museoihin, näimme sieltä, että näköala on ensimmäisiä maailmassa. Sillä paitsi Pietarinkirkon edustaa ja koko Roomaa näkyy sieltä kaupungin yli ihanat Albanolaisvuoret vihertävine rinteineen ja sinertävine huippuineen.

Ikkunat eivät kuitenkaan ainoastaan siitä syystä ole merkilliset. Ne ovat kirkkohistoriallisestikin kuuluisat, sillä myöhään yöhön niistä tuikkiva tuli ilmoittaa hartaille katolisille, että heidän välittäjänsä Jumalan tykönä valvoo ja työskentelee valtakuntansa vahvistamiseksi.

Nykyinen paavi on vanki, niinkuin tiedetään. Sen jälkeen kun Italian yhdistetty kuningaskunta perustettiin ja paavin maallinen valta hävitettiin, ei hän astu ulos Vatikanin muurien sisältä eikä esiinny Rooman kaduilla niissä suurissa juhlaulkueissa, jotka ennen aikaan kaikkia ulkomaalaisia ihastuttivat. Silloin tällöin hän vain suurina juhlina kannattaa itsensä Pietarinkirkkoon messua lukemaan tai esiintyy muutamia kertoja vuodessa valitulle joukolle kotoisessa Sistinan kappelissaan.

Vaan vaikkakin Leo XIII on maallisesti vanki, vaikkei hän entisten sotapaavien tavoin astukaan ratsun selkään ja riennä keisareja tai uppiniskaisia kuninkaita kurittamaan ja vaikkeivät pannanuolet enää singahdakaan maihin ja kansoihin, on hän kuitenkin ehkä mahtavampi kuin monet hänen mahtavimmista edeltäjistään. Noiden ikkunainsa takaa johtaa hän omiatuntoja ja maailman menoa näkymättömillä langoilla taitavammin ja varmemmin kuin miekalla, tulella, kahleilla ja inkvisitsionilla.

Hänen politiikkansa salaisuus on siinä, että hän on ensimmäinen niin sanoaksemme »uudenaikainen» paavi. Hän ei ole tunnustanut uuden ajan aatteita omikseen, hän taistelee yhäkin epäuskoa ja kieltämisestä vastaan, mutta hän on kuitenkin ottanut ajassa liikkuvat aatteelliset voimat palvelukseensa.

Niiden avulla hän on ensiksikin vienyt voiton Bismarckilta vääntäessään hänen kädestään »toukokuun lakien» miekan; vaatimalla kirkolta osanottoa yhteiskunnallisiin parannuspuuhiin hän on osoittautunut

niitä vastustavien hallitusten vaaralliseksi kilpailijaksi ja tunnustamalla Ranskan tasavallan hän on hankkinut katoliselle kirkolle suurta kannatusta maassa, jossa sen paperit ovat olleet huonossa arvossa. Katolisen kirkon vanhat traditsionit, jotka aina ovat olleet yksinvallan puolella, on hän täten rikkonut, mutta hyöty siitä on ollut suuri.

Jos mieli näitä tuloksia oikein ymmärtää, täytyy ymmärtää se uusi järjestelmä, jonka mukaan Leo XIII on paavillista politiikkaa johtanut. Hänen toimintatapansa ei näet ole eikä voikaan olla muuta kuin varovaista mukautumista ajan vaatimusten mukaan sekä mitä sitkeimmän tahdonlujouden käytäntöön panemista. Ilman melua ja ilman tarpeettomia voiman näytteitä, mutta aina tarkasti ja kylmäverisesti hän on ohjannut »kirkkovenheensä» uudenajan virtaisille vesille heittäen siitä suurimmissa aallokoissa pois vanhojen traditsionien häiritsevää painolastia. Ja ainoastaan sen avulla hän on laajentanut kirkon valtaa enemmän kuin kukaan muu paavi neljänä viimeisenä vuosisatana.

Vaan äskettäin on tämä Vatikanin vanha valtiomies kenties lyönyt kaikista suurimman »tikkinsä»—jos saanee korttipelistä lainattua sanaa käyttää vertauksena niin pyhän miehen toimista kuin paavi on.

Katolinen kirkko on tietysti kärsinyt yhtä paljon kuin protestanttinenkin niistä mullistuksista, joita luonnontieteet ovat saaneet aikaan ihmisten käsityksissä. Kuta sotaisemmalle kannalle on asetettu ja kuta itsepintaisemmin on pidetty kiinni kaikista Vanhan Testamentin erehdyksistä näissä asioissa, sitä tuntuvammaksi on tullut tappio. Nyt on paavi kuitenkin luopunut kirkkoa siinä kohden johtaneesta tuomitsemisjärjestelmästä ja asettunut ymmärtävälle ja välittävälle kannalle. Se on tapahtunut hänen äskettäin julkaisemassa, mitä suurinta huomiota herättäneessä paimenkirjassaan, jossa puhutaan raamatun uskon suhteesta luonnontieteisiin.

Voidaan kenties kysyä, mitä tekemistä tällä on käytöllisen kirkkopoliitikan kanssa. Mutta tuskinpa mikään muu kuvaa Leo XIII:n koko toimintaa paremmin kuin se tapa, millä hän määrää kirkon teologiien suhteen luonnontieteitten harjoittajiin. Hänen kirjoituksessaan ei näet tapaa dogmaattista suvaitsemattomuutta ja kerettiläisten tuomitsemista, ei mitään vihaa tieteitä ja uutuuksia kohtaan. Paavi, joka on vähän runoilijaakin ja on ennen aikaan tehnyt latinalaisen runon telegraafista, aukaisee taitavalla kädellä sen rajan, joka kulkee uskon ja tiedon välillä ja vetää sen niin, että se voi sopia ajan uusiin ja yhä uudistuviin vaatimuksiin. Tässä paimenkirjeessä myönnetään näet selvästi, että luonnontiede nykyisellä kehityskannallaan on yhtä voimakas valta kuin kirkkokin, jonka tulee kohdella sitä kuin vertaistaan, koska se ei enää voi sitä kukistaa enempää teologisten opinkappalten kuin interdiktin ja pannankaan avulla.

Omituista on, että paavi Leo XIII, samoin kuin moni kirkon helmassa syntynyt epäilijä, muiden muassa Lutherus, vetoo kirkkoisä Augustinukseen määrätessään kirkollisen teologian suhdetta luonnontieteisiin. Hippon muinoinen piispa näet lausui: »Niille vastustajistamme, jotka esittävät meille kumoamattomia todistuksia luonnon laeista, tulee meidän osoittaa, että ne eivät sisällä mitään, joka olisi ristiriidassa raamatun kanssa.» Tähän perustuen tulee paavikin nyt siihen johtopäätökseen, ettei mitään asiallista eroa ole olemassa teologin ja fyysikon välillä, jos vain molemmat varovat kukin alallaan väittämästä mitään umpimähkään ja otaksumasta tunnetuksi sitä, mikä ei ole tunnettua.

Leo XIII ei siis rupea vastustamaan viimeisten vuosisatojen ääretöntä luonnontieteellistä edistystä, mutta koettaa pelastaa uskolle isännyyden julistamalla, että kirkon teologiien asiana ei ole langettaa tuomiotaan silloin, kun raamattu ja luonnontieteet ovat ristiriidassa keskenään, vaan että heidän tulee osoittaa, ettei tätä ristiriitaa ollenkaan ole olemassa, jos vain raamattu oikein ymmärretään. Uskon tulee siis mukautua tiedon mukaan eikä päinvastoin. Niinkuin siis näkyy, on tuo nerokas vanhus tutkinut ja pitänyt silmällä aikansa suuria voimia ja tullut huomaamaan, ettei niitä voi musertaa »sitä kalliota Pietaria» vastaan. Hän ei tahdo alistaa uskoa tieteen alle, mutta hän ei ryhdy dogmin miekkaan, johon niin moni kirkkoruhtinas on kaatunut, sillä hän ei tahdo saattaa kirkkoa vaaraan. Hän tuntee ja pelkää tieteitä, ja estääkseen niitä räjäyttämästä kirkon perustuksia ilmaan laajentaa hän uskon rajoja. Siitä on katolinen kirkko hänelle kiitollinen, sillä hänen kauttaan on se kaikessa hiljaisuudessa paisunut mahtavammaksi kuin on voitu aavistaakaan.

Epäilemättä syntyy itsestään kysymys, millä silmillä protestanttisen kirkon on tätä paavinvallan lisääntymistä katsottava. Meillä ei kysymys voine koskaan tulla polttavaksi, mutta niissä maissa, joita katolisuuden keskipiste on lähempänä ja joissa kansan luonne ja kansan sivistys tarjoaa suotuisamman maaperän tämän uskonnon leviämislle, saattaa vaara olla suurikin. Sillä niitä on paljon niitä viime vuosikymmeninä kirkon tarhasta eksyneitä lampaista, jotka hakiessaan tyydytystä uskonnolliselle tunteelleen luulevat löytävänsä sen suvaitsevaisen katolisen kirkon helmasta.

»Uusi Kuvalehti», kesäk. 1894.

MATKALTA PARIISIIN V. 1889.

Merimatka.

Helsinki katoaa yhä kauemmaksi, painuu painumistaan pienemmäksi. Tästä kun aukinaisen tupakkahytin oven läpi katselen, ei näy muuta kuin kaitainen ruskea viiru ja sieltä täältä valkealta paistava paikka, varmaankin jokin valkeaksi rapattu suurempi rakennus.

Tuntuu niin omituiselta ajatella, että on niin pieneksi kyyristynyt se, joka äsken näytti niin suurelta ja mahtavaltakin.

Laiva seisoి valmiina lähtemään Keisarillisen Palatsin kohdalta. Aamulla kello 10 soitettiin kolmannen kerran. Piti heittää hätäiset hyvästit ja kiiruhtaa kannelle. Oli lempeä tuuli ja lämmin ilma. Päiväpaistetta tulvi tulvimalla rantatorille. Silmiä melkein häikäisivät palttinanvaaleat kivimuurit torin ympärillä ja korkealle kohoava Nikolainkirkon seinä. Torin toisessa päässä lakkaamatta hääri ostajia ja myyjiä. Heidän takanansa, päitten yli näkyen, jyryyttää punainen omnibusvaunu ja kuuluu tuon tuostakin sen kellon soitto. Perimmäisillä perillä kappeli-esplanadin tuuheaa vihreys ja sitä vastaan korkea Grönqvistin kivitalo, jonka katolla laiskasti liehuu velto lippu. Ja tuon taulun katkaisee paksu sähkölanka, joka pylväs pylvältään vie seurahuoneelta poikki torin suureen uuteen rantahalliin, jota sähkö iltaisin valaisee.

Toisaalla juoksee leveä katu ylös Katajanokan mäelle, vie rantasillan yli kanavan poikki ja katoi kiertäen juhlallisen venäläisen kirkon ympäri. Kadulla on alituista liikettä. Ajureja ajaa ylös ja alas ja yht'äkkiä rämähtää marssivan pataljoonan rummutus, hetken päästä uudistuen. Käy sääliksi noita sotamiehiä kuluneissa huonoissa vaatteissaan. Me menemme merelle, raittiiseen ilmaan, he kasarmiaan kohti, jossa on näköala rajoitettu ja sää aina samea.

Sitten lähdetään, aletaan poistua. Kankeasti ja hitaasti kampeaa suuri laiva kokkaansa köysien ja purjeitten avulla merelle päin ja kääntää peränsä maata kohti. Verkalleen alkaa se hivuttautua ulommas. Sen lähtöä on katsomassa joukko rannalla, josta liinat alkavat liehua. Näkee, kuinka katseet teroittuvat viimeiseksi hyvästiksi. Mutta muut kaikki näyttävät niin vähän välittäviltä. Keikkailen piirtävät purjepurret värehtivää veden pintaa, eläen omia aikojaan. Ostava ja myyvä yleisö tuolla taampana maalla kuhisee omaa kuhinataan muurahaishommissaan. Ikäänkuin ilkkuen vingahtelevat pienet höyryvenheet satamassa, pyyhkäisten laivamme kokan editse niinkuin pahankuriset kärpäset kankealiikkeisen härän turvan ohitse.

Härkä tuhkaisee sieraimiinsa, lisää vauhtiaan ja asettaa kulkunsa muutamaan Viaporin salmeen. Yksityiset ikkunat rantarakennuksessa katoavat ja sulavat yhdeksi pitkäksi riviksi. Kaupungin humina on lakannut kuulumasta. Vielä vähän aikaa Viaporin uhkaavien vallien välissä, joista tuijottavat ontot mustat ampumareitit, ja sitten ollaan aavalla ulapalla, kynnetään sen sinistä pintaa, kokka Rääveliä kohti.

Nyt on Helsinki kadonnut. Ei näy merkkiäkään siitä, eikä maasta muualtakaan. Paljas sininen taivas ja vielä sinisempi meri. Siellä täällä paistaa kaukaa Ahdin peltojen periltä jokin purje. Kokan edessä on nyt juuri päivän kuvastus veteen. Laineet murtavat valon ja hajoittavat ja pienentävät sen niin, että muodostuu leveä hohtava tie häikäisevää valoa sinne päin, minne menemme. Tulee ajatelleeksi, että onkohan se enne niistä uusista maista, joihin mennään.

Mieli käy väkisinkin virkeäksi. Huolet haihtuvat itsestään. En ajattele mitään. Antaun vain hetken olemiseen ja sallin laivan hiljalleen keinua loivia laineita myöten, joiden vihreillä harjoilla silloin tällöin pärskähtää kimppunen valkeata merivahtoa.

Meri on isonnut sitten eilisen. Ympyrä, jonka keskipisteestä emme näytä mihinkään pääsevän, on avartunut. Maata ei näy missään, ei ole näkynyt koko päivänä. Veden ja taivaanrannan rajassa vain joitakuita haihtuvia pilvenhattaroita, jotka eivät uskalla lähetä sen likemmäksi.

* * * * *

Eilen iltapäivällä saavuttiin Rääveliin. Kun Suomen ranta oli jonkin aikaa ollut aseettoman silmän näkemättömänä, alkoi keulan edestä häämöttää kirkontorneja ja kellahtavaa rantaa. Tornit merkitsivät Rääveliä ja ranta Vironmaata. Kun tultiin likemmä, erotti jo laivain mastoja satamassa ja niiden takaa vihreitä puita ja peltoja. Satamassa tuli luotsi laivaan ja ohjasi sen puusta rakennetun suunnattoman suuren hevosenkengän muotoisen aallonmurtajan kainaloon, johon seisatuttiin puusillan kupeelle muutamaksi tunniksi. Rannalla jo huomasi, että maa oli suurta Venäjän valtakuntaa. Venäläisiä tullivirkamiehiä pakkautui heti paikalla laivaan ja alkoi penkoa maalle jäävien matkustajien matkalaukkuja. Ainoastaan upseerit pääsivät muutamalla murahduksella, johon santarmi vastasi

alamaisesti kättä hattuun vieden.

Kaupunkiin, joka on hyvän matkaa satamasta, ei ehditty mennä. Laivan seistessä saatiin vain tyytyä puumöljää myöten kävelemään. Siellä kuulin jo viron kieltä puhuttavan. Jouduin suustani kiinni muutaman kaljaasin omistajan talonpojan kanssa, jonka uusi venhe parhaallaan tyhjensi halkoja. Puheihin päästyä osoitti hän minulle kaupungista häämöttävää kukkulaa, jonka päällä oli joukko kirkkoja torneineen. Siihen kertoi hän tarun mukaan haudatuksi virolaisen runosankarin Kalevipoegin. Ja miehellä tuntui olevan tarkat tiedot kansansa vanhoista taruista. Eikä ainoastaan oman kansansa, vaan meidänkin. Väinämöiset ja Ilmariset olivat hänelle tuttuja miehiä. Ikävän vaikutuksen teki minuun Räävelin puoli. Ehkä vaikuttivat siihen viime aikain surulliset kertomukset Viron kansallisista pyrinnoista, ehkä myöskin synkkä ruma satama, jossa oli likainen tervanväri vallalla eikä ollenkaan sitä iloista päiväpaisteista luonnetta, mikä niin suuresti virkistää mieltä Helsingin satamassa.

Räävelistä kun lähdetään, ei seisatuta ennenkuin Lyypekissä. Kaksi päivää olemme jo kulkeneet ja vielä on kolmas edessä.

Aamulla, kun hyvin maatun yön jälkeen nousee ylös kannelle, kulkee katse ympäri avaran näköpiirin. Jokaiselta suunnalta näkee vain vettä ja taivasta ja pieniä lipattelevia laineita, jotka tuskin jaksavat kohottaa suurta raskasta runkoa. Kun silmä on ehtinyt ensi häikäisystään selvitä, astuu autereen takaa esiin purje purjeen, laiva laivan perästä. Ne, jotka ovat aurinkoa vasten, näyttävät mustilta kuin varjo taikka muistuttavat ne purjeineen isoja karpäsiä valkealla vaatteella. Jota vastoin toisella puolen olevat hohtavat täydessä valaistuksessa, purjeet paistavat valkeina ja näkyy niiden pullistuminenkin tuulessa.

Matkustajat alkavat saapua kammioistaan ja tulevat vähitellen kaikki avaralle pitkälle kannelle, jossa joko istuvat mukavissa sohvilla taikka käyskentelevät joutilaina edestakaisin. Aurinko on täällä vielä kuuma kuin kesällä ja tuuli lämmin ja leuto. Ruumis ja sielu lepäävät, ja ainoa tunne on suloinen raukeus. Sitä ei häiritse mikään. Ei ympäristökään, joka käy vähitellen yksitoikkoiseksi. Muiden matkustajain kanssa on pian puhunut loppuun kaikki puhuttavansa. Kirja tosin on aina kädessä, mutta lehdet kääntyvät hitaasti. Se unhottuu polvelle ja vähän väliä tapaa itsensä tuijottamasta määrättömään kaukaisuuteen. Siellä on vain sama sini ja samat purjeet, joita ilmestyy aina uusia entisten poistuvain sijaan.

Soitetaan syömään. Se ei ole vähäinen huvitus. Se on varsinkin siihen nähden suuri, että sen jälkeen voi taas vielä häiritsemättömämmin antautua olemiseensa. Joutessaan kulkee kannella ristiin rastiin, käy joka sopen, tarkastaa kauan mastoja, nuoria ja nuoraportaita. Niiden lävitse tuijottaa kaiteeseen nojaten laineeseen, joka ulkonee laivan sivusta ja katkeaa vaahtooselle harjalle. Jättää sen ja seuraa kivihiilisavua, joka paksusta piipusta kumpuaa mustana häntänä ulos, jää jälelle ja laskeutuu raskaampana kuin ilma pitkin meren pintaa. Kun sitä on aikansa nähnyt, istuu koneruuman luukun suulle, ja katselee sinne alas kuunnellen koneen lakkaamatonta työtä, jonka jokainen jyskytys työntää meitä syli syleltä eteenpäin, suoltaen alleen tuota äärettömän pitkää tietä.

Yksi huvitus on laivan ohjaus. Ruorimies seisoo hänelle tehdyssä suojuksessaan, josta hän melkein liikkumaton katselee vuoroin eteensä, vuoroin kompassiin. Ulkona kannella kävelee perämies lakkaamatta edestakaisin ja määrää tuon tuostakin suunnan. Ei hän monta sanaa puhu, vastaa vain lyhyesti johonkuhun uteliaan matkamiehen kysymykseen, ja näyttää tottuneen äänettömyyteen, joka tuntuu täällä merellä yhtä luonnolliselta kuin kirkossa tai suuressa synkässä korvessa.

Sillä lailla kuluvat täällä tunnit toinen toisensa perästä. Pienenä poikkeuksena on vain se, jos sattuu maata nousemaan merestä. Kiikarit ojennetaan sinne ja ahnaasti tarkastetaan rantaa. Gottlanin suuri saarento oli tänään puolenpäivän aikaan laivasta oikealla. Se oli korkea maa, jossa näkyi taloja ja kyliä.

Rannemmalla kuului olevan kaupunkikin, vaikka silmiin paistava aurinko esti sitä näkymästä. Ohitse mentäessä tuli omituisella säälillä sekaisella uteliaisuudella ajatelleeksi, että sielläkin niitä on ihmisiä, jotka elävät ja harrastavat ja mitähän harrastanevat mikin? Ovatkohan olot siellä samanlaiset kuin meidän vai paremmat? Jos olisi seisautua sinne, ihka outojen sekaan, jossa ei kukaan tunne!

Mutta maa jäi taakse, katosi pois ja unohtui. Ja taas on laiva ainoa huomion esine ja ainoa hauskuus. Jos ei olisi päivä niin helakka, meri niin suloinen ja siivo, niin voisi tuskastua sen yksitoikkoisuuteen. Mutta nyt sille antaa anteeksi ja on kiitollinenkin, kun tietää, että se herättyään ja suututtuaan kyllä saattaisi näyttää toisetkin tapansa.

Ilta ja yö on miltei kauniimpi kuin päivä. Aurinko pyörii punaisena pallona veden rajaan, koskettaa sitä ja laskeutuu siihen kuin uimasilleen antautuva, joka ensin varpaitaan kostuttaa, sitten painuu vyötäisiään myöten ja yht'äkkiä sukeltaa umpimähkään ja näkymättömiin.

Samassa alkaa tulla pimeää. Taivas ja meri muuttuvat harmaiksi ja usmaa alkaa kohota hiukan. Silmä ei erota vettä kuin muutamia syliä kahden puolen laivan. Mutta läpi hämäryyden vilkkaa kaukaisia

valoja. Ne ovat majakkain tulia, joista toiset loistavat liikkumattomina, toiset taas syttyvät ja sammuvat vähäisen väliajan kuluttua. Ja niiden väliä taivaltaa laiva, kääntäen kokkansa yhdeltä tuollaiselta merilyhdyltä toiselle. Kone lyö ruumassa, vesi pursuaa perän alla ja kokassa se kohisee kuin koski kiven kohdalla. Se on kuin kehtolaulun tuuditusta, jota on mahdoton vastustaa. Uni valtaa vähitellen kaikki muut paitsi koneenkäyttäjät ja perämiehet, joiden täytyy valvoa.

Maamatka.

Yön maattuamme heräsimme siihen, että laivan pilli tuon tuostakin huuteli valittavia, pelonsekaisia säveliä, jotka vaikuttivat omituisen arastuttavasti. Seistiin näet sakeassa sumussa ja huudot olivat varoittavia ääniä muille laivoille sitä varten, ettei yhteentörmäyksiä tapahtuisi.

Oltiin pääsemässä Lyypekkiin ja täytyy myöntää, että oli harmillista sillä lailla seistä ja odottaa toimetonna. Laivan kansi, jota jo kolme vuorokautta oli ikävikseen mittaillut, melkein poltteli jalan alla. Ulkomaan, tuo outo ja omituinen, oli ihan tuossa muutamain sylien päässä, mutta läpinäkymättömän esiripun takana.

Vihdoin se kuitenkin kohosi ja eteen aukenivat uudet näköalat, ihan erilaiset kuin siellä kotona. Laiva lähti pujottelemaan kaltaista polveilevaa jokea. Kahden puolen sitä kohosivat rannat, toisin paikoin yleten pienoisiksi loiviksi kukkuloiksi. Kaikki oli viheriäistä ja viljeltyä. Ei pienintä kolkkaakaan, jota ei ihmiskäsi olisi vallannut. Metsätkin, joissa näkyi kasvavan meille vieraita puita, olivat viljeltyjä, istutettuja ja hyvin hoidettuja.

Edestä häämöttivät jo Lyypekin kirkkojen tornit. Ja kuta lähemmä tultiin, sitä sakeammaksi tuli se metsä, joka muodostui laivain mastoista kaupungin satamassa. Vähän ajan päästä ei niitä enää voinut lukeakaan. Niitä kasvoi sadoittain, toistensa takaa. Höyrylaivoja, purjelaivoja kaikkien kansojen lippuja liehuttaen seisoivat vieressä kiinni niin pitkälle kuin silmä kantoi. Kuljettiin ainakin pari kilometriä kapeaa väylää myöten, joka syntyi niiden väliin. Ei voi sanoin kuvata sitä hälinää ja melua, joka vallitsi satamassa. Vipukoneitten hurina oli huumaava. Siihen yhtyi merimiesten huudot ja rannalla ajavain kuormavaunujen rumina. Tuntui kuin suuri maailma olisi yht'äkkiä avannut ovensa työhuoneeseensa ja tahtonut ikäänkuin ilkkuen osoittaa, mitenkä työtä on tehtävä ja mitenkä liikuttava, jotta aika, joka ei koskaan tule takaisin enemmän kuin vesi koskessa, ei kuluisi hukkaan.

Elämä Lyypekin satamassa ei kuitenkaan ollut vielä muuta kuin vähäistä esimakua siitä, mitä tuleman piti. Vasta sitten, kun istuttiin junaan ja jouduttiin parin tunnin perästä Hampuriin, tuohon puolen miljoonan asukkaan kaupunkiin, pääsi tietämään, mitä on kiire maailmassa ja mitä merkitsee liike-elämä ja suuren kaupungin hyörintä. Kaikki nuo äärettömän korkeat kivimuurit, joiden seinät olivat täynnä suunnattoman suuria ilmoituksia kaiken maailman kauppatavaroista, olivat mustat kuin pajat. Se tavaton määrä kivihiilisavua, joka nousee tuhansittain korkeuteen kohoavien tehtaitten piipuista, laskeutuu alas ja paneutuu joka paikkaan. Se pimittää paikoitellen päivänkin ja põlisee hienon hienona nokena kaduille. Mutta se ei ainakaan liikemiehelle ole vastenmielistä. Se osoittaa hänelle, että koneet ovat käymässä ja että kuta enemmän noki põlisee, sitä nopeammin käy ihmiskunnan aineellinen— ehkä henkinenkin—edistys.

Pari kolme tuntia vietimme Hampurissa ajaen ristiin rastiin kaupungin katuja milloin hevosrautatievaunujen katoilla, milloin ajurien rattailta. Silmään jäi kaikesta siitä vain kiireinen kuva avaroista toreista, kaduista niin pitkistä, ettei päästä näe, mutta joissa on kauppakonttoreja kauppakonttorien vieressä lukemattomat määrät, silloista, joiden päällitse mennä puhaltaa rautatiejunia ja alla tuhuttaa höyrylaivoja, ristiin rastiin kiitävistä ihmisistä, täyteen ahdetuista raitiovaunuista, kanavista, jotka kulkevat kuin kadut kaupungin laidasta toiseen, ja lopuksi äärettömän isosta rautatieasemasta, jossa uupuneina astumme Pariisiin menevään junaan.

Se matka, joka silloin alkoi iltasella myöhään ja päättyi vasta seuraavana iltana, on erikoisempia mitä voi tehdä. Tie kulkee Euroopan kenties tiheimmin asuttujen seutujen kautta. Melkein jokainen asemapaikka on kaupunki, suurempi tai pienempi. Siinä, missä ei ole tehtaita, siinä on peltoja ja peltojen perillä on taloja ja kyliä, joissa huoneet ovat rakennetut kuin parhaat herrastalot.

Välistä voivat seudut olla ihmeen ihania. Ensiksi on silmän alla esimerkiksi laaja tasanko, jonka halki juna kiittää huimaavaa vauhtia. Niinkuin jo sanoin, on kaikki viljeltyä. Sarat erottaa toisistaan milloin eritapainen viljelys, milloin aidat, jotka eivät ole rakennetut, vaan istutetut. Tuolla liehuu niittomiehiä viikatteillensa ponnassa, ja jälessä kulkee lauma haravoivia naisia karhoa tehden. Toisaalla mennä junnistaa kyntömies ajaen kahta suurta valkeasi hevosta ison näköisen kääntöauran edessä. Siellä täällä näkyy peltojen perillä leveä tie, jonka tuntee siitä, että sen kahden puolen kasvaa pitkiä puita, rungosta karsituita ja ainoastaan latva kasvaen tuuheita lehviä. Kun on helakka päivänpaiste, niin lämmin kuin siellä kotona kuumimpana kesäaikana, lankeaa joka puusta tarkasti rajoitettuja varjoja poikki tien, tehden sen hauskan juovikkaaksi. Tuo tie sujuu pitkän, kaukaisen lakeuden perille ja vie kylään, jonka

valkeat huoneiden seinät paistavat häikäisevän kirkkaasti virstojen päähän. Kattojen yli kohoo kirkontorni ja vielä etäämpänä savuaa korkea tehtaan savutorvi nousten yläilmoihin paljon korkeammalle kuin torni.

Tämä näköala katoaa parin minuutin kuluttua, mutta sijaan tulee toinen samanlainen ja tuntimääriä saatetaan matkustaa sellaisten seutujen läpi. Ei luulisi siellä olevan köyhyyttä eikä elämisen puutetta.

Ei kuitenkaan aina ole samanlaista silmän alla. Sillä yht'äkkiä tupsahtaa vaunu pilkkoisen pimeäksi, kun juna räsähtäen puskee mustaan tunneliin. Ollaan vuoriseudussa ja kuljetaan syvässä laaksossa kallioiden välissä. Niitten huipuilla on huoneita ja rinteet kasvavat köynnöskasveja. Mennään jokien poikki. Tuossa pyörii mylly, ihmeen sievä ja soma. Tuolla lampi, jossa joutsen koukistaa kaulaansa.

Mutta sitten tullaan omituiseen seutuun. Se on Belgian hiilikaivospiiri. Lyypekissä kasvoi mastometsä, täällä on metsä tehtaitten savutorvista. Ei näe muuta mitään kuin torvia ja taas torvia. Ne nousevat suoraan maasta, ja savu, joka niistä tupruaa, tulee suoraan maan sisästä. Ihmiset, joita siellä liikkuu, ovat mustia kuin neekerit. Ja koko seutu on noettuna. Ei ainoatakaan valkoista pilkkua. Vaikka kuinka sulkisi vaunujen ikkunat, käy kohta itsekkin samanlaiseksi sepäksi. Kahden puolen tietä on kivihiilikekoja, niin korkeita kuin vuoria. Tuhansin seisoo tavaravaunuja sivuradoilla, kaikki täynnä tuota samaa mustaa ainetta, jota maan sisästä murretaan, nostetaan ylös pinnalle ja kuletetaan kaikkiin maailman ääriin, missä sen avulla miljoonat koneet pannaan pyörimään.

Tätä tämmöistä seutua kestää penikulmien pituudelta ja niin leveältä kuin silmä saattaa nähdä. Kun sen kautta kulkee, niin ymmärtää vasta oikein, mikä on luonut nykyisen vuosisadan ja mikä on tehnyt mahdolliseksi höyrykoneitten aikakauden. Se on kivihiili, jota jos ei olisi, olisivat aikoja sitten lakanneet liikkumasta laivat ja pysähtyneet junat. Sillä pian olisivat kasvavat puut tuhaksi haihtuneet.

Mutta nyt sitä on vielä eikä ole pelkoa, että ainakaan meidän lastemme ja lapsiemme lasten eläessä lakkaisi tämä musta voimakas veri vuotamasta nyky maailman suonissa. Se tuntuu parhaiten tuosta veturista, joka korskoo junamme edessä ja kirkuen, karjuen kuin hurja orhi mennä karmaisee päämaaliaan, tätä maailmankaupunkia Pariisia kohti.

Lyhyeksi hetkeksi pysähtyy se vain asemille, joista tulvimalla tulvii lisäväkeä mukaan. Ilta alkaa pimitä, niin ettei seutuja näe. Vauhti, joka on tähän saakka ollut suunnaton, kiihtyy kiihtymistään suunnattoman suureksi. Tuntuu siltä kuin toteutuisi satu, jossa kerrotaan laivasta, joka lähenei magneettivuorta. Se veti jo kaukaa sitä luokseen, kuta likemmäksi tultiin, sitä ahnaammin imi vuori rautaista alusta. Kaikki liitokset natisivat. Vihdoin tempasi magneetin vetovoima sen kokonaan itseensä, paiskasi vuoren rintaa vastaan ja laiva särkyi säpäleiksi.

Tuo satu muistui mieleeni, kun alkoi Pariisi lähestyä.

Jo kauas tuntui suuren kaupungin samean kiihkoinen ilma.

Pitkän matkan päähän tuikkivat valot kaupungista ja kuului hiljainen hyminä. Väsyneyttä mieltä se vain kammotti eikä viehättänyt.

Mutta vahinkoa ei tapahtunut todellisuudessa niinkuin sadussa. Hiljalleen laski juna asemalle, aivan tavallisella tavalla astuttiin alas vaunuista ja tultiin väkivirran mukana ulos, ja istutaan nyt tätä kirjoittamassa rauhallisessa pienessä huoneessa, ylhäällä Montmartren vuoren rinteellä.

»Savo», syysk. 14, 17 ja 24 p:nä 1889.

MUUTAMIA KUVIA PARIISIN MAAILMANNÄYTTELYSTÄ v. 1889.

Näyttelyn ensimmäinen vaikutus.

Pariisi, syysk. 16 p:nä.

Harvoin on käsi kynän ponnassa tuntenut itsensä heikommaksi kuin nyt, kun sen täytyy ruveta kuvaamaan Pariisin maailmannäyttelyä. Äkkiä tänne tulevaan tekee näyttely niin mahtavan vaikutuksen, että kokonaan typeryy sen alle. Eikä tuo tunne haihdu, vaikka siellä olisi käynyt useamminkin, oleskellut päiväkausia ja katsellut ja tutkinut. Ulkopiirteet tosin selviävät, mutta syvyys, näyttelyn sisältö ja yksityiskohdat kasvavat, suurenevat ja kokonaisuus ikäänkuin hämmentyy ja pimenee. Ei se kumma olekaan, kun ajattelee, että näyttelyn ala on suuri kuin Kuopion kaupunki. Kuvitelkaa todellakin, miten olisi, jos joka huone Kuopiossa olisi näyttelypaviljonki, jokainen niistä täynnä outoja, ennen näkemättömiä esineitä, ja voitte likimäärin ymmärtää sen suuruuden. Voitte myöskin ymmärtää, että tarvittaisiin vuosia siihen tutustuakseen, hyvä, jos koskaan voisitte kaikkia

käsittää ja säilyttää mielessänne. Teidän täytyisi uhrata elämänne siihen, asettua tänne asumaan ja saada olla täällä joka päivä, liikkua niinkuin kotonanne. Näyttelyn pitäisi kestää ihmisiän aika. Pitäisi luoda yht'äkkiä uusi kieli, jonka sanat olisivat aiotut ainoastaan tätä tarkoitusta varten.

Oli aamu kuin juhlapäivän, kuin ihanin kesäinen sunnuntaiaamu siellä kotona, kun astuin ulos asunnostani toisessa laidassa Pariisin kaupunkia ja tulin alas pienoiselle torille, jonka kaikista kulmista lähtee säteilemään suuria leveitä puistokatuja joka haaralle. Keskellä toria seisoo odottamassa suuri ihmisjoukko valkoisten hevosten vetämien punaisien, keltaisien ja kaikenkarvaisien hevosrautatievaunujen ympärillä. Vaivoin pääsee sinne sisälle, saaden kiittää onneaan, ettei jää paikalle seisomaan ja odottamaan.

Puolen tuntia ajettuaan alinomaa tulvivassa ihmis-, hevos- ja vaunuvirrassa, joka katujen kulmissa kuohuu ja humajaa omituisella päätä huimaavalla tavallaan, saapuu vihdoinkin avarammalle paikalle, jonka laidassa kohoaa korkea rakennus torneineen, niin korkeine kuin parhaan kirkon. Se on Trocaderon palatsi. Tämän rakennuksen holvien alitse kun menee, on siinä yht'äkkiä edessä, alhaalla laaksossa, koko näyttely.

Silmä ei saa enää kulkea omia teitään. Se on kokonaan nähtävänsä vallassa, joka johtaa sitä väkisin minne tahtoo. Hetkeksi kaatuu syrjään kahden puolen kaikki muu ja Eiffeltorni tempaa mukaansa vastustamattomalla voimalla ylös korkeuteen, jonne se puhaltautuu kuin suunnattoman suuri yksinäinen korpikuusi keskellä viljavata vainiota. Miljoonia silmiä se on samalla tavalla vaatinut sanomaan sille ensimmäisen tervehdyksen näyttelyyn tullessa. Vaikka se on vähintäänkin vielä puolen kilometrin päässä siitä, missä katsoja seisoo, näyttää siltä kuin olisi se tuossa aivan katsojan edessä. Kaikki muu jää pieneksi ja matalaksi sen alle ja korkeimmat rakennukset ovat ison matkaa alapuolella sen alimmaista kaarta.

Vasta sitten kun tämä itsevaltiias on mielestään tarpeeksi vanginnut huomiosi, sallii se silmän siirtyä juuremmalle.

Siinä, sen ympärille kasvaneena kuin kirkonkylä joka puolella tapulin tornia, on itse näyttely. Joka taholla palavat kupolien kullatut pallot auringon häikäisevässä valossa. Ne ovat sinisiä, ne ovat punaisia, keltaisia, vihreitä, kokoontuen kaikki erilaisiin, ihmeen ihaniin ja sopusointuisiin ryhmiin. Lippuja liehuu ja väräjäa joka huipun nenässä ikäänkuin osoittaen sitä hermostunutta eloisuutta, mikä niiden alla mahtaa vallita. Suoraan tuon tervanruskean Eiffeltornin ensimmäisen kaaren kohdalla on samanvärinen hiukan haaleampi kupukatto, ainakin yhtä korkea ja avara kuin Nikolainkirkon torni Helsingissä. Se kohoo keskeltä koneosaston avaraa katua, joka ulottuu melkein yli näyttelykentän takimmaisena osan. Oikealla ja vasemmalla puolen tornia siintävät, hemmotellen silmää hienoilla väreillään, taiteen ja taideteollisuuden huoneuksien kupukatot. Nämä rakennukset rajoittavat ihmisten liikkumapaikaksi suuren, neliskulmaisena, soikeana kentän, ne kohoavat yli muista ja niiden ulko- ja takapuolella on lukematon määrä matalampia kattoja ja yhtä kirkkaasti kimmelteleviä pienempiä torninvesoja. Kaikkien noiden kolmen suuremman kupukaton ja melkein jokaisen pienemmän tornin huipulla näkyy haamuja veistokuvista. Suurimmista voi erottaa tänne saakka päämuodot. Toinen rohkeammin, toinen rauhallisemmin näyttävät ne tekevän keveitä, sulavia, riemukkaita liikkeitä kohden sinistä korkeutta.

Seisoessaan täällä ylhäällä, ja katsellessaan kaikkea tuota jalkainsa alla olevaa voi helposti ymmärtää, miltä mahtoi näyttää tempelin harjalta kaiken maailman komeus ja kuinka se mahtoi viehättää ja kiusata. Sen se tekeekin, se vetää voimakkaasti luokseen, houkuttelee heittäytymään syliinsä. Sen on kaukaa nähnyt, silmä on saanut kuvan kokonaisuudesta ja haluaa päästä tunkeutumaan yksityiskohtiin.

Leveä tie laskeutuu tuossa jalkojen alla Eiffeltornin juurta kohti. Siinä kuhisee ihmisiä kuin muurahaisia. Tie jakaantuu kahteen osaan, ja niiden keskellä—kuohuu koski. Vesi kumpuaa Trocaderon palatsin seinämältä, jossa sitä valkoisena vaahtona suustaan ja sieraimistaan syöksevät ilmaan mahdollottoman suuret vesieläimet. Kerros kerrokseltaan, kivi kiveltään putoaa vesi sitten yhä alemma ja seisahtuu avaraana lampeen, jossa joutsenet uida lurittelevat.

Olemme näyttelyssä ja kulkiessamme sivuutamme jo rakennuksia, joihin on näyttelyesineitä asetettu. Mutta niihin ei jouda hätäistäkään huomiota luomaan.

Kuljetaan eteenpäin, saavutaan suurelle Jenan sillalle, josta ei tahdo väentungokselta yli päästä. Ja yhdenlainen on liike sen allakin. Pitkin Seinejokea kiitävät pienet laivat kiihkeätä vauhtia, yhtä täynnä yleisöä kuin omnibusvaunut kaupungissa.

Kaikkien määrä on päästä näyttelyn keskipisteeseen, kaikkialle näkyvän ja joka paikassa silmään pistävän Eiffeltornin alle, josta tiet haaraantuvat eri suunnille näyttelykentän jokaiseen kolkkaan.

Torni on ollut peitossa hetkisen aikaa, sillä yli kulettava silta on katettu. Mutta kun sen alta yht'äkkiä

astuu ulos, niin silloin on samassa myöskin aivan tornin juuressa. Ajatelkaa eteenne likimäärin niin korkea mäki kuin Puijo. Ajatelkaa, että sitä on ruvettu koverttamaan ja koverrettu niin, että koko alus on saatu ontoksi ja ainoastaan neljä kaartaa jätetty, jotka ylhäältä yhtyvät toisiinsa. Ajatelkaa se, niin on teillä kuva siitä holvista, jonka alla nyt seisomme. Sen holvin korkeus on vasta kaksikolmannesta tornin korkeudesta. Varsinainen torni tunkee vielä kolmannen osan siitä ulos avaruuden sisään.

Olen muuttunut pieneksi, tuhottoman tuhoiseksi kääpiöksi tämän jättiläisen haarojen alla. En voi muuta kuin suu auki ihmetellä ja masentumistani masentua. Ainoa lohdutus on, että tuolla ylhäällä tornin ensimmäisellä sillalla ovat muut yhtä pieniä kuin minä.

Jään tällä kertaa kaula kenossa tuijottamaan Eiffeltornin satoihin tuhansiin sälöksiin. Vastedes lähden liikkumaan syvemmälle näyttelyn sisään.

Eiffeltornin alta konesalin suulle.

Pariisi, 17 p:nä syysk.

Erosimme eilen Eiffeltornin alla, johon jäin teistä ihmettelemään sen voimakkaita kaaria. Samalla lailla kuin minä sitä katselin, katselivat sitä monet muutkin, sillä ei kukaan näy voivan kulkea sen alitse, seisahdumatta siihen.

Jatkaakseen matkaansa sietää hetken haparoida, ennenkuin päättää, minne päin mennä siinä ihmeitten kaupungissa, joka nyt on läpikäytävä ja katsottava ja johon tornin alta lähtee teitä ja katuja joka haaralle. Luonnollisin tie uutismiehelle on kuitenkin suoraan eteenpäin n.k. konesalin suurta kupukattoa kohti. Tie tänne samoin kuin kaikkialle muuallekin on leveä esplanadi, joka kahden puolen asetetuista veistokuvista muodostuu kuin temppelein pylväistöksi. Esplanadin keskelle, pienen lammikon pinnalle, on kohotettu mahdottoman suuri veistosryhmä. Siinä on venhe, jonka päällä istuu enkeli nostaen soihtua ilmaan, ja hänen jalkainsa juuressa puhaltavat toiset enkelit pasunaan. Näiden veistoksien välisessä käytävässä liikkuu loppumaton ihmistulva. Toisia kävelee, toisia istuu pienillä tuoleilla omia eväitään syöden, sillä pariisilaiset ovat tarkkoja rahalle ja tulevat tänne omine ruokineen niinkuin maalle.

Konesalin suuri kupu on ihmeellisimpiä teoksia, mitä milloinkaan lie nähty. Sen ylimmäisellä huipulla seisoo sielläkin enkeli, rauhan palmu toisessa kädessä ja toisessa laakeriseppele. Jalka on vapaana ilmassa, samalla kuin toisen varpaat keveästi koskettavat maapalloa. Sitä katsellessa tulee hiljaa huokaisseeksi rinnastaan sen toivomuksen, että jospa tuo kaikki, mikä täällä sotaisten himojen keskipisteessä on kokoontunut rauhalliseen kilvoitteluun, vaikuttaisi »ikuisen rauhan» ylläpitämiseksi. Varmaa onkin, että Pariisin näyttely tätä tunnetta on äärettömästi kehittänyt.

Melkein pyhä hartaus valtaa mielen, kun suuresta ovesta Teollisuuden ja Kansan kuvapatsaiden välitse astuu sen kupukaton sisään, minkä ulkopuolella äsken seisoiimme.

Koko tuo suuri pallonpuolisko lienee lasista tehty, koskapa sen läpi päivä kuultaa. Ulkopuolellaan hohtaa se ruskean pohjan päälle pantua kultaa ja hopeaa, siihen on istutettu monivärisiä kilpiä, ja kaaret ja pylväät päättyvät taitteissaan ja yhtymäpaikoissaan vartalo- ja rintakuviin, joiden merkitystä ei kuitenkaan voi oitis käsittää, eikä ole aikaa tarkempaan tutkimukseen, niin hauskaa kuin se voisikin olla. Sisäpuolella tulee lukemattomilla lasimaalauksilla koristetun katon läpi himmeä valo alas niinkuin katolisen kirkon kuoriin.

Niin ollen ei sen suuruus masenna, kuten äsken Eiffeltorni. Se nostaa mieltä, samalla soinnuttaen sitä hiukan surulliseksi. Ero näiden kahden tunteen välillä on ehkä sama kuin niiden, jotka syntyivät itämaalaisen mielessä, hänen polvistuessaan hirviö-epäjumalansa edessä, ja kreikkalaisen rinnassa, kun hän koetti saada taivaalliset ihanteensa sopusointuun kehittyneen kauneudenaistinsa kanssa ja loi siitä itselleen uskonnon. Paitsi Eiffeltornin ensi vaikutusta jääkin näyttelyä kokonaisuudessaan, samoin kuin erityisosiakin katsellessa mieleen juuri tuo jälkimmäinen tunne. Paras muisto, minkä siitä vie kotiinsa, on täydellinen taiteellinen nautinnon tuottama sopusointu, joka syntyy yksin koneitakin katsellessa.

Ei hennoisi lähteä kupolin alta. Tekisi mieli istua siihen pitkäksi aikaa. Mutta väen hälinä häiritsee ja aikaa on vähän. Omituisena vastakohtana sattuu sitäpaitsi silmään pitkän huonerivin perältä, jonka katto laskee alas sinistä valoa, suuri pyörivä huimaratas, joka osoittaa tien suoraan konesaliin ja antaa jos pienen aavistuksen sen elämästä.

Monen kiusauksen kautta on kuitenkin sinne kulettava. Niin pian kuin otat askeleenkaan eteenpäin, tulet uusien ja yhä uusien nähtävien kohdalle. Jo itse siinä käytävässä, joka vie suoraan konesaliin, on näyttelyesineitä toinen toistaan komeampia ja omituisempia. Ja vähän väliä haaraantuu siitä kahden puolen yhtä korkeita ja vielä pitempiä käytäviä, joiden päähän silmä tuskin tahtoo kantaa. Kaikki nämä eri käytävät ovat täynnä teollisuuden tuotteita, jommoisia ei missään ole tähän saakka nähty. Hienointa,

komeinta, ylellisintä ja hyödyllisintä, mitä maailma näihin aikoihin asti on saanut toimeen, on täällä eteeni asetettu. Pienin paviljonki, kaukaisin nurkka olisi ikuinen ihme ei ainoastaan siellä kotona Kuopiossa, mutta myöskin niin suurella ja omasta mielestään mahtavassa paikassa kuin Helsinki.

Meni puoli päivää näiden kautta kulkiessa eikä kuitenkaan tullut nähdyksi niistä pientä murtomaakaan. Luettelen tässä ainoastaan muutamia, jotka tarttuivat mieleeni hiljalleen vaeltaessani salista saliin, käytävästä käytävään, holvin alta holvin alle.

Alkupäässä sinistä suurta holvia on useita paviljonkeja, jotka ovat omistetut hienointa ylellisyyttä palveleville huonekaluille. Silkkiä ja samettia kaikkialla! Tuossa on muuankin makuuhuone, sisustettu mitä valkeimmalla, puhtaimmalla silkillä. Nurkassa seisoo lavea makuusija, alusta ja tyynyt silkistä. Silkistä ovat pienet tuolit ja sohvut. Ahnain silmin ahmivat sen neitseellistä, mutta samalla hiukan hekumallista tuoksua pienet suloiset pariisittaret, huulet puoleksi auki ihmetyksestä. Mikä viehätys hänelle laskeutua tuolle vuoteelle väljässä yöpuvussa, mikä viehätys, maata siinä pitkälle seuraavan päivän sisään ja aamulla nousta verkalleen ylös, istuutua ensimmäiselle sohvalle, kutsua sisään suklaatilaitteet, nauttia virvoittavaa juomaa, pieni, silkkiseen tohveliin huolettomasti pistetty jalka lepäämässä silkkisellä jakkaralla, ja odottaa omansa tuloa tai—muistella hänen menoaan.

Samanlaisia huoneita, valmiiksi sisustettuja, suurempia ja pienempiä, on varakkaiden vara valita niin monta kuin mieli tekee ja mikä mitäkin parhaiten miellyttää.

Kun nuo jättää, sattuu muutamakseen eteen rautakalujen holvi. Olen nähnyt taiteilijainkin, ihmetyksen huudahdus huulilla, seisahtuvan tämän holvin ovikoristuksen eteen. Koristus on suorastaan puhtain taideteos omaa laatuaan. Koko seinä, ovi ja pihtipielet ovat tehdyt pelkistä rautaisista työ- ja tarvekaluista. Siinä on patoja, veitsiä, lapioida, ratakiskoja, eri koneitten osia, silintereitä, akseleita y.m. y.m. Kaikki mitä maukkaimmissa asennoissa ja liitoksissa.

Tällä tavalla tehdyn portin alitse kun astuu, niin kulkee viileässä ilmassa, keskellä rautaista maisemaa. Siinä viihtyy kaikki kiihoitus, katoa kaikki ylellisyys. Joka puolella on vain hyöty ja käytännöllisyys vallalla. Rauta-, kupari-, sinkki-, vaski-, y.m. valimot ja tehtaot ovat asettaneet tänne näytteitä kaikista kaluista, mitä suinkin saattaa näistä metalleista syntyä. Saadakse tavaransa oikein esille ja näkymään ovat kaikki koettaneet keksiä omituisia muotoja näytteille asettamilleen esineille. Niin on esim. muuan rautalankaverkkoa valmistava tehdas kääriänyt sen paksummiksi ja hienommiksi pilareiksi, joista on sitten muodostettu iso, korkea portti. Toinen on tehnyt pronssista kokonaisen pienen huoneen korkuisen kirkon, jossa huiput, katot, tornit, kaikki ovat samasta aineesta.

Nämä jättää; sattuu kellonäyttelyyn; joutuu porsliini- ja mosaiikitavarain osastoon; siitä kultateoksien ja hohtokivien lasisten kaappien ääreen; huikaisee niissä silmänsä kalleuksilla, harhailee vaatetavarain ohitse, joita ei tule juuri katsoneeksikaan, joutuu sota-aseiden osastoon, jossa on uusimpia murha-aseita, kanuunia, kiväärejä; näkee kokonaisen pieleksen talkkoja ja haravia; sattuu kadun päähän, missä on pitkät rivit vaunuja, kärryjä, rekiä, polkupyöriä; seisahtuu sen päässä olevaan metsästys- ja kalastuskapineiden osastoon, jossa näkee ketun kaulastaan raudassa kiinni ja haukan kynsistään, jossa tapaa meikäläisen rysän ja merran kummallisimpien onkima- ja muiden pyydyskoneitten vieressä j.n.e.—kunnes väsyneenä kiertokulkuun löytää itsensä aivan konosalin suuren oviholvin suulta ja näkee siellä taas hurisemassa äskeisen huimarattaan, mutta nyt likempänä, suurempana ja vielä huimaavampana.

Ennenkuin sinne pääsee sisään, täytyy taas seisahtua uuden kupolin alle, joka muodostaa ikäänkuin eteisen konesaliin. Kuinka se kohoo keveästi ja samalla voimakkaasti sekin ylös korkeuteen! Sen sisustassa on maalauksia, jotka kuvaavat Ranskan kauppaa, taidetta ja tiedettä. Sen arkkitehdin työstä, joka on tämän kupolin valmistanut, on sanottu, että hän on voinut siinä saada näkyviin siirtymän ensimmäisen kupolin taiteellisesta koristusta vasta siihen ylevään paljouteen, joka on ominainen kohta alkavalle konesalille.

Keskellä kupolia on mahdottoman suuri ja raskas veistos lyijystä ja raudasta. Neljä tulista jättiläishevosta, suut auki ja sieraimet leveinä, syöksyy siinä täyttä laukkaa eteenpäin kiskoan perässään mutaan uponnutta muinaisaikaista vaunua, jossa nainen istuu, viitta hulmuten menon vauhtia. Koko tuo mahtava valuteos on väriltään musta ja vaikuttaa valtavasti ohikulkevaan. Sen paino kuuluu olevan—40,000 kiloa. Sen edessä seisoo toinen rauhallisempi veistos, enkeli musertaen keihäällään käärmeen pään. Jos tässä kuvassa on se merkitys, että maata mateleva pimeys on voitettu siinä salissa, jonka edessä kuvat seisovat, niin täytyy sen aatetta sanoa onnistuneeksi.

Konesalissa.

Pariisi, 18 p:nä syysk.

Tuskin lienee milloinkaan maailmassa tarjoutunut nähtäväksi sellaista näköalaa kuin se, mikä nyt on tuossa silmäin alla, seisossamme konosalin lehterillä. Edessä on *konemaisema*, täydellinen maisema

taivaineen, valaistuksineen, perspektiivineen.

Jos Eiffeltorni on tämän näyttelyn ihmeistä ensimmäinen, niin on konesali toinen. Edellisessä on ihmisnero ponnistautunut korkeammalle kuin milloinkaan ennen, jälkimmäisessä laveammalle kuin koskaan. Ei milloinkaan ennen maailmassa ole niin isoa alaa ollut saman katon alla. Sen pituus on 240 metriä ja leveys 115 ja jos lehterit otetaan mukaan, nousee pinta-ala 80,400 neliometriin. Kun se kenttä, johon näyttely on sijoitettu, on ennen ollut sotaväen harjoituskenttänä, niin on tultu sen johdosta laskeneeksi, että 30,000 miehen suuruinen armeija voisi mukavasti leiriytyä konesalin katon alle ja että vielä sittenkin olisi sijaa 12 à 15,000 hevoselle, joiden ratsumiehille vielä olisi makuusijat lehterillä. Ei korkeuskaan ole aivan mantereen varassa. Kuopion kirkontorni sopisi hyvästi sen alla suorana seisomaan.

Eivät ole suinkaan vähäiset ne hirretkään, joiden varassa tällaisen tuvan katto lepää. Katto on sinertävästä lasista, samoin kuin seinätkin suurimmaksi osaksi. Sitä kannattamassa on suunnattoman suuret rautaiset kaaret, jotka yhtyvät katon taitteessa. Niiden suuruus lienee likimäärin käsitettävissä, kun tietää, että kukin näistä kaarista painaa 200,000 kiloa. Tällainen kaari, joka on vain yksi ainoa pieni nivel koko rakennuksessa, on jo itsessään ihmeteos. Ja sitä tuskin huomaakaan, huomiota kun on vetämässä se, mikä on jalkain alla tuolla alhaalla lattialla.

Täydellinen hämmennys on ainoa, mistä pitkään aikaan pääsee selville. Lähempänä tosin on tulisessa vauhdissa kirmaisevia pyöriä, edestakaisin survovia silintereitä, ylös nousevia ja alas laskevia pistonkeja. Etäämpää ei näe muuta kuin täydellisen sekasorron kiiltävää terästä ja välkkyvää vaskea. Maiseman puut katoavat, ja sieltä kaukaa siintää maiseman metsä, jonka yksityiskohtia pitäisi kiikarilla katsella.

Vasta pitkän ajan kuluttua tottuu silmä sen verran, että voi vakaantua katselemaan jotakin erityistä kohtaa ja ruveta arvailemaan, mitä mahtanee tuo olla ja mitä tuo. Silloin saa ensiksi selville, että koko tuo suunnaton suorakulmainen ala on jaettu satoihin pienempiin neliöihin ja suorakulmioihin, joita erottavat toisistaan kadut, täynnä hyöriä katsojia, jotka tänne ylös lehterille näkyvät aivan pienennetyssä muodossa. Toisistaan erotetut alat sisältävät sitten itsekukin erilaisia laitoksia höyryjä sahavoimalla käyvän teollisuuden alalta.

Ehdottomasti seisahtuu silmä ensiksi tuohon jättiläis-huimarattaaseen, joka kiinnitti huomiota jo tultaessa. Se liikkuu majesteetillisella mahtavuudellaan. Tuntuu siltä kuin olisi edessä joku ruhtinaallinen henkilö, ja mieleen tulee ajatus, etteiköhän pitäisi ottaa lakkia päästään sen edessä. Ja rattaasta ei näy kuitenkaan yht'aikaa muuta kuin puolisko, sillä samalla kuin toinen puoli sen kehää niin sanoakseni pilviä hipoo, samalla painuu toinen puoli yhtä syvälle sillan alle. Tuhannet lienevät ne hevosvoimat, jotka ojentavat ja koukistavat sitä miehen reiden paksuista käsivartta, joka tätä pyörää vääntää. Kone on n.k. ilman pumppuamiskone, joka suurista kivihiilikaivoksista imee pilaantuneen kehon ilman pois ja puhalttaa sijaan uutta ja puhdasta, elähyttämään syvällä maan alla työskenteleviä työmiesparkoja.

Tämä tällainen kone, tämä tällainen ratas ei ole kuitenkaan muuta kuin yksi monen samanlaisen joukossa. Sillä on veljiä ja vertaisia joka haaralla suuressa salissa, mihin vain katsoo. Sillä kaikki, mikä täällä on koneita, on luonnollisessa koossa, ne eivät ole kuvia, vaan ne ovat täällä itse todellisuudessa. Täällä on kokonaisia tehtaita täydessä käynnissä. Täällä näytetään kädestä pitäen, miten paperia valmistetaan, miten saadaan sähköä, mitenkä painetaan sanomalehti, kuinka kutomakoneet käyvät, millä tavalla uudenaikaisimmittain on tiliä lyötävä j.n.e.

Täällä on pitkät rivit vetureja aina vanhimmista kaikkein uusimpiin, rautatievaunuja niin komeita ja mukavia kuin palatsit. Ainoastaan laivat on täytyntä tuoda pienennetyssä koossa näytteille. Mutta niistäkin on kuvat ja suuret mallit, joista voi nähdä, millainen ukko se on, joka esim. kuljettaa väkeä Atlantin yli Amerikkaan.

Kaikki koneet ovat uusinta keksintöä, vereksintä valmistusta. Ja kun sen muistaa, niin voi todellakin käsittää, mikä ääretön hyöty mahtaa tästä näyttelystä olla asiantunteville, ammattimiehille. Kukin voi löytää täällä parhaat hänen alalleen soveltuvat teokset ja saada tietoonsa, mistä sellaisia voi ostaa.

Kiiluvain silmin ja käsiään hykertäen kuulinkin erään insinöörin kaukaa Bakusta kertovan muutamasta uudenaikaisesta tiilenvalmistuskoneesta, jonka hankkimisesta ja käytäntöön ottamisesta hän toivoi itselleen mainiota voittoa. Hän osti koneen, joka oli ranskalaista tekoa, ja koneen valmistaja sai sen kelvollisuuden todisteeksi kiinnittää koneensa otsaan lipun, josta ohikulkeva voi lukea, että hän on sen myynyt, myynyt jo kolmannen kerran. Hupaisuuden vuoksi mainittakoon, että sellainen moukka koneitten käyttämisen alalla kuin tämän kirjoittaja, löysi hankin kulkiessaan ensi kävelyllään näyttelyn läpi kaksi konetta, joista hänelle voi olla hyötyä. Toinen oli sellainen, jolla kirjoitusta voi ottaa kaksikymmentä jäljennöstä tarvitsematta minkäänlaisia puristimia ja suuria kopiokirjoja, toinen pienoinen sukkela kapine, jonka avulla saa tehdyksi—paperosjeja. Mitä sitten muut mekanikot!

Totisesti tutkivien ammattimiesten seassa, jotka päästetään sisäpuolelle aituksia, missä he ymmärtävin silmin näyttävät katselevan koneitten käyttämistä ja tarkkaavin korvin kuuntelevan heille mieluisasti annettavia selityksiä, vaeltaa kuitenkin moninkertaisesti suurempi joukko huvikseen kuljeskelevaa yleisöä. Ne ne oikeastaan jättävät näyttelyyn suurimmat rahat ja niitä varten pitää joka paikassa olla sellaista, joka heitä huvittaa. Pariisilaiset ovat mestareja siinä taidossa, he osaavat laittaa kaikki niin, ettei se käy ikäväksi. Ne äärettömät summat, joita on pantu Eiffeltorniin, taideteoksiin, koristuksiin ja kaikkiin muihin mukavuuksiin, osoittavat sitä. Ja samaa osoittaa sekin, kun kutomakoneella kudotaan Eiffeltornin kuvia nenäliinoihin, kun jäätelöä valmistava kone tekee jääkylmiä konvehteja ja jakaa näitä muutamista penneistä, kun puhalluskoneesta muuan torvi on asetettu niin, että ilmavirta ohi kulkevalta puhaltaa lakin päästä kaikkien suureksi huviksi, kun telefonista saadaan milloin kuulla laulua milloin soittoa j.n.e.

Erytystä huomiota näkyvät konesalissa herättävän sähkölaitokset. Ne ovat melkein kaikki Edisonin osastossa, jolle on täytyntä myöntää 675 neliömetrin pinta-ala. Oikein se onkin, sillä ilman hänen sähkövaloansa ei Pariisin maailmannäyttely olisi se, mikä se on. Suuret salit, kupukatot ja holvit olisivat jääneet pimeiksi, jos ei niihin olisi saatu sähkölamppuja asettaa. Suurin osa sen nykyistä loistoa ja komeutta olisi kokonaan puuttunut ja samalla myös menestys jäänyt tulematta. Ihan oikeutetulta tuntuu sentähden se kunnioitus, mikä Edisonille on osoitettu, kun hänen rintakuvansa on asetettu kuin kuninkaan kuvapatsas keskelle konesalia. Se seisoo monen sylen levyisellä ja korkuisella alustalla, joka melkein kokonaan muodostuu sähkövalosta. On näet sähkölamppuja asetettu ihan toisiinsa kiinni, niin että ne vähän etäämpää katsoen sulautuvat yhdeksi ainoaksi valomöhkäleeksi. Ne palavat päivälläkin eikä niiden kirkkaus näy isosti himmenevän auringon valossakaan.

* * * * *

Sähkön suurenmoinen käytäntö sattui muuten mitä voimakkaimmalla ja vaikuttavimmalla tavalla esiintymään edessäni juuri sinä iltana, jona katselin konesalia ja sen tässä koskettamiani ihmeitä. Olin vaeltaessani käytäviä pitkin joutunut ulos muutamasta sivuovesta. Ollen hiukan eksyksissä etsin Eiffeltornia, joka näkyy joka paikkaan, on läsnä kaikkialla ja on ihmeteltävän hyvänä oppaana oudolle. Se on kuin majakka merenkulkijoille, siitä saa aina varman pisteen ja voi määrätä matkansa suunnan kartalla, jota ilman ei tule toimeen näyttelyn satoja salmia soutuessaan. Hetken aikaa kulettuani näin muutaman itämaalaisen temppelein ja länsi-intialaisen palvelijongin välisestä solasta näyn, joka ei helposti mielestä murene. Eiffeltorni oli edessäni sähkövaloisessa iltapuvussa. Nuo sen suuret jalkakaaret olivat kaikki sähkölamppuilla reunustetut. Ensimmäisen kerroksen räystäät olivat samalla tavalla reunustetut ja niitä täynnä oli ylimmäinen huippukin. Ulkoreunat kun sillä tavalla olivat rajoitetut ja noilla valopisteillä merkityt ja kun ei näkynyt itse tornia pimeyden sisästä ollenkaan, niin muodostui tuossa ikäänkuin uusi Eiffeltorni—paljasta sähkövaloa.

Olisi luullut, että jo tässä olisi ollut ilotulitusta siksi kerrakseen. Mutta kun tulin ulos syrjäisestä paikastani, näin, että taaskaan Eiffeltorni ei ollut muuta kuin osa näyttelyn kokonaisuudesta. Ihanana ja avarana oli edessäni—koko kenttä sähkötulen nukuttamana. Perällä paloi konesalin kupoli tulipallona. Sen räystäät olivat sirotellut tulia täyteen. Pieninkin reunus ja hienoinen huippu hehkui. Katonharjalla olevan kuvapatsaan soihtu loimotti nyt kuin suuri kokko ja ihan tuossa jalkojen juuressa hehkui nurmikenttä, jota ympäröi heinikon sisästä kimmeltävä lamppurivi.

Ihan Eiffeltornin ylimmäiseltä huipulta tunkee paksu kuutamoinen valovirta tänne alas. Se on ojennettuna keskellä kenttää olevaa enkeliryhmää kohti, jonka se valaisee kokonaan.

Mutta yht'äkkiä, kenenkään aavistamatta, puhaltaa lammikon keskeltä vesisuihku ilmaan. Ja samassa alkaa vuotaa vettä kuvapatsaiden suista ja sieramista. Se on ensin vaalean kirkasta. Vaan samassa muuttuu se punaiseksi, kaikki samalla aikaa. Sitten siniseksi, keltaiseksi, vihəriäksi. Ja tuota ihmeellistä värien vaihtelua kestää pitkän aikaa. Hämmästyneenä katsoo sitä melkein henkeä vetämättä, suuri ihmisjoukko ympärillä on ihan vaiti. Mutta kun vesipatsaiden karkelo on lakannut, räjähtävät ranskalaiset käsiään taputtamaan ja huutavat: »hyvä, hyvä!»

Tätä tällaista huvitusta, tällaista joulu-iloa on täällä joka ilta.

Päiväntasaajan maissa.

Pariisi, 25 p:nä syysk.

Harhailtuaan vähän aikaa ikäänkuin määrätönnä kautta näyttelyn lukemattomien käytävien, huomaa kuitenkin vähitellen, tarkastaessaan syitä matkansa suuntaan, että askeleita sentään on puoleksi salaisesti johtamassa jonkinlainen tarkoitus. On jotakin erikoista, jota hakee ja joka määrää sen, mihin menee.

Se, mikä ainakin minua täällä eniten viehättää ja eniten huvittaa, on nähdä niitä omituisuuksia, jotka

esiintyvät kaikista maailman ääristä tänne saapuneiden eri kansojen osastoissa. Ja siihen tarjoo näyttely erinomaisen tilaisuuden. Täällä yleismaailmallisuuden keskipisteessä on eri kansallisuuksille annettu niin näkyvä sija, että se kohta pistää silmään. Kansallisuudet viettävät täällä täydellistä voittojuhlaansa. Kaikki se, mikä kullakin maalla ja kansalla on omintakeista, alkuperäistä, olkoon se kuinka pientä tahansa, se sattuu heti silmään, se huomataan ja sitä haetaan hakemalla. Näyttää melkein siltä kuin eurooppalainen ja etupäässä ranskalainen sivistys tuntisi hämärän tarpeen imeä itseensä jotakin uutta ja tuoresta. Ihmisillä on ensinnäkin halu saada nähdä ja tutkia, miten muualla eletään, mitä muiden kansojen kesken katsotaan erinomaiseksi ja kauniiksi, ja sitten sulattaa näkemiänsä eri muotoja itseensä. Selvä käsitys tuosta tarpeesta on aivan silmännähtävästi ollut johtavana aatteena näyttelyä koottaessa ja järjestettäessä ja se on, joka vähitellen ikäänkuin itsestään siirtyy katselijaankin.

Sen osoittavat parhaiten nuo tiheät ryhmät tungskelevaa yleisöä, joita tapaa vieraiden, ranskalaisille tähän saakka tuntemattomien kansain näyttelyosastoissa. Todistuksena samasta taipumuksesta on vielä sekin, että kuta elävämmiin ja kuta vaikuttavammin jokin kansa on saanut kuvan oloistaan esiintymään, sitä suurempaa huomiota se herättää. Ei tarvitse tullakseen siitä vakuutetuksi muuta kuin pistäytyä esim. tuolle n.k. Kairon kadulle, jossa näkee pienen palasen itämaista elämää. Täällä on aina katsojia, aina uteliaita. Mutta parhaiten huomaa kaiken tämän todeksi, kun poistuu varsinaisesta näyttelystä Marskentältä ja menee tuohon n.k. Invaliidipuistoon, jonne useat etelä- ja itämaiset kansat Aasiasta ja Afrikasta ovat kokoontuneet näyttämään länsimaalaisille, millä lailla heillä eletään ja ollaan.

Tämä osa näyttelyä on aina väkeä täynnä. Tänne tulevat lyhyen kävelyn jälkeen suuressa näyttelyssä kaikki, tehdäkseen muutamassa tunnissa kävelyn mitä omituisimmissa seuduissa, läpi outojen vieraisiin kaavoihin tehtyjen rakennusten ja ohitse ihmisten, joita eivät ole tätä ennen nähneet muualla kuin kuvakirjoissa. He näkevät algerialaisia ja tunisilaisia palatseja, kulkevat jaavalaisissa kylissä, saavat oleskella Madagaskarin saarelaisten ja Senegalin neekerien seurassa, ostaa tavaroita arabialaisilta, käydä annamilaisten teatterissa, katsella omituista jaavalaista tanssia j.n.e. Suuren näyttelyn paviljongeissa näkee vain kuolleen kuvan itsekunkin maan esineistä ja tuotteista, täällä tapaa elämää, kohtaa itseään maan asukkaita.

* * * * *

Tuolla soittaa muuan alkuperäinen algerialainen sotilassoittokunta. Sävel on intohimoinen, tahti tulinen. Ohitse kulkee kaunis solakka arabialainen, lieneekö beduini vai mikä. Hän on pitkä varreltaan, puettuna leveään vaaleaan viittaan, joka heilahtelee hänen hartioillaan kuin parhaan ruhtinaan, huolettomasti ja rennosti. Päässä on hänellä turbaani, kääraisty taiteellisiin poimuihin, joiden aukosta näkyy soikeat kauniit kasvot ja rohkeasti koukistunut nenä. Hän liikkuu vapaasti, on hyvällä tuulella. Hänen toverinsa virkkavat hänelle jotakin. Hän hypähtää, lyö näppiä yhteen ja pyörähtää tanssimaan. Siinä on voimaa ja notkeutta ja jäsenten ja liikkeiden sopusointua. Laajan viitan alta taipuu välistä rajummissa käänteissä solakka, jäntevä ruumis. Toverilla on miekka kupeellaan. Tanssija tempaa sen käteensä, ja säilän välähdys säikäyttää ympärillä seisovia hiukan peräytymään. Toveri ei malta hänkään enää, hänkin innostuu toisen innosta, ja koht'ikään tanssii siinä kaksi komeata miestä hurjaa miekkatanssia, joka ei lakkaa ennenkuin soitto taukoo.

Käännyt taaksesi ja säpsähdät. Luulet olevasi pakanain maassa, ihmissyöjien kesässä. Ympärilläsi seisoo joukko mustia jättiläisiä jostakin Afrikan kuumimmista maista. Mimmoiset suonet pullistuvat heidän käsivarsissaan, kuinka kiiltää tuo valkoinen hammasrivi paksujen huulien alta, kuinka kauniisti pyörähtää silmän valkuainen pikimustien luomien alta! Sanon kauniisti, enkä ainoastaan silmistä, vaan koko miehestä. Mitä voimaa, mitä karakteria! Nuo pienet, sirot ranskalaiset, kuinka vähäpätöisiltä ja elottomilta he näyttävät! He eivät vaikuta kuin ryhmittäin, suuren lukunsa turvin yhden ainoan tuollaisen erämaassa kasvaneen luonnonlapsen rinnalla.

Ihan toista lajia ovat jaavalaiset. He ovat pieniä kasvultaan ja ulkomuodoltaan rumia, jos meikäläisen kauneudenaistin annetaan tuomita. Silmät ovat vinossa, poskiluut ulottuvat pitkälle, hampaansa he mustaavat ja kasvojen väri on ruskean harmaa. Heitä on näyttelyyn saapunut kokonainen kyläkunta, ainakin puolisataa henkeä. Ne asuvat täällä kuin kotonaan huoneissa, jotka ovat rakennetut bambuputkista, Niissä tekevät he töitään: ompelevat, kutovat, takovat ja keittävät ruokansa. Luulisi olevansa kaukana täältä, jos ei aidan takaa yhtämittaa kuulisi veturin vihellystä. Keskellä kylää on teatteri, heidän oma kansallinen näyttämönsä. Siinä tanssitaan. Tanssi on kuitenkin jotakin aivan erikoista meille. Näyttämön perällä istuu neljä naista, jotka kuuluvat olevan erään jaavalaisen ruhtinaan haaremista. He ovat vaatetetut monivärisiksi ja koristetut kaikenlaisilla kalleuksilla. Kullakin on soikea liina vyötäisiin kiinnitettynä. Kaikki muut paitsi yksi ovat maalatut viheriän keltaisiksi jonkinlaisella safranivärillä, joka lemuaa kauas. Kun alkaa kuulua näyttämön kupeille ja taakse asetetun soittokunnan soittoa, heittävät tanssijattaret paperossin suustaan ja alkavat liikkua ja liukua näyttämöä pitkin. Hyppimistä ja äkkiarvaamattomia liikkeitä tässä tanssissa ei tapaa. Kaikki on hiipivän kissanpojan plastiikkaa. Ruumis, jossa ei näytä olevan luuta ollenkaan, ainoastaan lihaksia ja niveliä, mutkaille sinne tänne niinkuin käärme; kädet tekevät samanlaisia temppuja. Kalvoset ja sormet keveltyvät vähän,

mutta ulospäin, ja nostelevat ja hypistelevät esiliinaa. Joka liike käy luontevasti ja luikkeasti ja mieleen johtuu ehdottomasti, että nuo ovat maasta, jossa tiikerit, pantterit ja käärmeet opettavat ihmisiä liikkumaan salaperäisesti hiipien kuin hekin. Alussa tuntuu tämä tanssi oudolta, sen tarkoitusta ei ymmärrä, mutta kun on vähän enemmän aikaa istunut ääressä ja nähnyt, kuinka jokainen päänkin liike, jokainen sormen pään nousu tai lasku soveltuu soiton eri vaihdoksiin, niin alkaa selvitä, että he siinä omia tunteitaan ilmi tuovat tavalla, joka heidän kansalleen on yhtä käsitettävää kuin meille käsittämätöntä.

Vielä enemmän ymmälle joutuu mennessään annamilaisten teatteriin, jossa sekä tanssitaan että näytellään. Teatterissa ovat istuimet ja näyttämö samanlaiset kuin meillä, se ero vain, ettei laitoksia koskaan vaihdeta. Ja siitä alkaakin jo ero meidän ja heidän välillä. Meillä ensiksikin koettaa musiikki vaikuttaa soinnullaan, heillä on orkesteri, joka etsii kuta kauheimpia ääniä. Luulisi kuulevansa meikäläisten soittokoneiden virittämistä. Laulu ja puhe on samanlaista. Näyttelijät räähkyvät, ulvovat ja kiljuvat. Oikein liikuttaakseen yleisöä, tahtoessaan saada kuulijansa oikein traagilliseen mielentilaan, parkaisee annamilainen näyttelijä niinkuin metsän pahaäänisin peto. Kaikilla kansoilla sanotaan laulun ja puheen kehittyneen luonnossa kuultujen äänien mukaan, joita kukin on käsittänyt ja ruvennut matkimaan oman korvansa mukaan. Meidän esi-isämme ovat näihin verrattuina ottaneet satakielen sävelet tunteittensa ilmituomisen esikuviksi ja luoneet niistä sointuja itselleen. Näitten esivanhempain korva on ehkä ollut rakennettu siten, että siihen on tarttunut suden ulvonta, tiikerin kiljunta ja korpin raakuminen. Ja onhan heillä oikeus pitää kauniina sitä niinkuin mekin pidämme omaamme, kehittää sitä, luoda siitä taide itselleen.

Konesalin vastakohta.

Pariisi, 10 p:nä lokak.

Kun päivän käveltyään näyttelyssä illalla palaa kotiin ja alkaa muistella, mitä on nähnyt, ei tavallisesti johdu mieleen mitään. Silmänsä pohjasta ei saa ainoatakaan kuvaa esille pitkään aikaan. On nähnyt liian paljon. Niin on minulle käynyt tänäänkin. Tehtyäni matkustuksen läpi näyttelyn tuntuu siltä kuin en olisi siellä ollutkaan. Ainoastaan muutaman asian olen tällä kertaa saanut sen verran huomiolle pannuksi, että voin siitä jotakin kertoa.

Aivan omituisen viehätöksen tuntee, kun palatessaan näyttelykentältä Trocadero-palatsin puoleisia portteja kohti sattuu poikkeamaan vasempaan käteen ja joutuu puiston sisässä olevan rakennuksen ääreen, joka on kokonaan kuorimattomasta puusta. Se on isonlainen, kovin soman ja hauskan näköinen kaksikerroksinen rakennus, tehty sillä tavalla, että kukin näytteille pantu puulaji on samalla yhtenä hirtenä rakennuksen seinässä. Kun hirret seisovat pystyssä ja nousevat suoraan maasta, niin näyttää siltä kuin seinät olisivat kasvaneet siihen semmoisinaan. Seinästä ulkonee ikkunain ja ovien kohdalla pieniä parvekkeita, joista muuan on valkeatuohisesta koivustakin. Suurimmat kattoa kannattavat nurkkahirret ovat satavuotisista vanhoista »hongista», jotka ovat niin paksuja, ettei kaksikaan miestä kunnolle ylettäisi sylellään ympäri.

Katsellessaan ulompaa tuota taloa, jota varmaankin oli ollut taiteilija tekemässä, tuli mieleeni, että tuohan on ihan kuin Tapion temppele, täydellinen Metsola. Ja tätä vertailua vahvisti karhun kuva, joka seisoi ovenpielessä.

Sisään astuessaan tuntee hyvänhajuisten puiden kaarnan lemuavan vielä heikosti ja pihkan hajun ja ruusupuun tuoksun sekautuvan toisiinsa. Sali, joka on puupilaristolla reunustettu, sisältää suuren joukon puuteollisuuden alalle kuuluvia työkaluja ja teoksia. Ensimmäinen ja tärkein työkalu, saha, on asetettu keskelle lattiaa. Siinä on pienen höyrykoneen avulla käypä raami, joka puree hampaansa ahnaasti puun sisään ja raapii esiin tuon niin tutulta tuntuvan sahajauhon. Seinillä, pöydillä, kaapeissa y.m. on sitten kirvestä, puukkoa, näveriä ja kaikenlaista mitä hienointa teräkalua, ja niiden ympärillä näytteitä erilaisista kapineista, joita heidän avullaan on saatu syntymään raa'asta halosta. Siinä on sanalla sanoen edessä palanen puuteollisuuden historiaa. Konesalissa oli kovan raudan valta ylimmillään ja siellä tunsu olevansa maailman kihisevimmässä keskipisteessä, tehtaitten tehtaassa. Täällä hallitsee pehmoinen puu, jonka aikakausi on aikoja sitten mennyt. Mutta kun edellisessä hermot kärsivät ja kiihoittuvat, niin täällä ne lauhtuvat ja mieliala muuttuu pehmoiseksi kuin metsässä.

Istun juurista tehdyille tuolille, joka on sattumalta tyhjänä. Edessä on keinotekoinen kallio, jonka sammaltunutta kuvetta pitkin putoilee alaspäin pienoinen lirisevä puro. Sen yli näkyy panoraaman muotoon tehty metsäinen vuorimaisema. Näyttää aivan siltä, kuin tuolta puiden lomitse avautuisi eteen oikeat Alpit, lumisine huippuineen, jyrkkäyksineen, laaksoineen ja laaksokyläineen. Ympäristö, jossa on, vie kauas pois meluavasta Pariisista valoisille, puhtaille, päiväpaisteisille rinteille. Liekö tekijän tarkoitus ollut saada syntymään tämä tunnelma, en tiedä. Mutta se ainakin minussa syntyi.

Viimeinen käynti näyttelyssä.

Pariisi, 13 p:nä marrask.

Syksyinen surullinen ilma on ollut jo pitemmän aikaa Pariisissakin. Yhden vuoron sataa, toisen vuoron on usvaa ja ainoastaan silloin tällöin kolmannen vuoron pääsee päivä paistamaan. Mutta joskin päivä paistaa, on se niin alakuloisen näköinen kuin siellä kotonakin tähän aikaan. Iltainen taivaanranta, jota luulin ainoastaan Suomessa surulliseksi, on samanlainen täälläkin ja herättää samanlaisia tunteita. Ne mielialat, joita sää synnyttää, sopivat erinomaisen hyvin yhteen nykyisten olojen kanssa. Kesä on mennyt ja näyttely on mennyt myöskin juhlineen, ilotulituksineen ja väentungoksineen. Näyttelyvieraat ovat kaikki kiiruhtaneet koteihinsa ja jättäneet Pariisin puhdistamaan heidän jälkiänsä.

Sen huomaa melkein joka paikassa, mutta etenkin boulevardeilla. Istuesssa muutama viikko sitten jonkin kahvilan seinämällä saattoi vielä vähän väliä nähdä outoja kasvoja ja omituisia pukuja. Milloin kulki musta neekeri ja katseli ihmetellen ympärilleen. Milloin asteli arvokas arabialainen väljässä viitassaan ohitse. Kiinalaisen pitkä palmikko vilahti tuon tuostakin väen tungoksessa, ja rotevaa suavisotilasta, joka oli päätään pitempi kaikkea kansaa, tuli seuranneeksi silmillään pitkän aikaa. Mutta nyt niitä ei enää näe kuin ihmeeksi. Joka päivä ovat sanomalehdet kertoneet, että nyt on se ja se etelämainen kansa vaeltanut kotimaahansa, ja kaduilla on taas vain tavalliset pariisilaiset kävelijänsä. Knalleja knallien vieressä, muotipuku toisessaan kiinni, ei yhtään punaista fetsiä tai valkoista turbaania tai kirjavata kauhtanaa.

Mutta itse näyttelyssä on kuitenkin syksyn vaikutus kaikista valtavin. Sattui eilen pilvetön päivä ja teki mieleni käydä kerta vielä katsomassa, miltä näyttäisi sänkipelto elonkorjuun aikana.

Hyvästi sinne nyt pääsi, omnibusvaunuissa olisi ollut tilaa vaikka pitkälle panna. Ei ollut enää tungosta sisään tullessa. Se rähinä, jonka piletinmyyjät ennen nostivat ympärillä, oli nyt supistunut heikkoon, miltei rukoilevaan ääneen, jolla muuan vilusta värisevä mies tarjosi kaupaksi jällelle jäänyttä piletivarastoaan. Trocaderon palatsin holveissa oli hujan hajan puulaatikoita. Tie, jonka kupeilla ennen oli kukkasnäyttely, oli nyt vain tavallinen katu. Suihkulähteet olivat kuivuneet. Koskessa, joka viime kerran käydessäni oli vielä ryöpyynyt vaahtopäänä, näkyivät vain limaskaiset kivet. Ja reunainsa yli kuohuneesta lammesta ei ollut jällellä muuta kuin likainen rapakko kaikkein syvimmässä kuopassa.

Jenan sillalla, jossa oli aina ollut sellainen ahdinko, että tuskin pääsi läpi, tuli nyt vastaan vain joitakuita työmiehiä. Siellä täällä kuului näyttelyn valokuvia tarjoilevien pikkukauppiaitten huutoja, joilta ei kukaan enää ostanut. Alhaalla Seinen virrassa näkyi vain tuolta kaukaa tulemassa pikkuinen alus, joita tätä ennen suikkelehti joka sekunti sillan arkkujen alitse. Eiffeltorni oli kyllä yhtä korkea kuin koskaan ennen. Kupolit kiilsivät yhäkin ja kaikki muutkin rakennukset olivat koskematta ainakin näin etäältä katsoen.

Mutta kun nousin tornin ensimmäiselle sillalle, oli se melkein autio. Joitakuita myöhästyneitä muukalaisia, joita hyvin riitti nostamaan ja laskemaan yksi ainoa nostokone, harhaili vielä rautaisten ristikkojen välissä. Muistorahoja vielä myytiin, mutta se tapahtui samalla lailla kuin markkinakopissa kolmantena markkinapäivänä. On vain rippeitä jällellä ja kojun seinät ja hyllyt näkyvät liian selvästi läpi. Ja tuo teki minuun sen vaikutuksen, että koko Eiffeltorni oli tehtävänsä tehnyt samoin kuin markkinakoju ja että se nyt oli tarpeeton ja joutaisi alas revittäväksi. Miljoonia maksanut rakennus, jota oli pyhällä kunnioituksella katseltu, antamassa aihetta tuollaiseen vertailuun! Mutta syyttäköön itseään, omaa hyödyttömyyttään.

Ja kun sitten laskeusin alas ja aloin kävellä ennen kuletuita teitä, niin kävelin kuin talossa, josta asukkaat pakenevat vieden muassaan kaikki, mitä suinkin saavat. Kaduilla revittiin kivitystä ja kaivettiin pois kaasu- ja sähköjohtoja. Ravintoloissa oli pöydät päällekkäin ja tiskit täynnä sylen korkuisia lautaspinoja, useimpain eri osastojen, paviljonkien ja palatsien ovet olivat suljetut. Niihin, joihin vielä pääsi sisään, oli tietä tukkeamassa puulaatikoita. Toisiin pantiin tavaroita, toisia naulattiin kiinni. Siellä täällä avautui vielä pitkien käytävien perältä jokin tuttu näköala, jota ei oltu ehditty hävittää tuntemattomaksi. Konesaliin mentäessä näin vielä paikoillaan ovikoristeet ja itse konesalin mahtava suuruus ei ollut muuttunut, vaikka koneet eivät enää käyneet. Lasinen katto vaikutti vielä yhtä mahtavasti, leväten kaariensa varassa, niinkuin taivaan kupu, jota ei häiritse mikään, mikä sen alla liikkuu.

Omituiselta tuntui kulkea taideosastossa. Sinne sisään astuessa tuotiin ovella vastaan suurta taulua »Kristus Pilatuksen edessä». Se oli kannettaessa sattunut ylösalaisin. Toinen yhtä suuri jotakin sotatapausta kuvaava kangas oli syrjällään, ja kumman näköisesti irvistelivät siinä haavoitetut sotilaat koomillisissa asennoissa. Eteisessä oli vielä veistokuvia. Vaan ne eivät olleet enää paikoillaan, sopivain välimatkain päässä, sopusointuisissa ryhmissä. Ne olivat siirretyt kokoihin antamaan tietä tavarain kuletukselle. Alastomat olennot näyttivät värisevän kylmässä marmorissa. Useat olivat jo kääreissä. Eräs nainen teki epätoivoisen liikkeen päästäkseen irti niinisestä siteestään, johon kädet ja jalat olivat

kiedotut. Toiselta oli liikutellessa katkennut kaula ja pää pudonnut jalkojen juureen.

Poikkesin siitä näyttelyn syrjäiteille, puistojen sisässä mutkaileville poluille. Nurmi oli tallattua ja siellä täällä oli maassa puusta pudonnut paperilyhty. Suomen paviljongin kellahtava väri veti luokseen. Vaakuna oli vielä oven päällä, mutta ovi oli laudoilla telkitty. Pilariin oli naulattu paperi, jossa koko komeus ilmoitettiin myytäväksi. Se tiesi sitä, ettei ole ostajia vielä ilmaantunut ja että velka on vielä maksamatta.

Astuessani ulos näyttelystä kuului laukaus tornista. Kello oli 4 j.pp. ja näyttely suljettiin. Ei ollut monta syrjäistä ulos astumassa. Enimmäkseen työmiehiä sinisissä puseroissaan. Aurinko valaisi vielä vinosti kattoja ja kuvapatsaita. Mutta se oli surullista syksyn valoa. Muistui mieleeni sänkipelto, josta aumoja vedetään riiheen illan suussa. Tuon vertauksen toivat mieleeni korkeat kuormavaunut, joita lähti konosalin ovelta ja toiset, joita siellä vielä täytettiin.

»Savo», syysk. 28, lokak. 1, 3, 8, 17 ja marrask. 21 p:nä 1889.

MONSIEUR HENRI JA HÄNEN SANOMALEHTENSÄ.

Pitkin boulevardia puhaltaa kolkonlainen syksyinen tuuli ja kahisten lentävät pudonneet lehdet pitkää asfalttikäytävää myöten, koettaen kokoontua katuojien suojaan. On aamiaistunti ja monsieur Henri, liikemies tai jokin sentapainen, kiiruhtaa työpaikastaan ruokaravintolaansa. Hän kulkee nopeasti ja notkeasti, olkapäät hiukan kylmästä kyyryssä.

Boulevardin kulmassa on sanomalehtimyymälä ja sitä kohti painaa monsieur Henri ruumistaan, ponnistaen tuulta vasten. Se on pikkuinen kuusikulmainen torni, joka jo kaukaa herättää hänen huomiotaan. Puitten, kadulla parveilevain ajurien ja sinne tänne suikkelehtivien ihmisten välitse sattuvat kohta hänen silmäänsä sen monivärisillä ilmoituksilla koristetut lasiseinät.

Myymälän sisässä kuhjottaa vanhanpuoleinen nainen niinkuin hautova lintu pesässään. Pesä on kokonaan sisustettu sanomalehdillä, jotka ovat asetetut limikkäin niin, että näkyy vain nimi ja kuvalehdistä jokin paras piirustus. Monsieur Henrillä on jo varustettu lantti käteen, hän heittää sen tiskille, sieppaa kasasta mieleisensä lehden, joka aina on siinä samalla sijalla, ja saa vastaukseksi tavanmukaisen: 'merci, monsieur.'

Monsieur Henri on saanut käteensä henkisen aamuruokansa. »Maltaa köyhäkin keittää, vaan ei jäähdyttää»—ja jo mennessään tahtoo hän haukata lämpöiset. Huolimatta tuulesta, joka nyhtää paperia hänen kädestään, levittelee hän sitä lukeakseen ja ahmii sisäänsä lihavimmat päällekirjoitukset, kiiruhtaessaan eteenpäin, sateenvarjo kainalon alle pistettynä. Samalla lailla kuin hän siinä menee, menee hänen edellään, rinnallaan ja takanaan yksi, toinen ja kolmas samanlainen paperisiipinen lintu, jotka kaikki ovat lähteneet lentoon myymälän edustalta ja nyt lehahtavat ravintolan ovesta sisään.

Hänellä on tietty paikkansa pöydänpäässä ja hyllyllä oma serviettinsä, jonka palvelija tuota pikaa juokсутtaa hänen eteensä, asettaen siihen samalla viinipullon, palan valkoista leipää ja luettelon ruokalajeista.

Ei hän tuota ... ei tuotakaan ... onko tuo hyvää?

—Un gigot.

—Un gigot ... un! huutaa palvelija heleällä viranomaisella äänellä, jonka pitää tunkea aina kyökin perälle saakka, voittaa puhelun lakkaamaton porina ja astiain alinomainen kalina.

Sillaikaa kun rasva ratisee kuumassa paistinpannussa, jatkaa hän lehtensä lukemista. Hän on herkkusuu ja hakee kohta makeimman murusen käsiinsä. Ensimmäisellä sivulla on heti pääkirjoituksen perässä »kaikenlaisten kaikujen» osasto. Se on Pariisin parfyymiä, ne ovat kotikaupungin kukkasia, jotka tuoksuvat siitä häntä vastaan. Hänellä on tarkka vainu ja jo ensimmäisistä sanoista hän tuntee, maksaako vaivan jatkaa. Siinä on ensin kertomus eräistä yksityisistä iltahuveista, joissa ovat laulaen esiintyneet »tuo ihana mademoiselle V. ja vielä viehättävämpi madame A—t»—näiden puvut kuvataan ja kiitetään ja mainitaan nimeltään muitakin seurassa olleita kaunottaria. Monsieur Henri jättää kappaleen kesken, kun näkee heti alla hauskemman.

Palvelija juokсутtaa esiin pyydetyn ruokalajin ja monsieur Henri aloittaa aamiaisensa. Hän on taittanut lehtensä kuusin kerroin palstojen mukaan ja asettanut sen eteensä viinipullon varaan. Hän on

valinnut sähkösanomat, joita hänen lehtensä kirjeenvaihtajat viime yön kuluessa ovat lennätelleet kaikista maailman ääristä. Muutamilla silmäyksillä on hänellä tilaisuus tehdä retki Kiinaan, New Yorkiin, syvälle Venäjän sydämeen ja Espanjan äärimmäiseen niemekkeeseen. Ei sitä suurempaa risahdusta maapallolla, joka pääsisi hänen korviensa ohitse.

Tavallisesti lukee hän kaikki sanomat siinä järjestyksessä, johon toimitus on ne taittanut. Mutta tällä kertaa tahtoo toimitus, että muiden lomasta astuisi esiin erityinen asia. Siihen on painettu paksuilla kirjaimilla:

»Tonkin asetettu piiritystilaan.»

Ja alla oleva sähkösanoma kertoo, että kiinalaiset rosvojoukot ovat tehneet tukalaksi ranskalaisten aseman heidän siirtomaassaan. Kahakoissa on kaatunut ja haavoittunut suuri joukko, joiden nimet luetellaan. Uusia yhtä ikäviä uutisia on kohta odotettavissa.

Tästä ei ole pitkä matka kotimaiseen politiikkaan, ja luettelemainsa tapahtumain johdosta on lehti laatinut erikoisen tulta tuiskuvan artikkelin hallitusta vastaan. »Vaalitaistelujen aikana ja ennen sitä piti hallitus tarkan huolen siitä, ettei totuus Tonkinin asiain huonosta tilasta tulisi julkisuuteen. Ja viisasta kyllä! Sillä se tiesi, mikä olisi ollut tulos kansan mielenilmauksesta, jos olisi tiedetty, että viime aikoina tehdyt retkikunnat eivät ole tuottaneet muuta kuin tappiota ranskalaisille ja hukkaa sen sotamiehille. Vaan vielä on se sittenkin saava kuulla kunniansa. Eduskunnassa on oleva siksi rohkeita miehiä, että uskaltavat huutaa ilmoille vihansa sitä ministeristöä vastaan, joka typeryydellään, ahneudellaan ja omien etujensa ajamisella on saattanut maamme perikadon partaalle!»

Juuri niin, inho on huudettava ilmoille! Hän on ihan yhtä mieltä lehden kanssa. Ja hänen kuuma verensä kuohahtaa ja silmän pohjassa välähtää jätteitä vaalitaistelun intohimosta, jonka hiillos ei vielä kokonaan ole sammunut. Kiihoittunutta mieltä lauhduttaa kuitenkin kohta laji viileätä ruohoruokaa. Ja sitäpaitsi on juuri silmän alla kertomus keisarien kohtauksesta Berliinissä. Lehti riemuitsee ja hän sen mukana siitä varovaisesta kylmyydestä, jolla Aleksanteri III on kohdellut Vilhelm II:ta. Ei ole ainoatakaan sanaa herahtanut suuren itsevaltiaan huuilta, joka olisi saattanut »saksalaista» toivomaan hänestä puoluelaista Ranskaa vastaan. Bismarck on laskeutunut alakuloisena alas rappuja H.M. Venäjän keisarin puheilta ja lausunut: »Tsaari on mykkä kuin muuri». Ja mikä selvä viittaus! Hän on kiittänyt isäntäänsä ranskankielellä. Oo, ranskankieli on yhä vielä loistavasti säilyttänyt asemansa korkeimman diplomatian kielenä!

Näiltä retkiltä palauttaa lehti lukijansa takaisin Pariisiin.

Näyttelyssä on eilen käynyt yli 300,000:n hengen. Tungos oli ääretön ja joka portin edessä täytyi lakkaamatta muodostaa jonoja.

—Garçon, un café, s'il vous plait!

Monsieur Henri ottaa sikarin taskustaan, levittää nyt lehtensä levälleen ja noukkii sieltä täältä sivumennen mitä sattuu eteen.

Lensin hiilikaivoksissa leviävät työläköt leviämistään. Tuhansia kulkee työttöminä ja nälkäisinä. Sotaväkeä on lähetetty suuret joukot rauhattomuuksia estämään. Pari ministeriä on osakkaina hiilikaivosyhtiössä, lehti ilmoittaa sen julki ja pistää loppuun pienen purevan pätkän:

»Niinkuin näkyy, tekee hallitus kunnolla tehtävänsä työnlakkauttajia vastaan ja herrat yhtiön osakkaat eivät suinkaan laiminlyöne lausua hallitukselle hartaimpia kiitoksiaan ja sydämellisimpiä onnentoivotuksiaan järjestyksen ylläpitämisestä.»

Pikkutiedot Pariisista täyttävät petitillä painettuina puolitoista palstaa. Monsieur Henri lukee muutamia.

Lehti luettelee ne kuivasti ja kylmästi, ja monsieur Henri käy käsiksi ateriaan.

Musta väkevä kahvi vähän kiihoittaa hermoja, mutta sikari niitä viihdyttää eikä luettavakaan vaadi minkäänlaista ponnistusta.

Se on hauskaa, keveätä tarinoimista päivän tapahtumista. Se on taitettu ja laitettu niin, että se tunkee itsestään kuin hyvä haju sieraimiin. Paino oli iso ja harvaa, esitys helppotajuista ja sisältö vaihtelevaa. Kaikki, mitä lehden lukija mahdollisesti tahtoi ajatella ja miettiä äsken lukemansa johdosta, on tarinan tekijä jo ajatellut ja miettinyt. Hän saa johtopäätökset kaiken maailman menosta valmiina eteensä. Politiikka, koti- ja ulkomainen, teatteri, kirjallisuus, viimeiset muodit y.m. kosketellaan lyhyissä palasissa, sattuvissa sanoissa, koottuina kokonaisesti kimppeihin. Siinä ei ole mitään alakuloista ja masentavaa. Puhuessaan viime päivän suuresta vainajasta, kirjailija Emile Augier'sta, puhuu hän niin,

että muille lisääntyy halu elää ja nauttia elämästä. Ottaessaan esille totisen asian sujuttaa hän sanojaan niin, että niistä lopussa syntyy leikkipuhe.

Kirjoituksen alla on kuuluisa nimi, se on tunnettu, taitava kirjailija, useinkin joku kaikkein etevimmistä. Hänen kynänsä on kuin kadulla ajavan ajurin sujuva ruoska. Se napajaa kuin meren ruoko, väräjä hänen ajatuksiensa pienimmänkin määräyksen mukaan. Hän hyväilee sillä lukijaansa niinkuin ajuri hevostaan, joka nautinnolla koukistaa kaulaansa luokille. Ja kun hän on aikansa hyväillyt häntä, kiihoittanut hänen kansallisylypeyttään, ylistänyt hänen isänmaataan ja puhunut hänen mielensä mukaan, niin on hänen aikansa tulla pyrittävään päämaaliin. Hän tekee vain vähäisen liikkeen ja siiman pää pamahtaa kuin pieni pistoolin laukaus, se on vain läiskäys tyhjään ilmaan, mutta se ajaa hänen lukijaansa mielipiteen, minkä ikinä hän tahtoo, ja vie hänet yhden päivän matkan sitä päämaalia kohti, joka on suunniteltu, kukaties kuinka pitkäksi aikaa eteenpäin, viisasten miesten salaisissa lukituissa kammioissa.

Monsieur Henri kulkee taas pitkin boulevardia. Hän on suorittanut aamiaisensa, sekä ruumiillisen että henkisen. Servietti on heitetty huolettomasti ravintolan pöydälle ja sanomalehti melkein ylenkatseellisesti rutistettu. Hän ei enää muista kumpaakaan. Mutta samalla lailla kuin äsken nautittu ruoka on alkanut uudistaa hänen elimistöään solu solulta, samalla lailla kiertelee jo lehdestä lähtenyt mehu hänen aivoissaan. Sen mielipiteet ovat muuttuneet hänen mielipiteikseen, hän on ottanut omikseen sen ajatukset, joita hän puolustaa kuin omiaan ja joiden johdosta hän on valmis käymään kiivaaseen kahakkaan. Ja jos kuuntelen hänen puhettaan, niin on siinä samat käänteet, samat utkaukset kuin taannoisessa tarinassa. Ja samalla lailla kuin hänen on käynyt, on käynyt tämän, tuon, toisen ja kolmannen, jotka ovat samasta myymälästä ostaneet saman lehden ja nyt kiiruhtavat takaisin työpaikkaansa samaa tietä, jota äsken olivat tulleet.

HUUTAMASSA BOULANGERIN HYVÄKSI.

Pariisissa, 22 p:nä jouluk, 1889.

Olin eilen illalla boulangististen vaalimiesten puoluekokouksessa; korvissani soi vielä ranskankieli, heleä kuin kirkasääninen hopeakello. Kolmatta tuntia olen kuullut sitä soitettavan laidasta laitaan, seisotettavan kannallaan ja heilahutettavan takaisin, niin että seinät tärisevät ja selkäpiitä viiltää.—Le suffrage universel!—Vive Boulanger! A bas Joffrin!—

Kämmeneni ovat vielä hellät taputuksista, joilla olen pannut vastalauseeni Ranskan nykyistä hallitusta, ministeri Constansia ja edustajakamaria vastaan. Ne ovat olleet minulle »varkaita», »yleisen äänivallan sortajia», »tasavallan vihollisia». Hattuni on heitetty ilmaan Boulangerin kunniaksi ja sateenvarjoni on iskenyt koloja siltaan Joffrinin perikadoksi. Hiukan hävettää, niinkuin sitä, joka on päästänyt hätävalheen heikkona hetkenä. Mutta kun on myrskyssä, niin täytyy taipua myrskyn mukaan, ulvoa sutena seurassa. Eikä todellakaan maksanut vaivaa ruveta ottamaan kuhmuja otsaansa ja mustelmia käsivarsiinsa, kun sen voi välttää ainoastaan hattua heiluttamalla. Ne eivät varmaankaan olisi olleet vältettävissä, kuhmut ja mustelmat, ilman innostusta oikean asian hyväksi. Mutta minulle oli pääasia saada nähdä ja kuulla, millainen on valtiollinen puoluekokous Pariisissa, ja siitä onkin nyt selvä kuva mielessäni.

Olin lukenut viikkoja ennen sanomalehdistä näin kuuluvan ilmoituksen:

VASTALAUSE

Joffrinin vaalin hyväksymistä vastaan.

VAALIKOKOUS,

jonka toimeenpanevat 18:n vaalipiirin tasavaltalaisten, revisionistien, sosialistien ja patrioottien komitea ynnä tasavaltalais-kansallinen komitea sekä keskuskomitea yleisen äänivallan puolustamista varten Lauantaina 21 p:nä joulukuuta 1889 klo 8 illalla.

Moolin de la Galettessa Girardon'in kadun varrella.

Päästäkseni sisään kävin pyytämässä piletin punaisimman boulangistisen lehden »Cocarden» toimituspaikasta. Sieltä se heti annettiin ja vielä kaupanpäälliseksi toinenkin, ystävällisellä silmäniskulla, että »jos teillä on joku ystävä, joka tahtoo...»

Moulin de la Galette (s.o. rahamyylly, sampo) on suuren tanssisalin nimi ylhäällä Montmartren huipulla. Hakiessamme sitä käsiimme ahtaiden ja huonosti valaistujen etukaupungin katujen periltä, meitä hiukan pöyristytti, toveriani ja minua. Edellämme ja jälessämme kuului raskaita anturan askeleita, ohitsemme kiiruhti epäilyttävän näköisesti puettuja haamuja ja kuului tuota raakaa maalaismurretta, jota puhuu Montmartren työväki.

—Minä en suinkaan kernaasti tahtoisi kulkea täällä yksin öiseen aikaan, sanoi toverini. Ja ympäristö, tuo märkä muuri ja musta kadun kita, johtikin mieleen ranskalaisten romaanien kertomuksia väijyvistä varkaista, murhista, roistoväestä ja ryöväyksistä. Varovaisuuden vuoksi päätimme olla paljon puhumatta toisillemme, sillä hänen tanskansa ja minun ruotsinkieleni saattaisi merkitä meidät saksalaisiksi, ja silloin—Jumala varjelkoon meitä vaivaisia syntisiä!

Olimme vähää ennen istuneet hienossa valoisassa boulevardikahvilassa ja kävelleet katuja, joiden varrella hohtivat loistavat myymälät, sähkön häikäisevässä valossa. Moulin de la Galetten edustalla oli vastakohta silmiinpistävä. Valemyllyn siivet häämöttivät harmaan hämärän sisästä. Pientä kadun risteykseen muodostunutta aukeaa paikkaa valaisivat vain heikot tulet kulmassa olevasta ravintolasta, jonka tiskin ääressä hääri päitä, käsiä ja ilmaan kohoavia täysiiä ja tyhjennetyitä ryyppyylaseja. Ovi kokouspaikkaan, rautainen ristikkoportti, oli vielä suljettuna. Katukäytävällä odotti jo pitkä jono, pitäen epämääräistä murinata. Toisella puolen katua seinänvierellä huomasin äänettömän mustan möhkäleen, joka oli painautunut kivijalan kylkeen. Se oli hallituksen salavihainen kartanokoira, joka niuhotti vartioimassa yleistä turvallisuutta, äänetönnä odottaen tilaisuutta purrakseen. Se oli poliisiparvi, pari sataa miestä vartioimassa väkijoukkoa, joka tuskin oli paljoa lukuisampi. Jonossa, johon asetuiimme, keskusteltiin tietysti Boulangerista.

Hänkö, ei hän ota armoa hallitukselta! Hän viisi välittää anteeksiannosta. Hän on sanonut tulevansa takaisin omin voimin! Oo, se ei kestä kauan, saattepa nähdä!—Vihdoin avattiin rautaristikko ja ovi alkoi niellä jonoa sisäänsä. »Korttinne, kansalainen, korttinne, kansalainen!» toistivat vartijat ovella. Toverini, joka oli kotimaassaan Tanskassa ollut monessa tällaisessa mylläkässä, huomautti minua siitä, etten vain vahingossakaan kutsuisi ketään monsieur'iksi, sillä täällä ei ole kukaan »herra», täällä ovat kaikki »kansalaisia».

Yhtä kauniina »kansalaisina» kuin kaikki muutkin astuimme sisään suureen, matalaan, lehtereillä varustettuun saliin. Varovaisuuden vuoksi oli kaikki irtonaiset aseiksi kelpaavat kapineet korjattu pois ja tuolitkin vaihdettu puutarhan penkkeihin, joita oli rivittäin puolilattiaan. Sähkö- ja kaasutulien valossa oli nyt tilaisuus tarkastaa ystäviä ympärilläni. Joka puolelta piiritti minua miesjoukko. Nuo ne siis nyt olivat niitä n.s. boulangistejä, revisionisteja, sosialisteja, patriootteja y.m.s. Jos oikein osaan päättää, on tuo lihavanlanta vähän olevinaan olevan näköinen mies jonkin pienen ravintolan isäntä, joka pitää kapakassaan »Cocardea» ja »L'Intransigeant'ia» ja laskee vuotuisiin tuloihinsa sievoisen summan siitä, että maustaa jokaisen antamansa absinttilasin pienellä puheella Boulangerin puolesta. Toinen päätyyppi on työmies samettihousuissa ja työmekossa. Ja kolmas ammatiltaan jotenkin epämääräinen henkilö, jonkinlainen puoliherra, jolla on kaulus ja kravatti muodinmukainen, mutta ei juuri puhtaudella pilattu, jolla on kulunut knalli ja rikkinäiset napinlävet, ja jonka silmässä on kiilto, mikä ei juuri herätä luottamusta. Siellä täällä miesten keskellä näkyy naisen hattu. Ainakin olen yhden näistä kasvoista ennen nähnyt. Totta tosiaankin, se oli juuri äsken illan hämärässä, kun hän juoksi jälessäni boulevardin puitten välissä.

—Hiis tiesi, jos ei täällä vielä ennen illan loppua saa selkäänsä?— tulee minulle mieleeni katsellessani yleisöä. Ja minä sanon itselleni, että heti kohta, kun vaan jokukaan huutaa tai taputtaa tai koputtaa keppiään, niin minä säestän, säestän sydämeni pohjasta ja teen mitä ikinä näen muittenkin tekevän.

Aluksi ostivat he melkein kaikki sanomalehteä »La sentinelle de Montmartre» (Montmartren vartiomies), jota myytiin joka haaralla. Minä ostin myös. Ja se maksoi vaivan. Sen etusivua kaunisti korea kuva. Enkö olisi ihailnut sitä, minä mies kansanvaltainen! Maassa lepää siinä »yleinen äänivalta», lattiaan kahlehdittuna käsistään ja jaloistaan. Häntä polkee rintaan Joffrin, pistooli kädessä. Vapaus ja oikeus näyttää olevan viimeisillään. Mutta kun vaara on suurin, on pelastuskin lähinnä. Kauempana kuvassa nähdään kansa rientämässä avuksi—myllyä takaa. Kansalla on kädessään vasaroita, viitakkeita, kirveitä, luutia ja lapioita. Ja kansan etupäässä astuu kenraali Boulanger, ruoska kädessä. Vasta tänään olen uskaltanut olla huvitettu kuvasta. Eilen panin kaikki voimani liikkeelle pysyäkseeni totisena.

Puhujalava pysyi vielä tyhjänä. Tai oikeastaan soittolava, jossa joka ilta istuu orkesteri puhaltamassa valsseja ja polkkia. Eiliselältä jäleltä oli arvattavasti vielä ruokapöytä lavan perällä ja sen edessä olevalta ilmoitustaululta luin suurin kirjaimin: »Polkka». Nykyhetken tarkoituksesta muistutti siellä ainoastaan viheriä pöytä.

Me pysymme jotenkin rauhallisina kaikki »kansalaiset». Mutta yht'äkkiä annetaan meille erinomainen syy ensimmäiseen mielenliikutukseen. Ilmaantuu lavalle mies ja kiinnittää neulalla pöytäliinaan kenraali Boulangerin kuvan, täysissä sotatamineissa, ristit ja kunniamerkit rinnassa. Kuva, josta »La

Presse» tänään ylpeillen kertoo, että se oli lehden lahjapalkkio tilaajilleen, jää riippumaan yläpuolelle »Polkkaa». Me kaikki boulangistit humahdamme seisoallemme, paljastamme päämme, huudamme äärettömässä riemastuksessa: »Eläköön Boulanger!... Kuolokoon Joffrin!» ja puhaltaumme laulamaan hänen lauluunsa: »En revenant de la revue!»

Ensimmäisen innostukseni iloa häiritsee kuitenkin pieni hetkellinen pelästys. Siellä on tuolla takana niitä, jotka vastaavat vihellyksillä. Täällä on siis Joffrininkin ystäviä! Kuka ties ne ovat enemmistössä? Ja minä, joka jo olin »merkinnyt» kantani. Mutta onneksi ne vaikenivat, meillä boulangisteilla on ehdoton enemmistö, »valtaava enemmistö», käyttäkseni Jonas Castrénin huuilta usein kuulemaamme sanaa.

Samassa astuivat lavalle ne, joita olimme odottaneet: kokouksen toimeenpanijat. Yksi boulangistisen puolueen pääjohtajia, edusmies Laguerre saa aikaan sanoin selittämättömän metelin. Sitten huudamme me sen minkä keuhkomme kestävät: Vive Laisant! Vive Susini! Vive Gabriel! Vive Vergoin! Vive Yousot! Ne ovat nuo meidän miehiämme, meidän johtajiamme ja kalliin asiamme ajajia, ne ovat niitä kansan todellisia ystäviä, oikeita tasavaltalaisia, kunnan kansalaisia. Hienoilta herroilta ne näyttävät, älykkäiltä ja eleganteilta. Suurin osa heistä on edusmiehiä, joiden vaaleja edustajakamari ei ole hyväksynyt. Mutta juuri sentähden he ovat meistä tuhat kertaa rakkaammat. Sillä me olemme tulleet tänne protesteeraamaan, protesteeraamaan. En oikein tiedä, mitä vastaan ja millä perusteella protesteeraamme. Mutta nuo tuolla ylhäällä, ne sen kyllä tietävät ja sanovat kai myös, minkä tietävät.

He ryhmittäytyvät kahden puolen pöytää. Joku pieni pienokainen mustaparta nousee sanomaan jotakin. Asetettuaan kädellään myrskyn täällä alhaalla, ehdottaa hän kokouksen kunniapresidentiksi Boulangerin ja kahdeksi varakunniapresidentiksi Rochefortin ja Dillonin, jotka ovat paenneet Ranskasta samoin kuin Boulangerin.

—Eläköön Boulanger! Eläköön Rochefort! Eläköön Dillon!—Alas Joffrin!
Alas Constans! Alas varkaat!

Pieni mustaparta kiittää meitä kaikkia siitä, että olemme näin lukuisasti tänne saapuneet panemaan vastalauseitamme sitä eduskuntaa vastaan, joka on häväissyt kansan yleistä äänestysoikeutta, hän lukee kirjeitä eräiltä ystävilta, joita »influenza» on estänyt saapuville tulemasta, antaa puheenvuoron erälle pitkälle herralle siellä ylhäällä lavalla, ja niin on varsinainen kokous alkanut.

He ovat verrattoman taitavia puhujia kaikki. Meidän suurimmat suupaltit siellä kotona ovat oppipoikia näiden rinnalla. Eivät he etsi sanojaan, hylkää tai ota uusia. Se käy kuin ulkoa opittujen nuottien mukaan. Liikkeet, asennot, mimiikki tekevät sen, että koko mies kiireestä kantapähän näyttää puhuvan. Hänen koko ruumiinsa sulaa hänen sanoihinsa. Jokainen kure vaatteissakin, joka syntyy ja siliää hänen liikkueensa, lisää eloa ja antaa vauhtia hänen lausumilleen ajatuksille.

Mutta on se heidän kielensäkin luotu kuin tätä tarkoitusta varten. Se laulaa ja lirisee kuin puro, joka juoksee kivikkoa pitkin, se räiskyy ja ritisee kuin kulo katajikossa, ja yht'äkkiä kurahtaa se siitä paukkuen ja humisten kuivaan korpikuuseen. Se on todellista ilotulitusta, ja siitä muistuttavat yleisön aploditkin, jotka säännöllisesti pamahtavat parhaimmissa paikoissa.

En ymmärrä kieltä niin tarkoin, että voisin antaa kuvan joka vivahduksesta. Ainoastaan äkäisimmät kipinät, kirkkaimmat tulikaaret jäävät mieleeni.

Marcel Habert, eräs vastavalittu edusmies, vertaa boulangismia »suuren meren nousuveteen». Se saa voimaa niistä loukkauksista, joita yleinen äänestysoikeus on saanut kärsiä. Edustajakamari on hylännyt sen, jonka kansa hyväksyi. Joffrin, Boulangerin vastaehdokas täällä Montmartren vaalipiirissä ei ole kansan valitsema, hän on hallituksen valitsema. Nykyinen eduskunta ei tunnusta enää »ei lakia ei oikeutta, ei kykyä eikä kuntoa». »He ovat saaneet Joffrininsa, suojelkoot nyt häntä! Me muut, meillä on Boulangerimme ja me suojelemme häntä!»

Maurice Vergoin on ihan äskettäin tuomittu kahdeksan kuukauden vankeuteen siitä, että hän on liiksi sättinyt Quesnay de Baurefaire'a joka oli asianajajana Boulangerin, Dillonin ja Rochefortin jutussa. Hänen puheensa on katkera, ivallinen ja pureva. Melkein joka lause herättää päättyessään naurua ja ihastusta.

Puheenjohtaja mainitsee jonkun nimen, mutta kansa huutaa Laguerrea ja tahtoo kuulla häntä. Luulen, että huutajille oli siitä edeltäkäsän annettu viittaus.

Laguerre on solakka, pitkä gentlemanni. Hänen puheensa edustajakamarissa Joffrinin vaalin hyväksymistä vastaan kuului olleen mestariteos logiikkaa ja lakitietoja. Aine on sama nytkin.

»On kuultu edusmiesten valtakirjoja hylättävän ennenkin. Mutta sitä ei ole ennen kuultu, että eduskunta olisi itse valinnut edusmiehensä. Se on nyt kuitenkin tapahtunut. Mutta minä olen iloinen siitä. Minä onnittelen isänmaata ja puoluettamme näiden laittomuuksien, näiden rikosten johdosta,

jotka ovat loukanneet ja loanneet yleistä äänioikeutta.»

»Minä tahtoisin tehdä sananlaskuksi totuuden: älä loukkaa yleistä äänioikeutta!»

»Sillä se, joka tässä maassa on loukannut yleistä äänioikeutta, se on samassa ollut hukassa».

»Ne verivirrat, mitkä Pariisissa ovat vuotaneet loukatun äänioikeuden kostoksi, todistavat tosiksi sanani.»

»Niin pian kuin jokin hallitus on sitä loukannut, on se ollut hukassa.»

»Vuosina 1830 ja 1848 se jo tapahtui. Ja viimeksi vuonna 1871.»

»Keisarikunta pysyi pystyssä ainoastaan niin kauan kuin se kunnioitti yleistä äänioikeutta. Mutta niin pian kuin se sitä häpäisi, se oli hukassa.»

»Nykyinen opportunistinen tasavalta peri keisarikunnan. Se on nyt vuorostaan häväissyt yleistä äänestyoikeutta. Ja sen on käyvä samalla lailla: sekin on oleva hukassa!»

Puhetta seurasi pitkä, innokas mielenosoitus. Huudettiin, polettiin jalkoja ja heilutettiin hattuja. Muuan työmies vierelläni huutaa niin, että kasvot punottavat ja niskasuonet pullistuvat. Toinen on sivaltanut hatun päästään, puristanut sen yhdeksi mytyksi käteensä, jota survoo ylös ja alas ja eteenpäin, niinkuin tekisi säännöllisiä voimisteluliikkeitä. Sähkökin näyttää ymmärtävän asemansa. Se tulee levottomaksi, aikoo sammua, syttyy taas ja tirskuu ja rätäjää.

Vaivoin saavat seuraavat puhujat sananvuoroa. Laisant esittää Boulangerin merkityksen: On hänen ansionsa, että Ranska on kadottanut tunteen uhkaavasta perikadosta. Juuri hän on saanut Ranskan taas ymmärtämään oman arvonsa. Maa ei tahtonut sotaa, mutta maa ajatteli: Saksa tahtoo käydä kimppuumme; mutta silloin se on löytävä meitä johtamassa Boulangerin, joka on meidät yhdistänyt ja saanut meissä viriämään koston tulen. Ja tämä mies, tämä ihmeteltävän suuri isänmaan ystävä, hän on joutunut entisten ylistäjänsä ja imartelijainsa kateuden ja koston uhriksi! Mutta eläköön hän! Ja hän on vielä elävä!

Susini, joka oli ministeri Constansin kilpailija Marseillessa, on tulinen etelämaalainen ja purkaa kuohuvan sappensa voittajaansa vastaan. »Meitä on peloitettu Boulangerin yksinvaltiudella, mutta meillä on parhaallaan Constansin yksinvaltius!»

Lopuksi astuu esiin kokouksen puheenjohtaja, tuo ennen mainittu pieni mustaparta. On kuin sata saakelia telmäisi ja tappelisi hänen sisässään.

Youssot on hänen nimensä, eduskunta on hylännyt hänenkin vaalinsa joidenkuiden laittomuuksien perusteella ja hän lopettaa puheensa näin:

»Oli ennen olemassa lippu, lippu, johon oli kirjoitettu valtiollisten ja yhteiskunnallisten olojen uudistus. Sitä kuljetti ennen muinoin edessään radikaalinen puolue. Nyt se on antanut sen pudota maahan ja nyt se lippu ei ole muuta kuin rääsä, jolla peitetään edusmiesten persoonalliset pyyteet.»

»Kansalaiset! Meidän on pelastettava tuo lippu ja sitä puolustettava. Kohta ovat käsillä kunnalliset vaalit. Kantakaamme silloin tämä lippu heilumaan Kaupungintalon katolle! Ja kun aika on täytetty ja kun häpeällisten tekojen mitta on kukkurallaan, silloin ponnistakaamme voimamme kaikki me patriootit ja boulangistit, ja kansanvallan kohotetuilla käsivarsilla viekäämme se yhä eteenpäin ja nostakaamme se heilumaan sinne, missä sen oikea paikka on, edustajahuoneen katon harjalle!»

Ja ennenkuin höyry on ehtinyt haihtua, esittää hän samassa henkäyksessä kokouksen hyväksyttäväksi näin kuuluvan lausunnon:

»Seinen departementin vaalimiehet, kokoontuneina Moulin de la Galette'n saliin lauantaina 21 p:nä joulukuuta 1889, luvultaan 500;
[Antiboulangistiset lehdet saavat tämän summan nousemaan 700:aan.]

Lausuvat vihansa kelvotonta parlamenttia vastaan, joka uskaltaa tehdä astinlaudakseen yleisen äänioikeuden ja julistaa valituksi miehen, joka ei ole valittu;

Lausuvat onnittelunsa niille muutamille edusmiehille, jotka ovat jääneet uskollisiksi asialleen ja jotka ovat äänestäneet kenraali Boulangerin, oikean kansanvalitun hyväksi;

Läheittävät hänelle tervehdyksensä, kiitoksensa ja kunnianosoituksensa;

Lausuvat vastalauseensa Maurice Vergoin'in tuomiota vastaan, joka olisi saattanut keisarikunnankin punastumaan;

Päättävät julistaa kaikkia luvallisia aseita käyttävän sodan sitä häpeällistä yksinvaltiutta vastaan, jonka valtikon alle nykyinen hallitus on saattanut meidän rakkaan Ranskanmaamme;

Vetoovat kaikkiin Ranskan tasavallan ystäviin ja patriootteihin kehoittaen heitä valmistamaan kansanvallan lopullista ja pikaista voittoa;

Eläköön kansanvaltainen, sosialistinen tasavalta! Eläköön yleinen äänioikeus!

Eläköön kenraali Boulanger, Clignancourt'in vaalipiirin ainoa oikea edusmies!»

Siinä se, ja mitäs muuta neuvoksi kuin taas huutaa se hyväksi ja kiittää kauniiksi! Eläköön, kasvakoon ja karttukoon kernaasti meidänkin puolestamme!

Mutta tappelua ei tullutkaan. Olimme kaikki liaksi yksimieliset. Hihkuttiin ja hurrattiin vain, purkautuessamme ulos huoneesta pimeälle kadulle. Mutta vartiojoukko oli äskeisestä kulumastaan siirtynyt oven eteen ja muodosti käytävän kahden puolen. Aioin seisahtua katsomaan, vieläkö piti mitään tuleman. Mutta totinen poliisimies ei sitä sallinut. »Poistukaa!» sanoi hän käskävästi. Ja siihen loppui minun puolestani tämä valtiollinen mielenosoitus. En tiedä, lienevätkö hengenheimolaiseni sitä vielä jääneet jatkamaan.

—Se on nyt oikeastaan verratonta ilveilyä tuo kaikki, nauroi toverini. Noista »kansalaisista» tuolla ylhäällä puhujalavalla, luuletko, että heistä yksikään teki tuota tosissaan! Oo, minä olen ollut puhujalavalla minäkin!

Mutta me olimme molemmat yksimieliset siitä, että heidän näyttelijätaitonsa oli erinomainen.

RANSKAN EDUSTAJAKAMARISSA.

Pariisi, 8 p:nä maalisk. 1890.

Rakennus ei ole ulkoa nähden kovinkaan komea. Mutta kokoonpantuna harmaasta kivistä, vaikuttaa se arvokkaasti ja sopusuhtaisesti sitä katseltaessa Concorden sillalta, joka Place de la Concorde'lta vie toiselle puolen Seinevirran.

Varustettuna sisäänpääsölipulla, joka on onnistuttu hankkia tuttavien tuttavien avulla, joudutaan monien käytävien kautta katsojain lehterille. Jos on jokin tärkeä asia esillä, ovat paikat täytetyt jo tunteja ennen istunnon alkamista. Pilarin suojasta katsellen, edessä istuvain naisten niskojen taitse, tekee »kamari» vaikutuksen samanlaisen kuin yliopiston juhlasali Helsingissä. Katosta puoliseinään on pylväitä, joiden takana ovat katsojain istuimet kahdessa rivissä. Alempana niitä, laskeutuen porras portaaltaan, ovat puoliympyrässä edusmiesten punaisella veralla päällystetyt istuinrivit. Pieni aukea pyörylä keskipisteessä, ja vastaisella seinämällä kohoaa suuri monikerroksinen kateederi, kamarinpresidentin valta-istuin. Siinä on eri osastonsa ylempänä ja alempana eduskunnan virkamiehiä: notarioita, sihteerejä ja pikakirjureja varten. Valo tulee katosta suuren viuhkan muotoisesta ikkunasta. Oikealla ja vasemmalla presidentin suuresta pulpettirakennuksesta on iso mustakitainen ovi, josta auennee tie tupakkahuoneisiin ja ravintoloihin. Katsellessa sinne alas muistuu mieleen kuva vanhasta roomalaisesta sirkuksesta, ja tuo ovi näyttää vievän johonkin maanalaiseen kellariholviin, mistä joka hetki odottaa astuvan esiin tiikerin tai jalopeuran. Niiden vartioitako lienevät nuo punarintaisiin univormuihin puetut miehet, jotka seisovat siellä pihtipielissä tai tulevat silloin tällöin sisäänkin järjestämään jotakin kohtaa taistelukentällä.

Vähitellen alkaa ilmestyä edusmiehiä autioon huoneeseen. Hiljaisuus siellä muuttuu ensin muutamien muminaiksi, kasvaa siitä keskusteluksi, kehittyy yhä uusien tullen, on vähän aikaa sointuvata ja vilkasta sananvaihtoa ja päättyy lopulta melkein huumaavaan kohinaan, josta erottaa kaksi pää-ääntä: tuon heleän tenorin ja miellyttävästi sorahtelevan ranskalaisen »ärrän». Edusmiehiä kuohuu ja kihisee pienessä puoliympyrässä keskellä lattiaa ja siitä ne leviävät mustina ryhminä ylös istumasijoilleen.

Katsojain parvella mainitaan nimiä ja lausutaan arvosteluja. Tuo mustatukkainen, terhakan näköinen mies, joka istuu oikean puolen alimmalle penkille, on Paul de Cassagnac, kuuluisa sanomalehtimies ja kuninkuuden harrastaja. Hänen vieressään on muuan arkkipiispa, sininen leveä vyö kiinnittämässä mustaa kauhtanaa. Ministerien penkillä istuvat vierekkäin ulkoasiain ministeri lihava Spuller ja laiha Tirard. Tirard on viime aikoina käynyt kärsivän näköiseksi ja kovin totiseksi. Vähän vähä hieroelee hän hermostunutta otsaansa. Maanantaina olikin hänellä kuuma päivä Constansin luopumisen johdosta ja

joka hetki ovat sanomalehdet olleet hänen kimpussa. Äskettäin kuului hänellä olleen kova hermotaudin kohta, mutta nähtävästi hän on jo parempi. Ei ole kadehdittava tuokaan ammatti.

Aivan meidän edessämme istuvat boulangistit, äärimmäisinä vasemmalla. Heidän miehistään ovat etevimmät Naquet ja Laguerre. He tulevatkin usein yhdessä, Naquet edellä, valkeatukkainen kyyryselkä juutalainen, Laguerre jälessä, pitkä mies ja elegantti, etevä puhuja. Heidän ympärilleen kiiruhtaa joukko ystäviä ja kättä paiskellaan. Kuulen sitten nimitettävän niitä ja niitä, mutta en saa selkoa, missä hän on tuolla alhaalla se tai se, neljänsadan miehen muurahaispesässä. Ainoastaan kaksi kummallista tyyppiä tarttui eilen silmääni tuosta kaljupäisestä, redangottipukuisesta seurakunnasta. Katsojain lehterillä kuuluu pidätettyä naurua ja sen esineeksi huomaan vanhan patalakkipäisen ukon, joka kuluneeseen palttooseen puettuna ja iso sinikantinen kirja kainalossa kömpii aina ylimmäiselle penkkiriville. Kuka on tuo kummitus täällä hienojen herrain seurassa, en tiedä, mutta hullunkuriselta hän näyttää. Toinen, jota jo ennakoita kysellään, on sosialisti Thivrier, jonka tiedetään esiintyvän työmiehen mekossa. Hän tulee melkein juoksemalla paikalleen, ja nyt ovat kaikki uteliaat saaneet nähdä tämän ihmeen, josta kaikki sanomalehdet parin viikon kuluessa sisälsivät pitkiä tarinoita, keskustellen sekä leikkisästi että totisestikin sen periaatteen pätevyyttä, minkä nojalla mainittu edusmies oli poikennut tavallisesta muodista. Hänen uusi kansanvaltainen muotinsa näkyy muuten ulottuvan ainoastaan mekkoon. Sillä tämän »työmiehen» kengät ovat kiilloitetut, housut ovat kuin muillakin herroilla ja tukka öljytty.

Puhelu lakkaa, kun puhemies, presidentti, saapuu kokoushuoneeseen. Hän on komea mies; iso harmaa tukka kuohuu kauniin pään ympärillä. Seisoessaan estraadinsa huipulla on hän kuin korkein vaahtopäälaine tuossa alhaalla olevassa kuohussa. Hän on »koristeellinen» ja senkintähden sopii hän niin hyvin esimieheksi ranskalaisille, joilla aina pitää olla silmän nautintoa.

Itse toimessaankin on hän erinomainen. Sellaista kuumaveristä katrasta ei hallita niinkuin meikäläisiä lauhkeita lampaista. Ei riitä vasaran isku puhemiehen pöytään. Täytyy osata asettua johdettaviensa kannalle, kuljettaa heitä houkuttelemalla. Sen osaa Floquet. Vähän väliä kohoo hän seisoalleen, röyhittää rintaansa, takoo paperiveitsellä pöydän laitaan tai soittaa kelloaan sitä mukaa kuin melu vaatii, mutta se ei pitkälle auta. Kaukaa katsoen näyttää hän tosin hyvinkin tuikealta, mutta kiikarilla tarkastaen ovat suupielet aina pienessä ivanaurussa, vastakohtana vartalon viralliselle asennolle. Ja tuossa hänen ivallisuudessaan on hänen peränpitotaitonsa. Tirkistäen kakkulainsa läpi pahimman melun pitäjiä ja heittäen heille sattuvan sätkäyksen saa hän sanoillaan meren asettumaan. Silloin tällöin hän kyllä julmistuukin. Ja riitelee niin että heläjä niille, jotka eivät usko hyvällä. On verrattoman koomillista nähdä sillä lailla vastakkain harmaahapsinen presidentti ja joku kaljupää, yhtä vanha edusmies, kiistelemässä keskenään yli salin, molemmat sähisten kuin kissa ja koira, toinen toisella puolen koskea, joka estää äänen kuulumasta.

Istunto alkaa kohta, kun presidentti on asettunut tuoliinsa. Hän alkaa lukea jotakin, jota ei kukaan kuuntele, lienevätkö pöytäkirjoja vai muita otteita. Hän ei koetakaan saada hiljaisuutta aikaan. Ainoastaan suun käynnistä tietää, että hän on jotakin sanovinaan.

Vasta sitten, kun päivän keskustelukysymys on esitetty ja ensimmäinen puhuja nousee puhujalavalle, presidentin istuimen eteen, syntyy hiljaisuus.

Mutta ainoastaan lyhyeksi hetkeksi. Sillä vaikka puhuja tavallisesti aina alkaa sävyisästi ja hitaasti ja sovittaa sanansa taitaviin taitteisiin, niin kiihtyy hän kohta. Hän alkaa liikkua edestakaisin, kulkea lavan yhdestä päästä toiseen, tekee jo liikkeitä käsillään ja antaa niiden avulla vauhtia lauseilleen. Sanat ovat sitä mukaa terävämmät, ja ei aikaakaan, niin katkeaa äänettömyys. Se on joko paheksumista tai hyväksymistä, nurinata tai kättentaputusta ja hyvä-huutoja. Koko tuo musta joukko tuolla alhaalla alkaa aaltoilla. Liikutaan, nouseaan ylös, nauretaan pilkallisesti tai käyvät kasvot kiihkeiksi, vihaisiksi, ja tukat pörrötetään kiivailla käsien tempauksilla. Aploodit tekevät aina vilkkaimman vaikutuksen katsojaan. Kun puhuja on sanonut jonkin suuren, isänmaallisen sanan, kun hän on puhunut onnistuneesti de l'honneur de la France [Ranskan kunniasta], niin syttyvät sadat kämmenet rätäjämään kuin palava katajikko ja koko tuo kalteva rinne on yhtenä valkeana mansettien väikkeenä.

Puhuja odottaa asianhaarain mukaan joko tyytyväisenä tai suuttuneena. Jos häntä keskeytetään vihamielisessä tarkoituksessa, vetoo hän ensin presidenttiin ja koettaa odottaa siksi, kunnes tämä saa myrskyn asettumaan. Mutta usein herättää hänen ensi sanansa uuden metelin, ja jos on niin, ettei kamarin enemmistö tahdo kuulla häntä, niin ei se kuule kiusallakaan ja sillä hyvä. Eivät auta presidentin ponnistukset eivätkä mitkään ja niin saa puhuja laskeutua alas. Vielä istuimeltaan heittää hän ja hänen puoluelaisensa sattuvia sanoja huutajalle. Eilen kiljasi esim. Derouledé, joka muuten aina on ensimmäinen keskeyttämässä;

—Ette te osaa puhua ettekä edes kuunnellakaan!

Tuollainen rähinä saattaa tuntua ulkopuolella olevasta kuuntelijasta harmilliselta. Mutta on täällä

kuitenkin hauskempi kuin meidän talonpoikaissäädystä, jossa täytyy samoja saarnoja kuunnella tuntikausia, ainoastaan eri miesten huulilta. Ja siitä on siis se hyöty, että ei turhia laverruksia kärsitä, vaan lopetetaan löpinä lyhyeen. Saattaa tosin väittää, että sillä tavalla jää sanomatta moni hyvä asia. Mutta kun enemmistö ei tahdo kuunnella, niin ei siihen silloin enää syytkään vaikuta.

Kun huudetaan äänestystä (»Aux voix! Aux voix!«), niin uskaltaa enää harva puhuja esiintyä. Sillä huuto on merkki väsymyksestä, yleisö on uupunut ja hermostunut ja ranskalainen ymmärtää antaa arvonsa ranskalaisille hermoille.

Päätökset eivät tietääkseni ole sen tyhmempiä ja ajattelemattomampia, vaikka ne olisivatkin seurauksia myrskyisistä keskusteluista. Etenkin näyttää nykyinen eduskunta ymmärtävän aran edesvastuullisen asemansa. Se on tullut näkyviin varsinkin sen suhteesta Tirardin ministeristöön. Ministeristö ei ole suosittu, mutta sitä ei kuitenkaan tahdota ensi tilassa kumota. Tilaisuutta ei ole puuttunut. Viimeinen tarjoutui eilen, jolloin käsiteltiin interpellatsionia Ranskan osanotosta Saksan keisarin kokoonkutsumaan työmieskonferenssiin. Oppositionin s.o. boulangistien puheissa pamahti pyssyt ja haisi ruuti. »Elsas ja Lothringen!« »Häpeä Ranskalle!« »L'honneur de la France!« Sanalla sanoen: kaikki kiihoittavat elementit olivat liikkeellä. Mutta älykkään miehen maltilla antoi eduskunta tukensa ministeristölle, joka siis yhäkin vielä pysyy pystyssä.

Ja niin ollen on, joka kerta tullessani noista meluisista istunnoista, minulla ollut sama tunne kuin olisin nähnyt huvinäytelmän, jossa kaikki uhkaavat pilvet hajoavat ja kappale päättyy päiväpaisteeseen ja naimisiin.

SASU PUNANEN PARIISIN SAUNASSA.

(Ote yksityisestä kirjeestä.)

Hyvä Veli!———

* * * * *

Et voi kuvailla hämmästykseni, kun tässä eräänä iltana suuria Boulevardeja kävellessäni yht'äkkiä tapaan yhteisen ystävämme Sasun. Olin lentää selälleni asfalttikadulle. Hän täällä! Sasu Punanen—Pariisissa! Olinhan kuullut, että hän oli perinyt suuren omaisuuden eräältä täti-vainajaltaan, joka häntä aina oli suositellut, kun hän oli niin siivo poika. Mutta eihän hänen ulkomaanmatkastaan oltu mitään mainittu sanomalehdissä, joissa kuitenkin kerrotaan kaikista ulkomailla matkustaneista jatkolaisista ja musiikkiopiston oppilaista. Ja miten hän oli muuttunut! Aivan vihoviimeistä muotia, päässä korkea silkkinalli, hirveän leveät keltaiset roimahousut, säkkiselkäinen palttoo selässä ja mahdottoman suuri kirjava kravatti kaulassa.

—Sinä täällä...!

—Teällähän tuota näyn olevan, tuumaili hän musertavan rauhallisesti, niinkuin olisimme olleet vain Helsingin esplanadilla.

—Mutta mitenkä ihmeen lailla ... milloinka ... joko sinä kauankin...?

Viikon päivät oli hän ollut täällä »Paeriisissa», selitti hän minulle, sittenkun olimme poikenneet ensimmäiseen kahvilaan. Hän oli jättänyt, ainakin toistaiseksi, sikseen teologiset opintonsa ja lähtenyt maailmaa katselemaan ja huvittelemaan. Vaan ei ollut vielä tähän saakka ilo oikein ilolle tuntunut. Eihän tahtonut kieli oikein suussa kääntyä, ja ne ainoat suomalaiset, jotka hän täällä oli tavannut, olivat olleet niin ylpeitä, ettei niiden kanssa tullut mitenkään toimeen.

Eikä ollut oikein niistä tämän valtakunnan ruuistakaan, kun ei rukiista leipää saa nähdäkään ja täytyy nieleksiä palasensa ilman voita ja piimää. Harmittavan sanoi hän itseään tämän maailman kevytmielisyydenkin, ja hän oli aivan varma siitä, että Ranskan kansa kulkee suurin askelin perikatoaan kohti. Tekevät työtä sunnuntaina ja pitävät puotinsa auki keskellä kirkkoaikaa. Mutta suurin ikävyys oli täällä se, ettei saanut edes kylpeäkään... Minä sanoin, ettei missään ole niin mainioita saunoja kuin Pariisissa. Hänen silmänsä välähtivät ilosta, hän katseli minua rukoilevasti, mutta kun hän pohjaltaan on hienotuntainen mies, ei hän nähtävästi tahtonut vaivata minua pyytämällä, että veisin hänet saunaan. Kysäisi hän kuitenkin, mahtaisiko tästä kaupungin paikasta olla sinne pitkältäkin.

—Jos tahdot, voimme mennä yhdessä, ehdotin minä, minä tulen mukaasi.

Hän suostui tietysti heti paikalla ja me menimme nyt Sasun kanssa Pariisiin saunaan. Sinä tiedät sen mainion saunan siellä rue Cadet'n varrella; sinne me menimme. Vaikka minä tavallisesti käytän toista vähän halvempaa saunaa Faubourg St. Denis'ssä, ymmärrät kuitenkin, että tahdoin sellaiselle saunantuntijalle kuin Sasu on tarjota, mitä parasta tällä alalla on tarjottavana, enkä, totta maar, kadukaan kauppojani.

Ensin luuli Sasu, että tein hänestä pilaa. Tämähän oli komea hotellin etehinen eikä mikään saunan porstua. Siinä olikin hienot punaiset matot lattialla, kahden puolen marmoripilareita ja hiottua kiveä lattiana. Pulska, hienosti puettu ovenvartija kiiruhti ottamaan päällystakkia, hattua ja keppiä ja osoitti meidät pilettiluukulle, jossa istui nainen kaunis kuin kuningatar. Näin, että Sasu ajatteli kukkaroaan, mutta rauhoittui kuitenkin, kun kuuli, ettei sauna maksa kuin kaksi francia. Ja niin pian kuin laitokset alkoivat ilmaantua, käsitti hän ne ja osasi antaa niille oikean arvonsa.

Erittäin mukava oli hänestä vaatteiden riisuntahuone. Se oli pitkä lämmin käytävä täynnä pieniä kaappeja, joihin vaatteet pantiin ja avain ripustettiin nauhaan kaulan ympärille.

—No se, sanoi hän. Sehän on kerrassaan nerokasta! Minä pidän paljon saunasta, mutta en ole koskaan voinut siitä täydellisesti nauttia siellä kotona, kun minua aina on pelottanut, että jos saunapiika tai joku muu pistäytyy hikoillessani lompakolleni.

Palvelija toi soikean lakanan ja verhosi hänet sillä, niinkuin roomalaiset ennen aikaan verhosivat itsensä toogalla. Sasu kysyi syytä siihen, ja minä selitin, että kun tämä on roomalainen sauna, niin täytyy pukeutuakin roomalaisittain.

Kun hän kulki edelläni sisähuoneisiin pilariston välitse, niin hän todella olikin kuin joku roomalainen keisari, niinkuin Nero tai Tiberius. Ja mitä huomiota hän herätti! Kun tulimme siihen suureen saliin, jonka keskellä on vesisäiliö ja ympärillä makuusijoja, kohottivat kylpeneet väsyneitä päitään ja katselivat jälkeemme huudahdellen puoliääneen: »mikä vartalo! mikä ruumis!» Ja palvelijat kiiruhtivat edellämme tietä näyttämään. Ne luulivat varmaankin, että Sasu Punanen oli jokin ulkomaalainen ruhtinas ja minä hänen ajutanttinsa tai että me olimme ainakin joitakin amerikkalaisia miljoonanomistajia.

Omituista kyllä ei Sasu Punanen täällä saunassa osoittanut juuri ollenkaan sitä saamattomuutta, joka aina pistää silmään vasta tulleista suomalaisista täällä Pariisissa. Hän oli tässä oudossa komeassa saunapalatsissa sama tottunut kylpijä kuin Maariansaunassa siellä Helsingissä, tai ainakin koetti hän sitä olla.

Edellämme kohotetun oviverhon alatse astuimme me juhlallisesti suureen pyöreään, ylellisillä seinämaalauksilla koristettuun huoneeseen, jossa jo oli kymmenkunta kylpijää ennen meitä. Toiset heistä istuivat mukavilla sohvatuoleilla, jalat matalan, pyöreän pöydän päällä, jonka alla olivat lämpöjohdot. Toiset käveleskelivät mieltäväisinä niinimatoilla peitettyä lattiaa pitkin ja tarttuivat tuon tuostakin raskaisiin rautakuuliin niillä käsiään voimistellen ja saadakseen hikoamista aikaan. Sasu luuli, että hänen tuli tehdä niinkuin muutkin, hänelle tuli kai myöskin halu näyttää voimiaan, ja keräten niin monta painoa kuin suinkin sai sormiensa väliin mahtumaan, nosti hän ne vaivatta ensin olkapäänsä tasalle ja sitten siitä suoraan ylös. Se herätti ansaittua huomiota, syntyi pieni kilpailu, mutta Sasua ei kukaan voittanut, ja me nautimme molemmat menestyksestämme.

Sasu oli muutenkin yleisen huomion esineenä. Nuo pienet ranskalaiskääkkyvät, joiden jalat olivat hienot kuin rantasipin, selät laihat, rinnat ontelot ja käsivarret jänteitä vailla, katselivat silminnähävällä kunnioituksella hänen paksuja pohkeitaan, pulleata rintaansa, leveätä niskaansa ja uhkeata selkäänsä. »Mikä takalisto, mikä takalisto!» kuulin heidän sanovan.—»Mitä ne puhuu?» tiedusteli Sasu.—»Ihmettelevät sitä pulskinta Suomen poikaa», selitin minä. »Antaapa heidän voan ihmetellä ... näkköökö ne, että myö ollaan Suomesta?» sanoi Sasu.—»Näkeehän ne toki.»

Hetken aikaa istuttuamme ja lämmiteltyämme kysyi Sasu, eikö tässä saunassa löylyä lyödäkään. Olin odottanut sitä kysymystä ja nautin jo edeltäpäin siitä ilosta, jonka pian tulisin hänelle valmistamaan.

—Kuuletko tuota kihinää? kysyin. Siellä se on oikea sauna, tämä on vasta vain porstua.

Ja minä vein hänet huoneeseen, jossa kohosivat lauteet kuin rappuset lattiasta kattoon. Seinässä oli aukko, josta tuli höyryä. Sasu kiipesi katon rajaan, minä jäin vähän alemma.

—Katohan peijakkaita, puheli hän katon rajasta, katohan konnia, millaiset niillä on vehkeet. Se ei tule tuo löyly yht'äkkiä puhaltamalla, niin että sorkat ovat palaa, voan noin näet vain verkalleen, yhä lämpimämmin ja lämpimämmin... Ka, kun se tuoksuu tervalle ... enpä oo ikinän' tämmöistä löylyä ... ähhäh, jopahan viimeinni alakaa hik' irtautua ... eihän tässä kohta ennee näe mittään ... nyt en ennee

erota kuin hoamuja ... missee sinä oot? ka, sielläkö ... en minä vielä tule.

Minä en tietysti kestänyt kuumuutta niinkuin hän ja juoksin suihkuhuoneeseen. Sasu jäi sinne pilviinsä kuin mikä Olympon jumala, ja silloin tällöin minä kuulin hänen päristyksensä, jonka ukkonen soi yli höyryn sähinän ja suihkujen suhinan. Vasta sitten, kun höyryä oli lakattu päästämästä ja ilma selvinnyt, laskeutui Sasu alas.

Hän oli punainen kuin keitetty krapu, ei virkkanut mitään, asettui vain suihkun alle ja antoi sen valella jäseniään.—Alkaako sinua miellyttää tämä Pariisi? kysyin minä, kun taas palasimme lämmittelyhuoneeseen.

—Enpä, enpä oes uskonna, että niillä oes tällaiset vehkeet.

—Onhan niillä peijakkailta vehkeet, mutta ei tässä vielä ole läheskään kaikkea koeteltu.

Vielä oli pesu jälellä. Se suoritettiin taas eri huoneessaan, marmoristen istuimien päällä, saippualla, joka tuoksui ruusulle ja mandelille. Sen jälkeen vielä suihkua, jota saattoi ohjata milloin mihinkin kohtaan ruumistaan, sekä vesisuihkua, että höyrysuihkua.

Sasu oli aivan haltioissaan, mutta hän oli kuitenkin totinen, niin totinen kuin voi olla ainoastaan syvälle juurtunut intohimo, silloinkun sitä oikein tyydytetään.

Ja vielä sittenkin oli hän saava tuta, että loppu oli kaikista suloisin.

Vein hänet takaisin entisille jälillemme siihen suureen huoneeseen, jossa oli vesisäiliö. Pauskauttuamme sen yhdestä päästä umpisukkeloon nousimme toisesta päästä ylös. Meidät otettiin siellä vastaan lämmitetyin lakanoin, meitä pyyhittiin ja kuivattiin ja sitten puettiin päällemme paksusta palttinasta tehty kotiviitta, jonka jälkeen palvelija viittasi meidät seuraamaan häntä.

—Minnekkä nyt?

—Nyt mennään lepäämään.

Ja meidät vietiin yläkertaan, asetettiin mukaville vuoteille, jotka olivat kuin toisistaan erotetuita pilttuuta, kaksi vuodetta kussakin pilttuussa. Siinä meidät peitettiin, laitettiin tyynyt mukavasti selän ja kyynäspäiden alle ja jätettiin nauttimaan olemisestamme. Se oli suuri sali, niinkuin Kämpin hotellin juhlasali. Tuolla alhaalla lori vesisäiliön suihku, sieltä täältä kuului puhelua, joka ei kuitenkaan häirinnyt, me lepäsimme tässä tupakoiden ja maistellen olutta, jota hieno edeskäypä oli meille tuonut.

—No, Sasu? Mitäs sanot?

—En sano mittään, en sano mittään.

—Etkö kiitä minua, että olen tuonut sinut tänne?

—Kiitänpä kiitän ... kiitänpä kiitän ... en oes uskonna, jos en oes nähä.

—Ei ne ole ne Helsingin saunat mitään tähän verraten.

—Eivätpä oo, eivätpä, eivätpä oo.

—Olisi ollut vahinko, jos sinun olisi pitänyt lähteä täältä kylpemättä. Aiotko lähteä pian takaisin Suomeen?

—En tiä ... aioinhan minä jo huomenna, vaan mikäpä tuonne lie niin kiirekkään.

—Jää sinä vain. Kylvetään joka päivä.

—Riittää se joka toinennii. Sauna maistuu harvemmin kylpien paremmalta, niinkuin ruokakin, kun sitä ei aina syö.

Meitä painoi herttainen väsymys, me ummistimme silmämme ja nukahdimme vähäksi aikaa. Sasulta ummistuivat silmät ennen kuin minulta. En ole koskaan nähnyt niin onnellisia, rauhallisia ja viattoman tyytyväisiä kasvoja kuin hänen kasvonsa. Suu oli niin sanotussa autuaassa hymyssä, huulilla ja poskilla käherteli valkoinen parta ja otsa ei näyttänyt koskaan tietäneen mitään tämän maailman murheista.

Herättyämme pukeuduimme verkalleen, niinkuin Sasun tapa on, ja menimme sitten syömään hienoon ravintolaan Boulevardien varrella. Sasu oli pyytänyt saada tarjota ja minä soin sen mielelläni, sillä miehellä näkyi olevan kukkaro yhtä pullollaan kuin posketkin. Tapansa mukaan oli hän enimmäkseen vaiti kylvettyään. Mutta hän kuitenkin mietti ja ilmaisi yht'äkkiä aatteensa kääntyen puoleeni kahvia juodessamme.

—Ei oo siellä Suomessa semmoisia saunoja kuin teällä, sanoi hän.

—Kaikessahan ne ovat täällä suuressa maailmassa meistä edellä.

—Enpä oes uskonna sitä ... enpä, enpä oes sitä uskonna, jos en oes nähä.

Oli siinä ehkä kateuttakin hänen äänessään, häntä nähtävästi hiukan vaivasi se, ettei hänen maansa siinäkään suhteessa, niinkuin hän ehkä oli luullut, ollut muista edellä. Sillä Sasu Punanen on hänkin patriootti tavallaan.

—Mutta eiköhän siellä meillä sais aikaan tuommoisia saunoja?

—Miksei, kun vain olisi tarpeeksi kapitaaleja.

—Kapitaalejako? Eiköhän noita niitä aina sais hankituks ... pannaanhan sitä paljon turhempaannii.

Enempää ei hän puhunut sillä kertaa, mutta tuon tuostakin hän sitten aina kylvettyämme palasi tähän aineeseensa. Ja jos olen oikein arvannut hänen ajatustensa juoksun, niin hautoo hän mielessään jotakin erikoista. Hän on joskus jälestäpäin tuumailnut, että paljokohan tuo tuommainen saunalaitos meillä tulisi maksamaan. Minä autoin häntä taipaleelle ja kerroin, että ennen vanhaan vanhassa Roomassa ne keisarit ja rikkaat ylimykset lahjoittivat kansalle paljoa komeampiakin kylpylaitoksia kuin nämä pariisilaiset, jotka vain ovat niistä pieniä jäljennöksiä.

—Onhan sitä joutavampiakin lahjoituksia tehty, naurahti hän. Mitäpä ne nyt oikeastaan ovat ne Antellinkaan kokoelmat, vaikka niistä niin suurta eäntä on pietty.

Sasu Punanen ei paljoa puhu aikeistaan. Mutta jos olen arvannut hänen ajatuksensa, miettii hän suuren lahjoituksen tekemistä kansalleen. Ehkä saatte piankin kuulla suurista saunahankkeista siellä Helsingissä. Jos ne toteutuvat, niin vaatii oikeus ja kohtuus, että hän saa kaupungilta tontin ilmaiseksi ja että hänen nimensä Biograafisen nimikirjan ensi lisävihkossa mainitaan muiden suurten lahjoittajain joukossa.—

POLKUPYÖRÄLLÄ PARIISISSA.

Kun heräsin aamulla—eräänä sunnuntai-aamuna toukokuun lopulla— sattuiivat silmäni ensimmäiseksi uuteen pyörääni, joka seisoj huoneeni seinämällä uutena ja välkkyvänä, vasta Amerikasta saavuttuaan. Se näytti tahtovan sanoa jotakin, sillä näytti olevan jokin toivomus lausuttavana. Oikein hieno polkupyörä, kaikkein uusinta mallia, osaa näet joskaan ei puhua, niin ainakin ilmaista ajatuksensa. Se iskee silmää, kirkasta, nikkeloityä silmää, kun auringonsäde sattuu kiiltävän ohjaustangon käänteeseen. Ja kun vähän aikaa sitä katselet, niin totta tosiaan kaaputtaa se poljinta, näyttää liikuttavan satulaa niinkuin töpöhäntä koira häntänsä päätä, kun se houkuttelee isäntäänsä metsälle. Kun minun on tapana haastatella pyörääni, kysyn minä:

—Mitä sinä nyt sitten tahdot?

Se näyttää tahtovan esitellä itsensä ja asiansa.

—Nimeni on Columbus, sanoo se. Koko ristimänimeni on Columbus Cycle ja sukunimeni Manufacturing Company. Se on rintaani kirjoitettu. Olen tullut meren yli Englantiin, matkalla Suomeen, kuulin, että olet Pariisissa ja lähdin kysymään, etkö tahtoisi tulla kanssani pienelle löytöretkelle täällä maailmankaupungissa ja sen ympäristössä. Amerikan ja Englannin minä tunnen, olen ruohoaavikolta myöten kantanut ruskeaihoisia ratsastajia ja kilparatoja pitkin kiidättänyt koukkuselkä-jokkeita. Nyt tekisi mieleni kerran omiksi huvikseni katsella hiukan Pariisiakin. Ruvennet oppaakseni, niin käymme koettamaan.

—Saisihan tuota koettaa, mihin kelpaat.

—Pane sitten päällesi, sanoi Columbus. Kyllä minä puoleni pidän, jos vain sinä.

Sillä on uudenaikaiset tomunpitävät laakerit, joita ei kuulema ole tarvis puhdistaa kuin jouluna ja juhannussa. Vaihtopyörä suuri kuin myllynratas, mutta sittenkin kuulema kevyt kuin väkkärä, pyörän kehät puusta ja koko paino vain vähän yli kymmenen kilon. Semmoinen se on, ja minulla on polvihousut ja ihopusero ja luimulakki. Tarjoan käteni kaunottarelle, ja miten lieneekään kevyt polkea, kädessä kuljettaa se on köykäinen kuin ruohokeppi. Lähdetään, lähdetään hotellin portin edestä ylhäältä

Pantheonin mäeltä sunnuntai-kävelyllä.

Tunnen jo vanhan pyöräni ajoilta vanhat reitit Pariisissa. Ensin alas sivukatuja Boulevard St. Germain'ille, joka johtaa Place de la Concorde'lle ja siitä Champs Elysées'tä ylös Place de l'Etoile'lle, josta leveät tiet laskeutuvat Boulogne'n metsään. Koko tämä taival, yksi maailman ihanimpia taipalia, on puulla peitettyä katua, sileää kuin lattia. Kun pyörä, päästyään kivettyjä pikkukatuja tärisemästä, luikuu alas Boulevardille, hytkähtää se somasti kuin venhe, teloiltaan vesille työnnetty, ja ojennaisek selkä suorana laukkaan kuin kilpahevonen.

Mutta varovasti! ylen varovasti! Sillä tuskin on tietä toista niin viehättävää ja samalla niin vaarallista. Vaarassa on viehäytys, tässä niinkuin koskessa, jota lasket. Kahden puolen Boulevardia kulkee loppumaton jono vaunuja. Jos saisi rauhassa toista rantaa seurata, edessä jokin valjakko, joka tasaista totuttua vauhtiaan pyörii eteenpäin, ei olisi taito suurempi tarpeen kuin mikä sileää myötävirtaa valuessa, venheen perässä selkä kenossa istuen ja mela kainalossa tietä tehden. Mutta tuossa on poikkikatu, josta pursuaa hevosia ja vaunuja ja joiden välitse täytyy pujotella kuin kuohujen välitse. Suuria tavaravaunuja, joita yksin omnibussienkin täytyy odottaa, ajurien vaunuja, jotka huolettomasti ja höllin ohjin lönkyttelevät, keskellä boulevardia raitiovaunuja, kaikkien niiden välissä polkupyörä kilisevine kelloineen.

Täytyy pujahtaa jostakin rattaiden ja hevosten päiden välisestä solasta. Sykähtäähän sydän vähän, mutta kun jalat tietävät tehtävänsä ja ohjaustanko miehen tahtoa tottelee, niin pääseehän siitä, ja taas on vähän matkaa aukeata katua, sileää virtaa—seuraavaan kadunkulmaan. On sitä ainakin kilometri tuota Boulevard St. Germainia, jota reunustavat Ranskan vanhan ylimystön totiset talot, joiden ikkunaluukut ja ovet ovat melkein aina suljetut ja jotka nyt näyttävät entistään vielä salaperäisemmiltä sen jälkeen kun suuri basaaritulipalo toi vainajan melkein joka taloon. Mutta katuelämä, uusi aika ja ihmisten välinpitämättömyys vierii katua pitkin mistään huolimatta;—ja samassa olemme Ranskan edustajakamarin edustalla. Se on vaarallinen paikka, tuo edustajakamari. Sen sisällä kuohuvat kaiken maailman intohimot ja joka päivä koetetaan siellä jalkakammilla ministeristöjä suulleen syöstä. Sen ulkopuolella on pyöräilijä ainaisessa vaarassa, sillä kamarin edustalla oleva katujen aukea on salavihainen ja odottamattomia pyörteitä täynnä. Liike Boulevard St. Germain'illa, liike kahtaalta päin pitkin leveitä Seinen rannan puistokatuja ja liike Concorde-sillalla, jossa se oikealta ja vasemmalta Seinen rannalta tullen muodostuu loppumattomaksi vaunuvirraksi, mikä lakkaamatta kuohuu kiiltäviä vaununkattoja, hevosten helaisia päitä ja kuskien hattuja,— yhtyy tähän ja tässä taas eroaa ja hajaantuu. Siinä tulee omnibusseja ja raitiovaunuja vastakkain, siinä on taaskin alituinen jono ajureita, mutta etenkin on siinä yksityisten korskuvia valjakolta, suuria, pitkäkoipisia oriita, jotka jo pitkän matkan päässä peloittavat ja näyttävät halveksivan kaikkia vastaantulijoita. Äkkiä pyörä aavistaa vaaran, hiljentää vauhtinsa, hakee suojaa jonkin lähimmän vaunun vanavedessä, pääsee sillan korvaan, mutta kun on muodostunut ruuhka jossakin edempänä ja vaunujono pysähtynyt, täytyy pyöräratsun hiljaa kallistua, laskea ajajansa maahan ja turvautua sen talutettavaksi sillan yli jalkakäytävää myöten, joka on kuin maakannas pahan kuohun kohdalla. Ainoastaan jotkut uskalikot pyörämiehet, jotka eivät älyä pelätä pyöriään eivätkä henkeään, pujottelevat vastakkain tulevien vaunujen vilinässä kadoten niiden väliin, sukeltaen hevosten kaulain alitse ja alinomaa nelistäen kelloja ja viheltäen ja piiskuttaen kuin koskikarat pyörteiden keskellä.

Concorde-silta johtaa edustajakamarin edustalta Place de la Concordelle. Kun siihen tullaan, on tultu ristiaallokosta väljemmille vesille.

En tiedä, mikä sen vaikuttaa, mutta on aivan erityinen viehäytys hypätä polkupyörän satulaan tämän historiallisen, maailmankuulun torin laidassa ja tehdä kierros Kleopatran neulan ympäri, josta näkyy yhtäällä Tuileries'n puisto ja Louvren museo ja toisaalta Champs Elysées pitkin kaukaisuuksineen ja sen perällä Riemukaari, ynnä tuolla tuonnempana Eiffeltorni. Mutta pyörä kai luulee olevansa kilparadalla, kun tori on sileä kuin puulattia, ja lisää vauhtiaan välittämättä sikin sokin kulkevista vaunuista. Se tahtoo, kerran paikalle päästyään, pyyhkäistä koko torin ympäri voidakseen kotiin tultua kehua kiertäneensä ympäri Place de la Concorden niinkuin minkä tavallisen kilparadan—ollen siinä suhteessa oikea amerikkalainen. Minun täytyy seurata mukana, mutta kun olemme kolme kierrosta tehneet, nielaisee meidät vaunuvirta mukaansa ja me ojennamme ulos Elysealaisille kentille, kokka Riemuporttia kohti.

Tämän kuuluisan kymen ja sen rantain ihanuudet ja sen viehätyksen, minkä sitä pitkin kulkiessaan tuntee, oivaltaa oikein vasta polkupyörällä sitä myöten kiitäessään. Se on Pariisin ja kenties koko vanhan maailman vilkkain liikeväylä, sitä myöten kun melkein kaikkina aikoina päivästä ajaa kymmenittäin vaunuja rinnakkain ylös ja alas katkeamattomassa kulussa. Mutta siitä huolimatta on siinä ajaminen yhtä turvallista kuin omalla lattialla. Liike käy säännöllisesti yhtään päin ja toisaanne päin eivätkä sivukadutkaan häiritse, joten ei ole pelkoa vastaan tulevasta eikä tien poikki asettuvista. Valitset vain itsellesi jonkin nopeaa vauhtia ajavan valjakon ja sen selän suojassa poljet tasaista tahtia niin kauan kuin haluttaa. Jos pyörä innostuu isompaan nopeuteen, niinkuin nyt Columbus, joka on

siinäkin rotuhevosena tapainen, että se tahtoo kaikista muista hevosista edelle, niin ohjaat vain ohi ja asetut toisen valjakon taa. Sillä tavalla sivuutellen milloin pieniä kaksipyöräisiä, joita joku »impi» ajaa ystävänsä vieressä istuen, milloin suuria Viktorioita, landoita y.m.s., joissa tiesi mitä kuninkaitten poikia tai presidentin tyttäriä selkäkenossa istuu, saavut sinä pari kilometriä hiljalleen kohottuasi Place de l'Etoile'lle Riemuportin juureen, teet kauniin kaaren sen ympäri, pysähdytät pyöräsi ja laskeut alas.

Minulla on aina se hyvä tapa, että kun tulen jollekin merkkipaikalle pyörineni, en aja ohi, vaan pysähdyn katselemaan—ja panen tupakan. Ja jos missä, niin lie tässä syytä pysähtyä, tämän jättiläiskaaren alle, josta eteesi aukeaa maailman merkillisin näköala. Ympyrän säteinä juoksevat pitkät boulevardit ja avenyyt kaikille haaroille tästä yhteisestä keskipisteestä, tästä Pariisin navasta. Siitä menevät yhdet Montmartrea kohti, siitä toiset päinvastaiseen suuntaan Boulognen metsään, jonka takana kohoo Mont Valerienin linnoitus, siitä taas toiset Trocaderoon ja Eiffeltorniin päin, siitä sinne, siitä tänne, mutta ennen kaikkea ja kaikkia muita katuja mahtavampana aukeaa Champs Elysées taustanaan Concorde'n tori ja Tuileries.

—Miltäs näyttää? kysyn minä Columbus Cyclelta, sillä minulla on myöskin se hyvä tapa, että nauttiessani lepoani en unohda hepoani, vaan pidän sille seuraa niinkuin arapialainen pitää seuraa orhilleen, sille haastellen ja sitä taputellen.

—Siinähän menee, vastaa Columbus, vähät minä muusta, mutta tie on hyvää ja kulku helppoa ... olla tämmöistä aina allani.

—Nythän se ilo vasta alkaa!

—Lähdetään sitten taas!

—Olet levoton ... niin minäkin.

Lähdetään taas, lähdetään laskeutumaan Boulognen metsään.

Vaan ennenkuin lähdemme, olkoon mainittuna muutama sana polkupyöräoloista Pariisissa. Ne ovat täällä monessa suhteessa mallikelpoiset. Ensiksikin kohdellaan täällä polkupyöräilijää niinkuin järkevää ihmistä ja kunnan kansalaista eikä niinkuin raivoisaa koiraa. Ei tarvitse mitään numerotaulua eikä mitään poliisin lupaa liikkua. Pyörä on kuin mikä muu ajopeli tahansa, jota on väistettävä vastaan tullessa, ja jalkamiehet ottavat sen, kadun yli kulkiessaan, yhtä paljon lukuun kuin minkä muunkin ajopelin. Onpa pyörällä vielä suuremmat oikeudet kuin muilla ajopeleillä siihen nähden, että sen nopeus saa olla tavallista hevosella-ajon nopeutta paljonkin suurempi, josta seuraa, että se voi mielensä mukaan ajaa ohi. Pyörää saa taluttaa katukäytävällä vaikka vilkkaimmilla boulevardeillakin, jossa suhteessa sillä on samat vapaudet kuin lastenvaunuilla. Sen lisäksi on yksityisesti pidetty hyvää huolta pyöräilijäin mukavuudesta. Tulitpa mihin hotelliin tai kahvilaan tahansa, niin otetaan pyörä yhtä hyvin vastaan kuin sen isäntäkin ja viedään se talteen joko huoneeseen tai pannaan katukäytävälle varta vasten valmistettuun pilttuuseen; melkein jokaisessa kahvilassa on sitäpaitsi ilmapumppu. Jos kotonasi ei ole tilaa pyörälle, voit sen vähäistä maksua vastaan sijoittaa jonkun tallettajan luo, joka puhdistaa ja voitelee sen joka ratsastuksen jälkeen.

Mutta kaikista suurin todistus siitä merkityksestä, mikä polkupyörälle Pariisissa jo tunnustetaan, on se tapa, jolla Boulognen metsää on pyöräilijäin mukavuudeksi järjestetty.

Heti kohta Riemukaarelta lähtee näet pitkä ja leveä Avenue de la Grande Armée loivasti laskeutumaan Seineä kohti. Ellen erehdy, on se pituudeltaan ainakin pari kilometriä. Pitkin koko tätä puistokatua on erityinen asfaltista tehty polkupyörätie, joka sitten liittyy metsässä olevaan tavallisen maantien tapaan tehtyyn tiehen, kiertää sen kokonaan ja risteilee sen sisässä, ja jossa ei muilla ajokaluilla ole lupa liikkua.

Columbuskin käsittää kohteliaisuuden ja kiittää kaula suorana ja korvat luimussa alas asfalttitietä. Ei kuulu luiskahdustakaan hyvin tehdyn pyörän laakereista ja ketjukin kiertää äänetönnä rataansa. Kello vain tuon tuostakin antaa vastaan tulijalle varoittavan merkin. Parempaa pyörätietä ei liene toista, en ainakaan minä ole ennen moista polkenut. Entinen renki lausui hartaimpana toivomuksenaan: olla aina pyhä ja aina pouta ja korkeat rengin palkat. Minä tässä pyörän selässä toivottelen: olla aina asfalttitie alla, aina alamäki edessä ja aina ympärillä ihana Pariisi!

Mutta huiskaus vain ja pyörä karahtaa jo karkeampaan tiehen. Ollaan Boulognen metsässä, kukkivien puiden siimeksessä, yht'äkkiä niin hiljaisessa seudussa kuin jossakin maantiellä Suomessa.

Koeta nyt voimiasi, Columbus, näytä nopeuttasi!... Ja korvat soi ja ilma humisee ja metsän lyö silmissä viheriäksi lautaksi.

Jo riittää! Jo näen sinut juoksijaksi, Columbus. Mutta Boulognen metsää on tynnemmin tarkastettava.

Se on pyörämiehen lumottu ja luvattu metsä, aina vaihteleva ja aina uusi, kuinka monta kertaa sen käytäviä kierrelletkin. Juuri kun ajat yksinäistä metsäpolkua ja luulet olevasi jossakin etäisessä erämaassa, solahdat puitten siimeksestä, lehväisten katon alta suurelle leveälle tielle, jossa vaunuja ajaa ja jossa Pariisin koko hieno maailma selkä kenossa raitista ilmaa nauttii. Seuraat mukana ja tulet järvelle, jossa venheitä soutelee ja palkovenheitä suikkelehtii ja joutsenet ja sorsat ja hanhet liukuilevat. Tuossa on pieni soma ravintola, jonka edustalle istahdat levähtämään ja janoasi sammuttamaan. Nousest siitä taas satulaan, ajat tietämättä minne, ja saavut suurelle vihreälle kentälle, joka on mustanaan kansaa ja jossa parhaallaan näet puolikymmentä suorakaulaista hevosta hurjassa laukassa—se on Longchamps'in kilpa-ajokenttä—ohjaat eteenpäin, käännyt metsäpolulle, poljet hiljaa ja huolettomasti ja olet taas yksin maailmassa, etäisessä lehdossa, jossa peipot visertää ja satakielet säveltelee, et tiedä, missä olet, eksyt, et siitä välitä, ja tulet taas suurelle tielle, jota myöten sallit taas ratsusi pyyhältää ja pääset virtaisen veden rannalle, Seinevirran vierteelle. Nyt noudatat sitä ja tulee silta eteesi. Ajat sillan yli, olet toisella rannalla, ja siinä on pieni kaupunki sillan korvassa.

Se on Suresnes, yksi Pariisin hauskipia etu-kaupunkeja, kaikkien Pariisin sunnuntai-pyöräilijäin matkan määrä. Sadoittain, tuhansittain istuu somiin urheilupukuihin puettuja naisia ja miehiä rantakahviloissa ja niiden edustalla, iloista elämää pitäen. Pyörät annetaan niitä varten asetettujen palvelijain haltuun ja muodostavat ne kahvilan edustalla auringon valossa välkkyvän puoliympyrän, jonka somuutta vielä ylentää melkein jokaisen pyörän ohjaustankoon kiinnitetty kukkaiskimppu.

Hauska on siinä istua, kahvilan verannalla, ja katsella elämää edessään. Pyöriä tulee, toisia menee ja kuta enemmän päivä kuluu, sitä vilkkaammaksi käy liike. Niitä välkähtelee tuolla Boulognen metsän puitten lomassa, niitä ajaa Seinevirran rantoja pitkin, niitä keikkuu siltaa pitkin. Kaikki on pyöräilijäin hallussa, kaikki saa niistä leimansa tällaisena sunnuntaipäivänä, kun ilma on tyyni, viileä ja kaunis.

Tänä sunnuntaina on niitä vielä enemmän kuin muulloin, sillä joka hetki odotetaan palaaviksi kilpailijoita, jotka ovat lähteneet Bordeaux'sta ja joiden on tästä kautta määrä palata. Jännitys on suuri, sillä sähkösanomat ovat jo kertoneet, että eräs ranskalainen on etunenässä. Yht'-äkkiä syntyy levottomuutta kahviloissa, kadulla ja sillalla. On kuin ukkonen olisi tulossa. Se lähenee, melu kovenee, hurraa-huudot kiihtyvät ja samassa ajaa korskuen ohitse kauheaa pärinää pitäen automobiili ja sen kintereillä pölyisen pyörän selässä melkein mahallaan pieni, puolialaston nuorukainen—hän on voittaja, ensimmäinen palkinto! ... hän suhahtaa ohi pirullisen melun seuraamana ja katoa sillan yli päästyään Boulognen metsään.

Osa yleisöä rientää hänen jälkeensä ollakseen mukana hänen perille tullessaan Seine-velodromiin, joka on jossakin Eiffeltorin tienoilla. Toiset jäävät paikoillaan odottamaan toisten kilpailijain tuloa ja heille hurraamaan. Pyöräni ja minä lähdemme levähdettyämme hiljaiselle paluumatkalle takaisin Pariisiin.

En aja samaa tietä, jota olin tullut. Halkaisen Boulognen metsän merkittyäni suunnan Eiffeltornin mukaan, jonka ohitse on suurin tie Quartier Latin'in ja Pantheonin mäelle. Monta kertaa on tämä majakka samalla tavalla ollut viittanani, kun olen Pariisin ympäristöissä harhailtuani hakenut itselleni suorinta tietä kotiin päin.

Olisihan mukavin palata sitä tietä, jota olin tullut. Mutta minä valitsen tahallani toisen tien, suoremman ja huonomman koetellakseni, miten Columbus siinä suoriutuu, miten se on oleva Suomessa tarkoituksen mukainen. Pariisissa on kaikkea tarjona; huonot pyörätiet ovat siellä yhtä tavallisia kuin hyvätkin. Katu Boulognen metsästä Passyn portin kautta Trocaderoon on kuoppaista ja kivitettyä, aivan niinkuin Helsingissä. On oikein sääli hentojäsenistä ja hienojänteistä hepoani, mutta hyvin se kestää koetuksen ja koettaa kantaa herraansa tärisyttäen häntä niin vähän kuin mahdollista. Sulavasti, melkein viehättävästi luistaa se kiveltä kivelte ja hyppää kuoppain poikki melkein niiden pohjaan koskematta. Eikä ole vammaa, ei naarmua, ei koloa kummikavioissa, kun näitä Trocaderon palatsin edustalla tarkastelen.

Siitä alkaa taas parempi tie. Hurahdutan alas Alman sillalle, alatse Eiffeltornin, teen kierroksen vanhalla näyttelyalueella, josta osa on nyt luovutettu polkupyöräilijäin harjoituskentäksi, kampean siitä alas Seinen rannalle, jota seuraten vähitellen saavun edustajakamarin edustalle ja Boulevard St. Germainia myöten kotiin Pantheonin mäelle.

—No, Columbus Cycle, oletko tyytyväinen retkeesi?

Se näyttää iskevän nikkeloityä silmää ja kaaputtavan kampiaan, valmiina lähtemään uudelle kiertomatkalle. Mutta minä olen saanut tarpeekseni tällä kertaa ja olen aika tavalla uupunut. Sillä vaikka polkeminen Pariisin parhaita katuja ei olekaan vaikeaa, käy ratsastus niitä myöten kuitenkin aikalailla rasittavaksi sen jännityksen vuoksi, jossa alinomainen varuillaanolo pitää hermoja;—mutta se jännitys se samalla antaa aivan erityisen viehätysten tällaisille retkille, joita voi verrata ainoastaan kosken laskuun tai myrskyssä purjehtimiseen karisilla vesillä.

VAIKUTELMIA VENÄJÄLTÄ.

Yleensä ei meidän suomalaisten tie mielellään mene itäänpäin. Liekö siihen syynä se, että halumme aina on ollut idästä länteen, että ihmisessä on jo synnynnäinen tuo vietti seurata auringon mukana, ja että tuntuu siltä kuin ei meillä olisi mitään tekemistä noilla korpi- ja aromailla, joiden läpi kulkumme on ollut niin vaivalloinen ja jonne meidän veljistämme ja sukulaisistamme niin monet ovat hukkuneet ja hävinneet teille tietymättömille. Kaikkien ulko-oviemme kynnyksiltä kääntyvät tiet hetikohta länteen päin ja kun laskemme matkan pituuden ulos Eurooppaan, niin otamme tavallisesti lukuun ainoastaan välin Helsingistä tai Hankoniemestä Lyypekkiin tai Kööpenhaminaan. Pietarin tie, se on meille kuin takaovi, jonka kautta vain hätätilassa kiireimmittäin pujahdamme. Mitkä kaikki syyt siihen vaikuttanevatkin, yksi lienee myöskin maamme muoto, jonka ranta ikäänkuin kulussaan koukistuneena polvena astuu ulos ja pyrkii pois päin.

Sentähdenkö tuntunee rinnassamme niin miellyttävä tyydytyksen tunne, kun asiamme vaativat meitä lähtemään länttä kohti ja sentähdenkö vuotanee niin luonnollisesti ja ikäänkuin itsestään siirtolaistulva tähän suuntaan? Ei osaa ajatellakaan, että lähtiessään itäänpäin voisi nauttia lähdön riemusta niinkuin sen tuntee lähtiessä »suureen länteen». Pietarihan on maailmankaupunki sekin ja onhan sen kuullut ja ymmärtäähän sen, että se kyllä voi tarjota samat ulkonaiset viehätykset kuin muutkin maailmankaupungit. Sen teatterit, sen konsertit, oudot ihmiset, täydellinen riippumattomuus tuttavista, vilkas ja aina kuohuva ja vaihtuva katuelämä, ne ovat tietysti samat täällä kuin muissakin suurkaupungeissa. Mutta oikea mieliala on poissa, sydän tekee työlakon ja tunteet vetävät siipensä suppuun. Ainoastaan uteliaisuus jää vireille ja ainoastaan sille voipi perustaa jonkinlaisen viihtymisen mahdollisuuden.

Ennen oli, omituista kyllä, aivan toisenlaista. Nykyisen miespolven mielestä olivat haihtuneet muistot menneistä vainovuosista. Nurja väli kahden erilaisen rodun kesken oli alkanut lauhtua. Lisääntyvä kauppayhteys synnytti tuota molemminpuolisten etujen ystävyttä, jonka siteiden sanotaan olevan ja kenties ovatkin kaikista sitkeimmät. Sen lisäksi ihmeteltiin ja rakastetiinkin meillä niinkuin muuallakin sitä nerokasta uutta kirjallisuutta, joka yht'äkkiä hämmästytti koko sivistyneen maailman ja joka yhäkin vielä viettää riemujuhlia, missä sitä opitaan tuntemaan.

Mutta sitten tuli se, mikä tuli, ja herttainen hymyily muuttui ensin totisuudeksi ja sitten jäykkyydeksi. Kun ison talon isäntä ylpeilee ja uhkailee isoudellaan, niin välttää vähävaraisempi astua hänen alueilleen ja tekee kernaammin kierroksen aidannurkassa. Vaan jos hän kuitenkin jostakin syystä on pakotettu taloon poikkeamaan, niin on hänen halunsa tehdä olo siellä niin lyhytaikaiseksi kuin suinkin. Siellä saattaa kyllä olla ja tietäähän sen, että suurin osa talon väkeä onkin hyväntahtoisia ja herttaisia ihmisiä. Mutta yksi ainoa epäkohtelias ja kylmä katse joidenkuiden muiden puolesta—ja niitä ei voine välttää—tulee varmaankin tekemään sen, että katoaa halu kehenkään lähemmin tutustua.

Nuo tunteet täyttivät tämän kirjoittajan mielen, kun juna kiidatti häntä asema asemalta itää kohti. Tuli yht'äkkiä rajaa lähetessä halu heittäytyä pois ja jäädä Suomeen. Se sama tunne tulee tavallisesti ainakin siirtyessä maasta toiseen ja siihen sekaantuu hiukan epämääräistä surumielisyyttä. Mutta suomalaiselle, hänen vaikka vain lyhyeksikin aikaa ja varsinkin ensi kerran ollessaan tätä askelta ottamassa Suomesta Venäjälle, tulee siihen lisäksi vielä jotakin muutakin. Vaan onhan toiselta puolen niinkin, että outoudella on oma viehätyksensä, että koski aina vetää partaalleen ja että kääpiötkin tekevät retkiä jättiläisten maahan.

Joutua yht'äkkiä tuohon valtakuntaan, joka ulottuu yli kuudennen osan maapalloa ja jonka asukasluvussa me emme ole enemmän kuin hietajyvä meren rannalla, joutua siihen pääkaupunkiin, josta tuota maata hallitaan ja josta kaikki käskyt käyvät tämän jättiläiseläimen etäisimpiin jäseniin,—tuntee itsensä turvattomaksi näiden jäsenien välissä—se on samalla hirvittävää ja puoleensa vetävää.

Ja ne jäsenet, ne sormet, kynnet ja tuntosarvet, ne tuntuvat jo kaukana toisella puolen Suomen rajan. Kaukaisille saloillemme ei venäläinen vaikutus tosin vielä ole tunkeutunut. Mutta pienimmässäkin maaseutukaupungissa sykkii jo jokin suoni suuresta ruumiista: jos ei muuta, niin on ainakin sähkösanomakonttorin kyltti venäjänkielinen. Ja Helsingissä on jo yhden ison valtasuonen pää, joka on jokapäiväisessä ja suoranaيسessa yhteydessä suuren sydämensä kanssa. Venäläinen kokardi ja venäläinen univormu, venäläiset ajurien puvut, kylteistä ja katujen nimistä puhumattakaan, ne ovat joka päivä silmäimme edessä. Oma on kuitenkin aina voitolla, oma kieli kaikuu kaduilla ja toreilla, talonpojilla on suomalaiset pukunsa ja kaikissa oloissa on kansallinen, tuttu värityksensä. Vierias väritys on vain kuin poikkitelainen raide kotimaisella pohjalla, jonka se saa sitä kirkkaammin astumaan esille.

Mutta Kaipiaisissa tulevat junat vastakkain, toinen menee Helsinkiin, toinen Pietariin. Ja se, joka menee Pietariin, se tuo jo piankin leyhäyksiä Pietarista vastaamme. Lappeenrannasta ja Viipurista tuoksuaa vaunuihin yhä enemmän venäläistä ilmaa. Sieltä tulee venäläisiä pikkukauppiaita ja

torisaksoja litteissä lippalakeissaan—ne näkyvät muuten ranskalais-venäläisen ystävyuden merkiksi syntyneen pariisilaisuuden mukana tulleen toistakin tietä kauppaan ja kaupasta suomalaisten herrasmiestenkin käytäntöön; sieltä tulee kauhtanoihin, leveihin housuihin ja leveäkantaisiin saappaisiin puettuja talonpoikia ja niiden väliin istuutuu kirjavahameisia ja -huivisia naisia, jotka levittävät nyyttinsä ja pussinsa—yhtä pehmoiset kuin he ovat itsekin— hyllyille ja penkeille, ja ristivät silmänsä syömään ruvetessaan. Samalla ovat supisuomalaiset kolmannen luokan matkustajat vähitellen tippuneet tielle; yhä harvemmin sattuu korvaan hämäläiskorkoinen suomalainen sana ja vaunussa alkaa päästä voitolle ymmärtämättömän kielen porina. Ja nekin, jotka suomea puhuvat, ne puhuvat sitä vieraalla murteella; seassa on outoja sanoja ja ääntäminen soi muukalaiselta.

Käsitämmehän toisemme kuitenkin ja alamme puhella. He ovat rajapitäjistä, Uudeltakirkolta, Valkeasaaresta, Parkalasta y.m. Tulevat Suomesta, ovat käyneet Lappeenrannan markkinoilla, saavat tietää, että olemme Helsingistä ja alkavat puhua Pietarista. Eivät voi käsittää, ettemme me ole käyneet Pietarissa ja naurahtavat meille siitä kuin säälitelten. He käyvät siellä kaksi, kolme kertaa viikossa, vievät sinne voita ja maitoa ja kermaa. Saattaahan sitä Suomessakin asua, mutta sehän se vasta kaupunki on Pietari! Siellähän ne vasta kadut on ja suuret talot ja hovit, siellähän vasta rahaa on ja siellähän on kaikki tavara »huotavampaa» kuin Suomessa. He puhuvat siitä sillä innolla, jolla puhutaan omasta, ja laskevat tulonsa ja menonsa ruplissa ja kopekoissa.

Tuntuu ehkä ikävämmältäkin, ellei heistä kuitenkin huomaisi, että he sittenkin ovat suomalaisia, että kieli lausuu sekaan sotketut venäläiset sanat suomalaisella korolla ja että vieras kansallisuus ei ole vuosisatain kuluessa kyennyt tunkemaan kuorta syvemmälle. Vaikka meri heittääkin hietansa rannalle ja peittää sen, niin tulee toinen aalto ja vie sen takaisin ja kallio on aina sama—suomalainen.

Tuo ajatus tuntui lohdutukselta eikä suinkaan niinkään laihalta. Kun ei vapaaehtoinen venäläistyminen, jota ovat olleet auttamassa kaikki ulkonaiset olosuhteet, ole sen suurempia hedelmiä kantanut näillä rajamailla, niin voihan toivoa, ettei pakollinenkaan venäläistyttäminen, jolla ovat vastassaan kaikki n.s. luonnon lait, ole onnistuva pyyhkimään kokonaista kansaa pois kansojen joukosta.

Ja kun olin saavinani tuon vakuutuksen itselleni, niin tuntui minusta siltä kuin olisin paljoa levollisemmin voinut siirtyä rajan yli.

Se tuli se raja niin päivän selvästi, niin yhtäkkisesti ja n.s. kaikessa loistossaan näkyviin jo Valkeasaaren asemalla. Ensinkin tullivirasto, jossa venäläisiin pukuihin puetut virkamiehet tuskin osasivat suomenkieltä. Sitten ravintola, joka ryyppylaseineen ja voileipineen oli järjestetty venäläiseen tapaan, jossa hinnat sanottiin venäjäksi ja jossa palvelija—tuollainen mustaviiksinen, sileäposkinen tiskintakainen punakka mies—ei ymmärtänyt muuta kuin venäjänkieltä. Ja Suomi oli yht'äkkiä kuin kokonaan kadonnut. Vielähän olivat rautatievaunut samat kuin Helsingissä, vielähan osasivat rautatiepalvelijat Pietarin asemallakin suomenkieltä ja kelpasi siellä Suomen raha. Mutta ulos tultua ilmoittivat ajurien huudot vastaansanomattomasti, että oltiin Venäjällä, niinkuin todella oltiinkin. Oli ehdottomasti siirretty rajan yli ja muutettu maasta toiseen.

Mutta juuri se, että oli niin tapahtunut, että todellakin oli olemassa raja, että se ei ollut umpeen kasvanut ja että se kuitenkin niin selvästi näkyi, se teki sen, että alkumatkan alakuloisuus ja hetkellinen pessimismi oli haihtunut.

Eikä koskaan ole vierailta mailla matkusteleminen ja oudoissa oloissa oleskeleminen niin turvallista kuin silloin, kun on oma evässäkki mukana ja kun on luottamus siihen, että on jotakin, vaikka olisi vähänkin. Siksipä ei Pietarikaan herättänyt muunlaisia mielialoja kuin muutkaan suuret maailmankaupungit.

Itää tuntui nyt voivan ruveta katselemaan samoilla silmillä, samoilla tunteilla ja yhtä tynesti ja puolueettomasti kuin oli ennen katsellut länttä.

* * * * *

Mitenkä sitten itse Pietari vaikuttaa ensikertalaiseen? Sen kysymyksen olin usein tehnyt itselleni ja koettanut sitä »kuvitella». Mutta millaiseksi olin sitä kuvitellut, sitä en enää osaa sanoa. Sillä tavallisesti käy aina niin, että samassa, kun on jotakin todellisuudessa nähnyt, samassa unohtaa kaiken, millaiseksi oli sen ajatellut. Saan siis kertoa vaikutelmani sellaisina kuin ne todella tunsin.

Suomen rautatieasema, joka on aivan kaupungin laidassa, on ainakin siihen nähden hyvälle paikalle asetettu, että sieltä keskikylään ajaessaan voi nähdä suuren osan varsinaista kaupunkia, jonka luonteeseen siis jo ensi matkalla saa tilaisuuden tutustua. Niin pian kuin ajuri oli muutaman tonttivälin ajanut, pisti silmään tien tasaisuus. Sai hetikohta sen vaikutuksen, että Venäjän pääkaupunki on tasangolle rakennettu. Tuon pitkän, huimaavan pitkän kadun varrella kulkivat kaasulyhdyt kahtena

yhdensuuntaisena viivana sekä eteen että taakse niin pitkälle kuin silmä kantoi. Ei näy mutkaa eikä kukkulaa, ja se näyttäisi voivan jatkua samalla lailla vaikka Uralin vuoriin, jos ei jokia olisi estämässä. Tasankoja ja jokia—ja tuossa on jo jokikin, itse Nevajoki. On pimeä eikä voi nähdä sen laineita, muuta kuin minkä lyhdyt pitkältä ja leveältä sillalta niitä vähän valaisevat. Virtavat ja mustat ne ovat ja liikettä siellä on myöhään illallakin. Arvattavasti on tuo tuolla suuri raskas hinaajalaiva, jonka lyhdyt tuskin liikkuvat, mutta tuo nopeasti lähenevä valopilkku on varmaankin yksi noita suomalaisia pikkulaivoja, jotka kuuluvat välittävän matkustajaliikettä Venäjän pääkaupungin vesillä. Jotakin hyväähän sitä siis meistäkin lähtee: näkyyhän ainakin kelpaavan suomalaiset kulkuneuvot, sillä jollen erehdy, niin on ajurini hevonenkin ruumiin rakennuksesta päättäen puhdasta suomalaista rotua. Leveä ja mahtava—juuri semmoinen kuin jokien maan pääkaupungissa tulee ollakin—on Nevajoki. Sen päätän noista tulista, jotka lukemattomina lyhtyinä tuikkavat niinkuin tuikkaisivat Viaporin puolelta. Enkä muista koskaan ajaneeni niin leveän sillan yli kuin tämä.

Sen toisessa päässä oli pitkä kasarmimainen rakennus ja samanlainen tulee vastaan toisellakin rannalla. Se on synkkä, harmaankeltainen ryhmä, jonka unisista ikkunoista ei näy kuin muutamista vähän epämääräistä valoa.

Nurkassa on kaasulyhty ja porttikäytävän kamanassa tuikkaa toinen, jonka valossa tähystävä silmä erottaa vahtikojun, ruskean sotamiehen ja haamuja mustista tykeistä, jotka lavettiensa päältä ojentavat pyöreät kitansa katua kohti.

Tietysti pitää niin ollakin, sillä ollaanhan nyt tasankojen, jokien, sotamiesten, kasarmien ja kanuunien maassa. Siinä on karakteria tuossa, tämän maan luontaisinta luonnetta. Ja tuo kostea pimeys ja pitkät matkat valolyhtyjien välillä, se on kuvaavaa sekin.

Ja pitkän aikaa ajaa hän, ajurimme, meitä samanlaista seutua myöten. Kaikki talot näyttävät kasarmeilta ja kaikki on yhtä suoraa tasankoja. Tuuli puskee vastaan niin leveästi ja voimakkaasti kuin ei sen koskaan olisi tarvinnut uuvuttaa itseään mäkien yli kipuamalla; se on vihuritonta, yhtämittaista tasangon viimaa, joka parhaillaan saapuneen sisämaan aroilta ja on täällä yhtä kotonaan kuin sielläkin.

Mutta tuossa on kupukattoinen kirkontorni, jonka kupari heikosti kimaltelee kadulta tulevassa valossa. Ajuri ristii silmänsä, ja luultavasti oli se jonkin pyhimyksen kuva tuo valopilkku oven kupeella seinässä.

Joet ja tasangot ... kasarmit ja kirkot ... ajattelen itsekseni.

Mutta sitten alkaa katu vähän vilkastua ja tulla valoisammaksi. Voin jo erottaa käytävältä ohikulkevia ja vastaantulevia ihmisiä. Ne olen nähnyt usein ennenkin nuo samat vartalot, nuo samat litteät lakit, ja tasaisiksi leikatut tukat, nuo punaiset paidat liivien alla, nuo pitkät esiliinat ja leveät lahkeet kenkien varsien sisässä. Se on venäläinen mushikka tuo, joka hedelmiä ja jäätelöä kaupalla liikkuu valtakunnan eteläisimmistä osista sen pohjoisimpiin ja joka tulee vastaan Suomessakin, missä vain lienee vähänkin väkeä koolla ja vähänkin kulkuneuvoja. Täällä hän häärii joka paikassa ja on alituisessa hommassa. Näin hänet jo Suomen rautatiellä, asemalla niitä jo tuli vastaan useampia ja nyt niitä vilisee, mihin vain katsoo. Puotien ikkunoista näen hänet vilahdukselta tiskin takana tavarakäärä sitaisemassa, tuossa tulee toinen samanlainen puodista ulos ja kolmas menee sinne sisään. Ne näkyvät olevan tavarakuskeina, kadunlakaisijoina ja ryhmittäin seisoo niitä kadunkulmissa. Kaikki ne ovat niin samanlaisia ja tarkemmin katsoen on niitä joka taholla. Ja minä en luule erehtyvänä päätelmässäni, että jo olen ehtinyt nähdä pääedustajan Venäjän kansasta, päätyypin noista monista miljoonista, jotka muurahaisina häärivät noilla tasangoilla, juoksentelevat noiden jokien varsilla ja joita varten ovat nuo kirkot ja kasarmit.

Siinä on omituisuutta tässä maassa, joka heti ensi näkemällä saa sen niin selvästi vieraankin silmään pistämään.

Ja kun sitten seuraavina päivinä olen kävellyt ja päällisin puolin tarkastellut tätä kaupunkia, on sen omituisuus tullut yhä enemmän näkyviin.

Sillä kansallisempaa pääkaupunkia tuskin on toista Euroopassa. Paitsi noita jo mainittuja muistuttavat maan oloista ja kansan luonteesta lukemattomat muut seikat. Eivät missään ole kadut niin leveät kuin Pietarissa, mutta ei missään ole maatakaan niin viljalta. Ei missään tapaa sellaisia muodottomia rakennusryhmiä kuin täällä, mutta mikäs kehittäisikään muotoaistia lakeitten arojen kansassa, jonka silmä aina vain näkee taivaan sulavan maahan etäisten näköpiirien perillä. Sellaista kullaa kiiltoa ja kirkuvaa värien helakkuutta kuin täällä ei liene muualla kuin itämailla, mutta sieltähän nämä ovat tulleetkin nämä ja siellähän se tämän pään ruumis vielä vyötäisiään myöten seisookin. Sitä makeutta ja lihavuutta, jota tiukkuvat ruokapuodit ja sitä rasvaisuutta, jota kihoilee kyökeistä aina kadulle saakka, voisiko sitä ollakaan muualla niinkuin täällä, jonne mustan mullan maa vyöryttää kaikki

parhaat tuotteensa! Ja sitä tyytyväisyyttä, sitä herttaisuutta ja sitä mesisuloutta, joka on venäläiselle luonteelle niin omituinen, mistä se tulisi muusta kuin siitä, että hänen maansa on runsasantinen ja yleensä niin alttiisti palkitsee hänen vaivannäkönsä! Hän on huoleton ja hyväluontoinen ja tulee niin helposti liikutetuksi, ja kun hän on juonut vähän, niin ei hänen keveät verensä nouse vihan ja katkeruuden raivona hänen päähänsä, vaan hän tahtoi innossaan suudella kaikkia ja koko maailmaa. Ja kun hän saa hyvän hevosen eteensä—ja niitä hänellä on nopeita kuin hirviä—niin huikkaisee hän sille ja laskee täyttä karkua pitkin rajatonta Nevskiään, jossa varovainen muukalainen kääntyy hänen jälkeensä ja kysyy kummastellen, kuinka tällainen meno on mahdollista. Mutta siksi onkin hän sen rakentanut niin pitkän ja leveän, että hän keskellä säädyllystä Eurooppaakin saisi säilyttää esi-isiltä perityt omituisuutensa ja antaa keuhkonsa puhjeta hänelle tarpeeksi tulleeeseen hihkaisuhuutoon.

Sanalla sanoen, Pietari on kyllä eurooppalainen kaupunki—niin väitetään—mutta ennen kaikkea on se kuitenkin venäläis-kansallinen kaupunki, ja se käy ilmi jo ensi kävelyllä sen suurimmillakin ja länsimaisimmilla kaduilla. Eurooppalaiset muotimakasiinit ovat rinnakkain perin venäläisten lauhkojen kanssa, länsimaiset pariisilaisravintolat tuiki kotimaisten teenjuontipaikkojen ja »traktiirien» kanssa, ja ulkona kävelee jällekkäin muotiherra ja mushikka, muotinainen ja omamainen maatushka. Kiiltäviä, neliskulmaisia, yleismaailmallisia herrain vaunuja kiittää ylös ja alas Nevskiä pitkin kumipyörillään, mutta silmä livahtaa pian niiden sivu ja seuraa raskasrakenteisia monimutkaisia lastivaunuja, joissa suuret hevoset kulettavat avarana porttina päänsä päällä tuon leveän kansallisen luokin. Jälkimmäinen omituisuus on aina voitolla ja antaa sen vaikutuksen kuin se olisi heille itselleen rakasta ja kuin he olisivat siitä itsetietoiset ja ylpeät, tästä omasta kuosistaan.

Tämä kaupunki se on sen jättiläisen pää, jonka sydän on tuo kuuluisa metropoli Moskova ja josta se ylläpitonsa imee. Sen pään ulkopiirteet ovat ehkä hiukan hienontuneet eurooppalaisen sivistyksen vaikutuksesta, mutta silmissä on aito venäläinen ilme ja otsaryppyjen alla asuu aitovenäläisiä ajatuksia.

Se olisi hauskaa nähdä ja se vaikuttaisi miellyttävästi, jos vain nämä aivot ymmärtäisivät, että muutkin ja pienemmätkin rakastavat itsessään samanlaatuista omaa omituisuuttaan ja että se, mikä heille itselleen on kallista ja pyhänä pidettävää, se sama on yhtä kallista ja pyhää muillekin.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MUISTEMIA JA MATKAKUVIA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way

with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties

under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."

- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.